

TÜRK
KÜLTÜRÜNDE

MEVLİT

GELENEĞİ

TÜRK KÜLTÜRÜNDE MEVLİT GELENEĞİ
ULUSLARARASI SEMPOZYUMU

Sivas 2023

Mevlid Sahibi Süleyman Çelebi'nin Hayatı ve Eserleri Hakkında Bilgi Veren Biyografik ve Tarihî Kaynaklar Üzerine Tenkidî Bir İnceleme*

Âdem Ceyhan**

GİRİŞ

Süleyman Çelebi, sadece 15. asrın değil, bütün Türk Edebiyatının bilhassa mevlid türündeki eserleriyle meşhur, çığır açıcı, tesirleri asırlar boyunca devam eden, kültür ve manevi hayatımızda belirli derecede yer tutan, değerli bir irfan insanı ve şair olduğu hâlde, hayatı hakkında çok fazla bilgimiz bulunmayan bir şahsiyettir. Bunun bir sebebi, Türklerde hatırat ve otobiyografi yazma, günlük tutma geleneğinin umumiyetle olmaması, anılan türlerin yaşayışımıza 19. asrın ikinci yarısından itibaren Batı edebiyatı tesiriyle girmesidir.

Süleyman Çelebi'nin babası, dedesi, doğum yılı, bağlı olduğu tasavvufi yol, adına bitişik şekilde "çelebi" ismiyle anılmasının sebebi, zaman zaman Sultan Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Emîr Süleyman'ın meclisinde bulunup iltifatına erişmiş şairler arasında yer alıp almadığı, Hz. Peygamber'in doğuşu konusunda Türkçe manzum kitabı ilk yazan şair olup olmadığı, vefat tarihi... gibi konulardaki tartışmalara geçmeden önce hayatı ve eserleri hakkında bilgi veren belli-başlı biyografik, bibliyografik ve tarihî kaynakları ele alıp değerlendirmek uygun olacaktır. Böylece Türk kültür, edebiyat ve dinî hayatına alâka duyan okuyucular, ayrıca Klâsik Türk Edebiyatı, Türk-İslâm Edebiyatı, tasavvuf, kültür ve şehir tarihi gibi dallarda ilmî araştırma, çalışma ve yayın yapanlar, edebiyatımızın tanınmış, sevilmiş, asırlar boyunca hürmetle okunan bir eseri ve onun sahibi Süleyman Çelebi hakkında 16. asırdan 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar belli-başlı tezkire, tarih ve biyografi yazarlarının verdikleri bilgileri topluca görmüş olacaklardır. 19. asrın ikinci yarısından 20. asrın son çeyreğine kadar meydana getirilmiş eserlerde Süleyman Çelebi ve Mevlidi hakkındaki bilgi, övgü, tahmin ve iddiaları ise yayınlanmış başka bir yazımızda ele alıp incelemeye çalıştık.¹

Süleyman Çelebi'nin hayatı ve -şimdiki mâlûmâtımıza göre- tek eseri olan mevlidi hakkında en eski bilgilerimiz, yaşadığı çağdan aşağı-yukarı 150-200 sene sonra yazılmış şuara tezkireleri ve *Künhü'l-ahbâr* gibi kaynaklara dayanmaktadır. Biz burada söz konusu biyografik ve tarihî metinleri zaman sırasına göre ele alıp onların Süleyman Çelebi ve eserine dair ihtiva ettikleri bilgileri aktaracak; eğer varsa noksan, yanlış, karıştırma ve çelişkilere de temas ederek bu kayıtları değerlendirmeye çalışacağız.

* Süleyman Çelebi hakkında bilgiler ihtiva eden bazı eserlerin temini konusunda yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Hasan Basri Öcalan, Doç. Dr. Süleyman Eroğlu, Doç. Dr. Suat Donuk, Salih Şahin, Dr. Mustafa Efe, Bilal Güzel, Meliha Ata-geç ve Hilal Cırcır'a teşekkür ederim. Ayrıca bu bildiriye ricam üzerine okuyup onun hakkındaki fikirlerini ifade eden Prof. Dr. Rifat Kütük Bey'e müteşekkirim.

** Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü.

¹ Âdem Ceyhan, "Süleyman Çelebi ve Mevlid'inin Yeni Türk Edebiyatındaki Tesirleri ve Onlara Dair Bir Değerlendirme", *ESTAD- Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 2022, c. 5, s. 3, s. 958-1068.

1- Garîbî Tezkiresi- Hâl-i hazırda ki bilgilerimize göre, Süleyman Çelebi'den bahseden en eski biyografik kaynaklar, 1530'lu yıllarda yazıldığı tahmin edilen *Garîbî Tezkiresi*'yle Kastamonulu Latîfî'nin Hicrî 953/ Mîlâdî 1546 senesinde telif ettiği, sonraki zamanlarda ilâvelerle genişlettiği *Tezkiretü's-şuarâ...*sıdır. Varlığı 2007'de bir makaleyle ilim dünyasına duyurulup muhtevası hakkında bilgi verilen² ve 2010 yılında basılan *Tezkire-i Mecâlis-i Şuarâ-yı Rûm* (Anadolu Şairleri Meclislerinin Tezkiresi) adlı şuarâ tezkiresinde, mevlid sahibi Süleyman Çelebi, "Sücûdî" mahlası altında kısaca tanıtılmıştır. Burada onun Sultan Mehmed huzurunda güzel söz söyleyip yüksek makamlara eriştiği belirtilmekte; divan düzenlediği ve mesnevi şeklinde iki bahirli vezinle Hz. Peygamber (a.s.) mevlidi nazmederek bu eserine "*Kitâb-ı Mevlûd*" adını koyduğu anlatılmaktadır. Yazar, bundan sonra şairin mevlidinden bir, gazellerinden ise iki beyti örnek olarak vermiştir. Süleyman Çelebi ve eserleri hakkındaki bu kısa tanıtımı aynen nakletmeyi faydalı görüyoruz:

"Sücûdî- Süleymân-ı mezkûrdur ki, Sultân Mehemmed nazarında sühan-güzâr olup menâsıb-ı 'âlîye irmiş. Kitâb-ı dîvân hem tertîb kılmuş ve mesnevî tarzı üzre vezn-i zû'l-bahreyn ile mevlûd-i Peygamber aleyhi's-selâm nazm eyleyüp Kitâb-ı Mevlûd nâm koymuş. Bu beyt ol kitâbdandır. Beyt:

Gerçi kamu nâkısı kâmil bilür

Kâmil olan cümle[y]i kâmil bilür

Ve bu iki beyt anun gazeliyyâtındandır:

Âşıka cevri eylemek cânâ çün oldı hû sana

Bî-vefâsın var yûri şimden girü yâ hû sana

Hamdû li'llâh devletinde pâdşâhum aşkunun

*Derd ü gam eksük degüldür bana ne kaygu sana*³

[Günümüz Türkçesiyle: Sücûdî- Anılan Süleyman'dır ki, Sultan Mehmed'in huzurunda güzel söz söyleyici olup yüksek makamlara ulaşmış. Divan kitabı da düzenlemiş ve mesnevi tarzında iki bahirli vezinle Hz. Peygamber aleyhi's-selâm Mevlidi nazmedip "*Kitâb-ı Mevlûd*" adını koymuş. Bu beyit o kitaptandır. Beyit:

Gerçi kamu nâkısı kâmil bilür

Kâmil olan cümle[y]i kâmil bilür

Şu iki beyit onun gazellerindendir:

Âşıka cevri eylemek cânâ çün oldı hû sana

Bî-vefâsın var yûri şimden girü yâ hû sana

Hamdû li'llâh devletinde pâdşâhum aşkunun

Derd ü gam eksük degüldür bana ne kaygu sana]

Süleyman Çelebi'nin "Sücûdî" mahlasını kullandığı, Sultan Mehmed devrinde yüksek makamlara eriştiği, divan tertib ettiği ve mevlidine "*Kitâb-ı Mevlûd*" adını koyduğu bilgileri, henüz başka tarihî kayıt ve vesikalarla teyid edilmemiştir. Onun hakkında bilgiler veren 16. asır eserlerinden Kastamonulu Latîfî ve Âşık Çelebi'nin şuarâ tezkireleri ile Gelibolulu Mustafa Âlî'nin

² İsrail Babcan, "16. Asırda Osmanlı Sahası Şairleri Hakkında Yazılmış 'Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm' Adlı Tanınmayan Bir Tezkire", *Bilig*, Kış 2007, Sayı 40, s. 1-16.

³ Garîbî, *Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rum*, Kitâbhâne-i Meclis-i Şûrâ-yı Millî, nr. 7012, "*Divân-ı Garîbî*" adı altında kayıtlı, s. 298-299. (İsrail Babacan, *Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rum- Garîbî Tezkiresi*, Ankara 2010, s. 75-76).

Künhü'l-ahbâr adlı tarihinde bu malumat yer almamaktadır. Bundan dolayı *Mevlid* sahibi Süleyman Efendi'nin Sücûdî mahlasını kullandığını isbat edecek başka delil ve şiirler bulununcaya kadar Garîbî'nin kaydı, bizce, ihtiyatla karşılanması gereken bir bilgidir.

Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi, Hasan Çelebi tezkireleri ile Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı gibi bazı 16. asır biyografik ve tarihî eserlerinde tanıtılan "Sücûdî" mahlaslı bir şair vardır. Burada iki beyti örnek olarak verilen gazel de muhtemelen 16. asır şairlerinden Sücûdî'ye aittir.⁴ Adı geçen tezkire sahibinin, Sücûdî tarafından yazılmış gazeller konusunda örnek olarak verdiği beyitler, kullanılan aruz kalıbı, redifi ve bazı ibareleri yönünden, tanınmış divan şairi Necâtî Bey'in (ö. 914/ 1509)

"*Geh cefâ geh cevır geh nâz oldu çünkü hû sana*

Bîvefâ dildâr imişsin ey sanem yâ hû sana"

(Ey put gibi güzel, mademki senin huyun bazan eziyet, bazan da naz oldu, öyleyse vefasız sevgili imişsin, elveda sana!..)

beytiyle başlayan gazelini andırmaktadır.⁵ Şu hâl de söz konusu manzumenin *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi'ye değil, 15. asrın ikinci ve 16. asrın ilk yarısında yaşamış Rumelili Sücûdî'ye ait olabileceğini düşündürmektedir.

Garîbî Tezkiresi'nin Sücûdî'ye dair kısmında adı geçen Sultan Mehmed'in, Çelebi I. Mehmed (saltanatı Hicrî 816-824/ Miladi 1413-1421) olduğunu, Süleyman Efendi'nin Emîr Sultan (ö. 833/ 1429?) dervîşi, Yıldırım Bâyezîd'in 802/ 1399-1400 yılında Bursa'da inşa ettirdiği Ulucami'de imam oluşu ve mevlidini –bazı nüshalara göre- 812/ 1409-10 senesinde tamamladığını göz önünde tutarak söylemek mümkündür. Süleyman Çelebi'nin Sultan Mehmed devrinde yüksek mevki-lere ulaştığı kaydı, yine mevlidini H. 812/ M. 1409-1410 yılında yazmış olduğu bilgisi sonradan ek-leme değil, bir gerçeğin ifadesiyse, muhtemel görünmektedir.⁶ *Mevlid* gibi dinî, tasavvufî bir eser yazan şairin bilhassa gençlik çağında âşıkane denebilecek şiirler yazmış ve divan tertip etmiş olması da ihtimal dahilindedir. Garîbî'nin mevlidden örnek olarak verdiği beyit, gerçekten Süleyman Çelebi'nin söz konusu eserinde yer almaktadır.⁷ Ancak *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi bu

⁴ Şu makalede Sehî, Latîfî, Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi tezkireleriyle Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde tanıtılan Sücûdî'nin 1523-1528 yılları arasında vefat ettiği belirtilmekte ve *Garîbî Tezkiresi*'ndeki Sücûdî biyografisine iki beyti alınan gazelin tamamı bulunmaktadır: İlyas Kayaokay, "15. Asır Şairlerinden Sücûdî ve Şiirleri", *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 Ağustos 2018, c. 1, Sayı 1, s. 226-227.

⁵ Bu gazel için bk. *Necâtî Bey Dîvânı*, haz. Ozan Yılmaz, Ankara 2015, s. 136-137.

⁶ Bazı eserlerinden 15. asrın ikinci ve 16. asrın ilk yarısında yaşadığı anlaşılan Yahyâ bin Bahşi'nin *Menâkıbü'l-cevâhir* adlı menâkıbnamesinde Emir Sultan'ın çevresinde birtakım "mütেকâid" (emekli) âlim ve salih insanların bulunduğu bildirilmekte ve onlar arasında Süleyman (Hoca?) adlı bir kişinin de adı geçmektedir. Anılan ilim, irfan sahibi şahsiyetler, İslami yönden uygun olmayan davranış ve hükümlerini işittikleri Sultan Mehmed'i ikaz etme ve ona öğüt verme niyeti taşımaktadır. Burada ismi kayıtlı Süleyman'ın, Bursa'daki Câmi-i Kebîr (Ulucami) imamlığında bulunduğu bilinen ve "Süleyman Fakîh" olarak da anılan Süleyman Çelebi olması ihtimal dahilindedir: "Ve yine nakl olunmuşdur kim ol zamân kim merhûm ve mağfûr Sultân Muhammed rahmetu'llâhi aleyh tecdid-i saltanatda ekser evkât akıl zâyî' idecek nesne isti'mâl eylediği ecilden gayr-ı meşrû' kazıyyeye irtikâb iderler imiş. Ol zamânda Hazret-i Emîr'ün nevve-ra'llâhu merkadehu civârında mütেকâ'idîn-i ulemâdan ve sulehâdan Baba Hoca ve Hasan Hoca ve Süleymân ve Azze'd-dîn Hoca ve İbrâhîm Hoca ve Hacı İsâ Dede merhûm rahmetu'llâhi aleyhim ecma'ın [var idi]. İşbunlar ilm ile ve kerâmet ile meşhûr kimesneler idi." (Yahyâ b. Bahşi, *Menâkıbü'l-cevâhir*, Ankara Milli Ktp. 06 Mîl Yz A 3344, vr. numarası kaydedilmemiş). Bu konuda ayrıca bk. Hatice Liman, *Yahyâ bin Bahşi'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri*, (İnceleme-Metin), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Bursa 2008, s. 105 vd.

⁷ Ahmed Aymutlu, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İstanbul 1995, s. 79; Ahmed Ateş, *Süleyman Çelebi, Vesîletü'n-necât Mevlid*, TDK Yay. Ankara 1954, s. 95; Necla Pekolcay, *Mevlid*, TDV Yay. Ankara 1993, s. 49; Faruk K. Timurtaş, *Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesîlet-ün-necât)*, MEB Yay. İstanbul 1990, s. 10.

eserinde kendisini “Sücûdî” mahlasıyla değil, “Süleyman” adıyla tanıtmakta⁸; eserine de “*Kitâb-ı Mevlûd*” değil, bazı yazma nüshalara göre, *Vesîletü’n-necât* (Kurtuluş Vesilesi) ismini verdiğini bildirmektedir.⁹ Şairin birtakım şiirlerinde anılan mahlası, yani Sücûdî’yi kullanmış olması ve mevlidinin bir kısım nüshalarının “*Kitâb-ı Mevlûd*” ismi altında istinsah edilmiş bulunması ihtimalleri de akla gelmektedir. Süleyman Çelebi’nin Sücûdî mahlasını seçtiğini şüphe ve itiraza yer bırakmayacak şekilde gösteren bir bilgi, şiirleri veya divanı bulunursa, o zaman kendi adından başka bunu da kullanmış olduğuna hükmedilebilir. İbrâhim Necmi (Dilmen, 1889-1945), *Târîh-i Edebiyat Dersleri* adlı eserinde “Süleyman Dede’nin bâzı münferid şiirleri”nin bulunduğunu bildirmiş; fakat bunların nerede ve hangi kaynaklarda yer aldığını haber vermemiştir. Onun da haklı olarak ifade ettiği gibi, “Süleyman Dede”nin asıl adını yükselten ve edebiyat tarihinde ebedileştiren eseri, meşhur mevlid-i şeriftir.¹⁰

Garîbî’nin tezkiresinde verdiği şu kısa bilgiyle Süleyman Çelebi’nin hayatına dair kesin olarak bilinmeyenlere Çelebi Mehmed devrinde yüksek makamlara erişip erişmediği ve şiirlerini divan hâlinde düzenleyip düzenlemediği meseleleri de eklenmiş bulunmaktadır.

2- Latîfî Tezkiresi- Kastamonulu Latîfî, 953/ 1546 yılında tamamladığı, daha sonra ilâvelerle genişlettiği şuaara tezkiresinde Süleyman Çelebi’ye Celâleddîn-i Rûmî, Sultan Veled, Sadreddîn-i Konevî, Âşık Paşa gibi şeyh şairler arasında yer vermiş ve onu övgülerle tanıtmıştır. Yazar, hâl tercümesinin başlığında Süleyman Çelebi’nin hem medreselerde kitap ve hocalardan edinilen ilimleri kazandığını belirtmiş; hem de Güzel Yaratıcı’ya bağlı ve dervişlerin övücü manasında sözlerle irfani yönüne işaret etmiştir. Latîfî, tezkiresinde Süleyman Çelebi’nin babası, kardeşi, tasavvufi bir yola mensubiyeti, Anadolu’da Türk diliyle ilk mevlid yazan şair olduğu hususunda bilgi vermiş; sonra mevlidini yazış sebebini uzunca anlatarak anılan eserinin benzer metinler içindeki üstün ve müstesna yeri üzerinde durmuştur:

Latîfî Efendi’ye göre, Süleyman Çelebi, eski Osmanlı sultanlarından Murad Han’ın veziri Hacı İvaz Paşa’nın (ö. 831/ 1428) oğlu ve eski şairlerden Atâyî’nin büyük kardeşidir; Bursa’da Emir Sultan’ın halifeleri ve dervişleri arasında yer alır; Anadolu’da mevlid türünde ilk Türkçe eseri yazan şairdir. Kendisinin böyle bir eseri yazmasının sebebi, Bursa’da bir vaizin vaaz kürsüsünde “Onun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız” mealindeki ayeti¹¹ hatalı yorumlaması ve dinleyicilerden bir Arab’ın bu şahsa itiraz etmesidir. Süleyman Çelebi, mevlidini o hadise esnasında duyduğu teessürle meydana getirmiş ve bahis konusu eserinde Hazret-i Muhammed’in (s.a.v.) bütün peygamberlerden daha üstün olduğunu belirtmeye de gayret etmiştir. Çocukluktan beri yüzden fazla mevlid gördüğünü söyleyen Latîfî Efendi, onların hiç birinde Süleyman Çelebi’nin eserindeki hâl, hararet ve tatlılığı bulamadığını, yine hiçbirinin insanlar tarafından bu kadar beğenilmediğini, seçkin kimseler ve ad-sanı belirsiz halk arasında böyle tanınmadığını anlatır. Akşemseddîn’in oğlu Hamdullah Hamdî (853-909/1449-1503) mevlidinin aynı tür metinler içinde buna nazire, yani benzer bir eser sayılabileceğini, fakat onun tarzının haslar zümresine mahsus olduğunu, sözlerinden bilgisiz halkın zevk alamadığını da belirtir. Öz olarak naklettiğimiz bu bilgileri yazarın tanınmış tezkiresinden aktaralım şimdi:

⁸ Bu Süleymân nice medh itsün Anı/ Çünkü meddâhıdır anun ol Ganî”, “Hem Süleymân kula in’âm rahmet it/ Yoldaşun îmân u yirin Cennet it” (Ahmed Aymutlu, a.g.e., s. 101; 183; Ahmed Ateş, a.g.e., s. 106, 146; Necla Pekolcay, a.g.e., s. 62, 106; Faruk K. Timurtaş, *Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesîlet-ün-necât)*, MEB Yay. İstanbul 1990, s. 25, 83.

⁹ “İşbu kân-ı şehd ki şirindür dadı/ Bil *Vesîletü’n-necât* oldı adı” (*Mevlid*, a.g.e. s. 106).

¹⁰ İbrâhim Necmi, *Târîh-i Edebiyyât Dersleri*, İstanbul 1338/ 1922, s. 39.

¹¹ Kur’an, Bakara Suresi 2/ 285.

“Âlem-i Ulûm Müktesibi ve Cenâb-ı Cemîl’ün Mürtebit ü Müntesibi Mürettib-i Mevlid-i Nebî ve Musannif-i Na’t-i Muhammed-i Arabî A’nî Fâhru’l-fukarâ ve Zeynü’s-sulehâ Merhûm ve Mağfûr Süleymân Çelebi نور الله مرقده و طاب مشهده

Selâtîn-i sâbika-i Osmâniyyeden Murâd Hân’a vezîr olan İvâz Paşa’nun veled-i halef-teri ve suarâ-yı sâbıkadan Atâyî’nün birâder-i kihteridür. Mahrûse-i Burusa’da Hazret-i Emîr Sultân’un –kuddise sırruhu– cümle-i hulefâsından ve zümre-i fukarâsından idi. Vilâyet-i Rûm’da Türkî terkîb ile Mevlid-i Nebî bunlardan vâkı’ u sâdır olmuş ve mevlid dimelerine dahi bir aceb hâdis bâ’is olmuşdur diyü rivâyet iderler ki şehir-i Burusa’da bir vâ’iz var imiş. Minber-i nasâiyih ve kürsî-i mevâ’izde ¹² لا نفرق بين احدٍ من رسله âyetin tefsîr ü tahkîk ve elfâzı ma’nâya tevfi’k u tatbîk iderken didi ki: ‘Bu âyet-i kerîme mücebince ben Hazret-i Muhammed Mustafâ’yı enbiyâ-i asfiyâdan ic-tibâ vü ıstıfâ idüp Hazret-i Rûhullâh ki nefha-i nefes-i Rahmânî ve sadr-nişîn-i suffe-i âsumânîdür, tafdîl ü tercih itmez ve delâyil-i âyât delil olduğu sebilden gayrı tarîka gitmez. Bu müddeâyâ âyet-i kerîme elümde hüccet-i kâtı’ ve bürhân-ı sâtı’dur’ diyicek, tâ’ife-i Arabdan hıttâ-i Haleb’den bir merd-i güzîn ve bir gayûr-ı dîn gayrete gelüp meger Resûlü’llâhun gerçek âşıklarından ve âşık-ı sâdıklarından imiş, delâyil-i kâtı’a ve berâhîn-i sâtı’a birle alâ mele’i’n-nâs vâiz-i mezbûr ele alur ve şevâhid-i beyyinât ile muhkem mülzem kılar. Meger ki Kur’ân-ı azîm azzeme’llâhu şânühu lafzen ve ma’nen ol merd-i kâmilün yâdında ve usûl ü fûru’yle hâtır-ı rûşen-nihâdında imiş. Bî-ihyâr miyân-ı nâsdan kıyâma gelüp dimiş ki ‘Hây nâdân u câhil! Sen bu ilm-i tefsîrde kâsır u râcilsün ve âyât-ı azîmenün nâsîhinden ve mensûhından ve müşâbihinden ve müteşâbihinden bî-haber ü gâfilsün. ‘Rusûl beyninde fark yokdur’ demekden murâd u me’âl emr-i risâletde ve husûs-ı nübüvvetdedür. Rûtbet ü fazîlet ve fevkiyyet-i meziyyetde degûldür. Eger âyet-i kerîmenün bu husûsda fehvâsı ve delâlet-i nusûsda ma’nâsı min cemî’l-vücûh demek olaydı ¹³ تلك الرّسل فضلنا بعضهم على بعض ma’nâsı nice râst gelürdi ve fehvâ-yı âyet-i ûlâ ile ve mazmûn-ı beyyine-i uhrâ ne mutâbakatla tatbîk olurdu diyü vâ’izle muhkem muhâsama ve mübâhase idicek bu husûsda ehâlî-i şehir vâize nisbet idüp Arab’a vücûd vermeyicek, Arab dahi galebe-i hayret ve vüfûr-ı hamîyyetden çıkup vilâyet-i Arab’a ve Mısır’a ve Haleb’e gitmiş; e’imme-i Arab’dan vâiz-i mezbûrun katline altı def’a fetvâ getürmüş. Şehir halkı vâize nisbet idüp vâiz dahi ol söz üzre musırr olıcak âkıbetü’l-emr yedinci def’ada vâkı’ olan fetvâda dimişler ki ‘Eger ol kelâmın kâ’ili ol kavîl üzre musırr olup dönmezse ve fehvâ-yı fetvâ ile amel olunmazsa kitâblar hükmince ve fetvâ mücebince vilâyet-i Rûm’a akın itmek mukarrerdür’ diyü tahrîr itmişler ve fehvâ-yı fetvâyı istimâ’ idenler ‘semi’nâ’ dimişler.

Âhıru’l-emr vâiz-i mezbûr Arab-ı mezkûr bir yevm-i Cum’a Câmi’-i Kebîr önünde cem’-i kesîr içre kassâb ganem zebh ider gibi basup boğazladı; emr-i şer’i icrâ itdi diyü rivâyet iderler. El-uhdetü ale’r-râvî.

Mâdih-i Muhammed-i Arabî a’nî merhûm Süleymân Çelebi (r.h.) zebân-ı Türkî’de kitâb-ı Mevlidi ol hâdis esnâsında evvel o dimişdür ve andan akdem ü evvel bir ferd Türkî terkîb ile mevlid-i Nebî dimemişdür. Ve hem kitâb-ı merkûmun bast-ı kelâmı bu mukaddime üzre bast olunmuşdur. Bu birkaç ebyât ol münâsebetle Hazret-i Resûlün ve efdalü’r-rusûlün enbiyâ-i güzînden ve e’âlî-i mürselinden efdaliyyeti beyânındadır. Nazm:

*Ölmeyüp İsa göge bulduğı yol
Ümmetinden olmak için idi ol¹⁴*

¹² “Onun elçilerinden hiç birini diğerinden ayırmayız.” (Bakara Suresi-285).

¹³ “İşte biz, o elçilerden kimini kiminden üstün kıldık.” (Bakara Suresi-253).

¹⁴ Ahmed Ateş (Süleyman Çelebi, *Vesiletü’n-necât Mevlid*, haz. Ahmed Ateş, Ankara 1954, s. 30, 98) bu kelimeyi “Olmayıp” ve “Olmayıp” şeklinde okuyup yazmış ve söz konusu beyitle ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır: “İsa’nın göge çıkma-

*Dahi hem Mûsâ elindeki asâ
Oldı anun izzetine ejdehâ*

*Çok temennâ kıldılar Hak'dan bular
Kim Muhammed ümmetinden olalar*

*Gerçi kim bunlar dahi mürsel durur
Lîkin Ahmed ekmele ü efdal durur*

*Zîra efdallığa ol elyak durur
Anı eyle bilmeyen ahmak durur
Bu beytün îhâm-ı îması vâiz-i mezbûra işaret eyler.*

56

Bu fakîr ü hakîr sinn-i sabâvetden âlem-i kühûlete kadem basınca sad adedden ziyâde mevlid kitâbların ve Şevâhidü'n-nübüvve fasl ü bâbların gördüm ve nazar-ı iz'ân u iltifâtla ve im'ân-ı nazar ile her birin gözden geçürdüm. Bu hâlet ü harâreti ve uzûbet-i elfâzı birinde bulmadum ve hem cümleden biri bu mertebede makbûl-i halk olup beyne'l-havâs ve'l-enâm meşhûr-ı âlem olmamışdur. Egerçi her biri kabûl-i halk için çok tahayyül ü tasannu' harc u derc itmişler. Nitekim zebân-ı Fâriside Hâtifi'nün *Leylî vü Mecnûnı* gibi farazâ Nizâmî'nün ve Hazret-i Câmî'nün ve Husrev'ün ve Mîr Ali Şîr'ün ki bunların her birisi ferîd-i asr ve vahîd-i dehr geçerler, hamselerinde *Leylî vü Mecnûn* ki yazmışlardır öyle meşhûr olmamışdur, zikr olan Hâtifi'nün olmuşdur. Bu dahi bir sır-ı îlâhîdür. Ammâ mevlüdlerde buna nazîre mevlid Şeyhzâde merhûm Hamdî Çelebi mevlidi ola. Anun dahi tarz-ı hâssı zümre-i havâssa mahsûsdur. Avâm-ı enâm elfâz-ı muhayyelesinden çendân zevk u telezzüz idemezler. Bu birkaç ebyât-ı tasannu'-simât zikr olunan mevlidün miftâhından numûnedür. Nazm:

*Emr-i zî-bâl olsa murg-ı tîz-per
Olmasa perrine ismu'llâh fer*

*Per açup pervâza âgâz idemez
Feri yok perrinde pervâz idemez*

*Zikr-i Hak çün per-i murga fer ola
Yaraşur sî-murg ile hem-per ola"¹⁵*

şı. İsa Peygamber yakalanıp, öldürölmek üzere bir direğe bağlanınca, melekler inerek, onu dördüncü kat göğe –Mi'rac hadislerinde İsa dâima ikinci kat gökte gösterilmektedir- çıkarılmışlardır. (bakınız Agâh Sürri Levend, *Divan edebiyatı*, İstanbul, 1943, s. 125). Bu olayın da Hazret-i Muhammed ile hiçbir ilgisi yoktur." (Süleyman Çelebi, a.g.e., s. 155). Bu beytin ilk mısraında Hz. İsa'nın ölmeyip göğe yol bulduğı (çıkardığı) ifadesi, şu mealdeki ayete dayanmaktadır: "Allah elçisi Meryem oğlu İsa'yı öldürdük demeleri yüzünden onları lânetledik. Hâlbuki onu ne öldürdüler ne de astılar, fakat öldürdükleri onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında ihtilâfa düşenler bundan dolayı tam bir kararsızlık içindedir; bu hususta zanna uymak dışında hiçbir sağlam bilgileri yoktur. Kesin olarak onu öldürmediler, bilâkis Allah onu kendi nezdine kaldırmıştır. Allah izzet ve hikmet sahibidir." (Kur'an, Nisâ Suresi, 4/ 157-158). Bazı âlimlerin bildirdiğine göre, Hz. İsa, Hz. Muhammed ve ümmetinin sıfatlarını görünce, Allah'a dua ederek bu ümmetten olmayı dilemiş; Cenab-ı Hak onun duasını kabul etmiştir. Süleyman Çelebi de söz konusu beytin devamında "Bunlar Muhammed ümmetinden olmayı çok temenni ettiler" diyerek böyle rivayetleri hatırlatmaktadır. Şu hâlde Hz. İsa'nın göğe çıkarılmasının Hz. Muhammed ile hiç bir alâkasının olmadığını söylemek yanlıştır.

¹⁵ Latîfi, *Tezkiretü's-şuara ve Tabsiratü'n-nuzamâ*, (İnceleme- Metin), haz. Rıdvan Canım, Ankara 2000, s. 133-135. (Bura-daki parça nakledilirken satır sıra sayıları yazılmamış ve çeviriyazı işaretleri kullanılmamıştır. Ayrıca "gayyûr"u

Latîfî'nin Süleyman Çelebi hakkında verdiği bu bilgiler, konuya dair diğer eserlerde de büyük kısmı itibariyle tasvip ve tasdik edilerek aktarılmış; sadece söz konusu edebî şahsiyetin İvaz Paşa'nın oğlu ve Atâyî'nin kardeşi¹⁶, ayrıca Anadolu'da Türkçe ilk mevlid yazan şair olduğu kayıtlarına itiraz edilmiştir. Sırası gelince görüleceği gibi, 16. asır Osmanlı tarihçi, şair ve yazarlarından Gelibolulu Mustafa Âlî Efendi'ye (ö. 1008/1600) göre, Atâyî'nin Süleyman Çelebi'nin küçük kardeşi olduğu iddiası, büyük bir hatadır. Çünkü babası İvaz Paşa (ö. 831/ 1428) öldüğünde Atâyî henüz genç yaştadır. Süleyman Çelebi ise Sultan Murâd-ı Kadîm (I. Murad) devrindedir. (763-791/ 1362-1389). Latîfî sözünün aradaki çok seneye uydurulması mümkün değildir:

“Mevlânâ Latîfî kavlince bunlar nâzım-ı *Mevlûd-i Nebî* olan Süleymân Çelebi'nün küçük birâderidür. Hâlâ ki büyük hatâ itmişdür. Zîrâ ki anlar Sultan Murâd-ı kadîm devrindedür. Mâbeynindeki sinîn-i müteaddideye tevîkî mümkün degüldür.”¹⁷

[Muhterem Latîfî'nin sözüne göre, bunlar *Mevlûd-i Nebî*'yi nazmeden Süleyman Çelebi'nin küçük kardeşidir. Şimdi (öyle söylemekle) büyük hata etmiştir. Çünkü onlar (Süleyman Çelebi), Sultan I. Murad devrindedir. Aradaki çok seneye uygun getirilmesi mümkün değildir.]

İsmail Hakkı Uzunçarşılı (1888-1977), eldeki vesikalar ve kabir kitabelerine göre Hacı İvaz Paşa'nın Bâlî, Mehmed, Mahmud, Bekir ve Atâî mahlaslı Ahî Çelebi adlı beş oğlu olduğunu tesbit etmiştir. Onun oğulları arasında Süleyman isimli biri yer almamaktadır.¹⁸ Bu hâl, Süleyman Çelebi'nin vezir İvaz Paşa oğlu olduğunu bildiren Latîfî'nin yanlış olduğunu, *Mevlid* sahibi söz konusu şairle Atâî'nin kardeşliği kaydını aradaki çok yıldan dolayı imkânsız bulan Gelibolulu Âlî'nin isabet ettiğini göstermektedir. Yine anılan makaledeki bilgiler, Süleyman Çelebi'nin babasının İvaz Paşa olmadığını ileri süren Ali Emîrî Efendi'nin itirazının da tarihî araştırma ve vesikalara dayandığını düşündürmektedir. Diyarbakırlı şair, yazar Ali Emîrî Efendi (1857-1924) Süleyman Çelebi hakkındaki bir kalem münakaşasında, onun babasının İvaz Paşa değil, Sultan I. Murad vezirlerinden Ahmed Paşa, Ahmed Paşa'nın pederininse Şeyh Mahmud olduğunu ileri sürmüştür:

“Süleyman Çelebi hazretlerinin pederi, Sultan Murâd-ı Evvel vüzerâsından Ahmed Paşa'dır. Onun pederi Rumeline mürûr eden Süleyman Paşa ibn Orhan Gâzî'nin büyük dayıları Şeyh Mahmud hazretleridir. İşte bu Şeyh Mahmud'dur ki yeğenlerinin Rumeli fütûhâtını tebriken;

Kerâmet gösterüp halka suya seccâde¹⁹ salmışsın

Yakasın Rumelinin dest-i takvâ ile almışsın

buyurmuşdur. Müşârûn ileyh Şeyh Mahmûd'un pederi de müessis-i devlet-i Osmâniyye Osman Gâzî hazretlerinin kâinpederi ve husûsât-ı mülk ve saltanatda muâvin ve müsteşârı ve umûr-ı şer'iyyede müftî-i müşkil-güşâsı olan Edebâlî Hazretleridir. Şimdi Allah için söylenilsin, böyle kâbirân an kâbirin büyük bir silsileye mensûb olan bir zât-ı âlî-kadra Sarmısakcızâdelik isnâdı nereden çıkıyor? Görülmüyor mu ki *Tezkire-i Latîfî*'de

gayur, “melâinnâs”ı mele'in-nâs, Hâtîfî'yi Hâtîfî, “ferri” “feri” şeklinde yazmak gibi bazı değişikliklerin yapılması gerekli görülmüştür.).

¹⁶ Latîfî, tezkiresinde Süleyman Çelebi'yi tanıtırken, “...şuarâ-yı sâbıkadan Atâyî'nün birâder-i kihteridür.” diyerek onun geçmiş şairlerden Atâyî'nin küçük kardeşi olduğunu söyler. (Latîfî, a.g.e., s.133). Fakat aynı eserde Atâyî hakkında bilgi verirken, bu defa onun *Mevlid*'i yazan Süleyman Çelebi'nin küçük kardeşi olduğunu şöyle söyler: “...merhûm Sultân Murâd Hâna vezîr olan İvaz Paşa'nun veled-i halef-teri ve Mevlûd-i Nebî müellifi Süleymân Çelebi'nün birâder-i kihteridür.” (Latîfî, a.g.e., s. 395).

¹⁷ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, ts., Rûkn-i râbî', s. 239-240. (*Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, Ankara 1994, s. 119-120).

¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Hacı İvaz Paşa'ya Dâir”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Eylül 1959, c. 10, Sayı 14, s. 25-58.

¹⁹ Bu kelime aslı metinde sehven “semâda” şeklinde çıkmış.

Atâyî bahsinde Süleyman Çelebi hakkında ‘Vâlidlerine İvaz Paşa dirlerdi. Sultan Murâd’a vezîr olmuş idi’ ibâresi muharrerrdir.

Gerçi Latîfî ‘İvaz Paşa’nın oğludur’ demesinde yanılmış ise de yine bir vezîr-zâde olduğunu göstermiştir ve zâten İvaz Paşa da Fakîh Süleyman Çelebi hazretlerinin amca-zâdelerindendir. Anlaşıyor ki, Latîfî’nin zühûlü yalnız pederleri ismini ‘Ahmed Paşa’ yazacak yerde ‘İvaz Paşa’ yazmasından ibâretidir.”²⁰

[Günümüz Türkçesiyle: Süleyman Çelebi hazretlerinin babası, Sultan I. Murad vezirlerinden Ahmed Paşa’dır. Onun babası, Rumeline geçen Süleyman Paşa ibn Orhan Gazi’nin büyük dayıları Şeyh Mahmud hazretleridir. İşte bu Şeyh Mahmud, yeğenlerinin Rumeli fetihlerini tebrik etmek üzere

Kerâmet gösterüp halka suya seccâde salmışsın

Yakasın Rumelinin dest-i takvâ ile almışsın

buyurmuştur. Adı geçen Şeyh Mahmud’un babası da Osmanlı Devleti’nin kurucusu Osman Gazi hazretlerinin kayınpederi, ülke ve saltanat meselelerinde yardımcısı ve müsteşarı ve şer’î işlerde zorlukları çözücü müftüsü olan Edebâlî Hazretleridir. Şimdi Allah için söylenilsin, böyle büyükten büyüğe büyük bir zincire bağlı olan değeri yüksek bir kişiye Sarmısakçızâdelik isnadı nereden çıkıyor? *Latîfî Tezkiresi*’nde Atâyî bahsinde Süleyman Çelebi hakkında ‘Vâlidlerine İvaz Paşa dirlerdi. Sultan Murâd’a vezîr olmuş idi’ ibaresinin yazılı olduğu görülmüyor mu?

Gerçi Latîfî ‘İvaz Paşa’nın oğludur’ demesinde yanılmışsa da yine bir vezir oğlu olduğunu göstermiştir ve zâten İvaz Paşa da Fakîh Süleyman Çelebi hazretlerinin amca çocuklarındandır. Anlaşıyor ki, Latîfî’nin unuttur gibi ihmali, yalnız babalarının ismini ‘Ahmed Paşa’ yazacak yerde ‘İvaz Paşa’ yazmasından ibarettir.]

58

Burada haklı olarak “Süleyman Çelebi’nin babasının İvaz Paşa değil, Ahmed Paşa olduğunu bildiren Ali Emîrî Efendi’nin delili nedir?” sorusu akla gelebilir. Ali Emîrî Efendi, anılan makalesinde bu konuda biri H. 795/M. 1392-93, diğeri H. 749/ M. 1348-49 tarihli iki “vakıfnâme”yi delil olarak göstermektedir. Bunlardan ilkinde, şahitler arasında yer alan Mevlânâ Süleymân Fakîh’in babasının adının Ahmed, ikincisinde yine tanıklar sırasındaki Ahmed’in babasının isminin Mahmud olduğu belirtilmiştir:

“*Mevlid* sâhibi Fakîh Süleyman Çelebi’nin vezir Ahmed Paşa’nın mahdûmu olduğu, Lala Şâhin Beğ bin İzzeddîn’in 795 tarihli vakıfnâmesinde şuhûd sırasında birçok fuzalâya takaddüm sûretiyle şöylece muharrerrdir: ‘Mevlânâ Süleymân Fakîh bin Ahmed.’

Ve kezâlik diğeri Lala Şâhin Paşa bin Abdü’l-Mu’in’in 749 târihli vakıfnâmesinde dahi şuhûd sırasında müşârün ileyh Ahmed Paşa ile pederleri Şeyh Mahmûd’un imzâ ve isimleri şöylece muharrerrdir: ‘Şehide bi-mazmûnihi Ahmed bin Mahmûd el-vezîr.’”²¹

Galatasaray Mekteb-i Sultânîsi târîh-i edebiyat muallimi İbrâhim Necmi (Dilmen, 1889-1945), 1922’de bastırdığı *Târîh-i Edebiyyât Dersleri* adlı kitabında, Süleyman Çelebi’nin pederi hakkında güvenilmeye lâyık bilgilerin olmadığını belirterek babası ve kardeşine dair *Latîfî Tezkiresi*’nde verilen bilgiye şöyle itiraz eder: “Fakat kendisinin pederi hakkında i’timâda şâyân

²⁰ Ali Emîrî, “Küblelizâde Fuad Beğ’in ‘Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf’ Makalesine Cevap”, *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*, sene 1, 31 Kânûn-ı Sâni 1335 (31 Ocak 1919), aded 11, s. 198.

²¹ Ali Emîrî, a.g.e., s. 199. (Amasyalı Hüseyin Hüsâmeddin Bey, Koca Mehmed Paşa hakkındaki bir makalesinde, 741’de Nizâmeddin Ahmed Paşa bin Mahmûd’un vezir olduğunun kayden isbat edilmiş bulunduğunu belirtir: Hüseyin Hüsâmeddin, “Koca Mehmed Paşa”, *Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası*, 1 Nisan 1332/ 14 Nisan 1916, nr. 37, s. 45. Burada adı geçen Nizâmeddin Ahmed Paşa bin Mahmûd’un, Ali Emîrî Efendi’nin bahsettiği “Ahmed bin Mahmûd el-vezîr” olduğuna söylemek mümkündür.

mâlûmât mevcûd değildir. *Latîfî Tezkiresi*'nde pederi Hacı İvaz Paşa olduğuna ve şair Atâyî'nin büyük birâderi bulunduğuna dâ'ir olan kayd, Süleyman Dede'nin Yıldırım Bâyezîd ve Sultan Süleymân-ı Evvel'e divân-ı hümayûn imamlığı etmiş olmasına ve Sultan Mûsâ devrinden sonra bir daha târihlerde ismi geçmemesine, hâlbuki Hacı İvaz Paşa'nın Sultan Murâd-ı Sâni devrinde katledildiği ve o esnâda mahdûmu Atâyî'nin henüz genç bir delikanlı olduğu mukayyed ve mâlûm bulunmasına nazaran, i'timâda şâyân değildir."²²

Bu paragraftaki "...Sultan Mûsâ devrinden sonra bir daha târihlerde ismi geçmemesine..." ibaresi dikkat çekicidir. Yazar, "Süleyman Dede" isminin, Yıldırım Bayezid'in oğlu olan ve 813/1411'de sultanlığını ilan eden Musa Çelebi (ö. 816/ 1413) devrinden sonra bir daha tarihlerde geçmediğini belirtiyor.²³ Anılan cümlede dolaylı olarak ifade edilen gerçek, *Mevlid* sahibi şair Süleyman Çelebi'nin Âşık Çelebi Tezkiresi ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ında Yıldırım Bayezid devri şairleri arasında tanıtıldığıdır. Henüz başka tarihî eser veya vesikalarla teyid edilmişse de Süleyman Çelebi'nin, Sultan Mehmed huzurunda bulunduğu, yüksek mevkilere eriştiği hususunda *Garîbî Tezkiresi*'nde verilen bilgiyi de nakletmiştik. 1530'lu yıllarda yazıldığı tahmin edilen *Garîbî Tezkiresi*'ndeki bu kayıt, şair Süleyman Çelebi'nin, Sultan I. Mehmed (Çelebi) devrine (1413-1421) erişmiş olabileceğini de düşündürmektedir.

Süleyman Çelebi'nin mevlidi konusunda hayli emek mahsulü, değerli bir kitabı bulunan Ahmed Ateş (1913-1966), adı geçen şairin H. 752/ M. 1351 yılından evvel doğmadığını "muhtakaktır" diye kesinlikle kabul ettiği için, vezir Ahmed Paşa b. Mahmud'un H. 749/ M. 1348 yılında öldüğünün bilindiğini belirterek Ali Emîrî Efendi'nin ortaya attığı bu iddiayı mümkün görmez ve "Süleyman Çelebi'nin babası, gerçekten Mahmud oğlu Ahmed Paşa adlı birisi ise, başka bir Mahmud oğlu Ahmed Paşa olmalıdır." tahmininde bulunur.²⁴

Latîfî'nin Anadolu'da Türkçe ilk mevlid yazan şairin Süleyman Çelebi olduğu şeklindeki iddiasının da itiraza uğradığını belirtmiştik. 14. asrın ikinci yarısı ve 15. asrın ilk çeyreği arasında yaşamış divan şairlerinden Ahmedî'nin (ö. 815/1412-13), *İskender-nâme* adlı mesnevisinin H. 847/ M. 1443 yılında istinsah edilmiş nüshasında²⁵ bir mevlid bölümü bulunmaktadır. Şair, bu mevlidi 810/ 1407-1408 senesinde Bursa'da ve Emîr Süleyman devrinde yazdığını, eserinin 615 beyitten meydana geldiğini bizzat bildirmiştir.²⁶ Bundan dolayı Anadolu'da Türkçe ilk mevlid yazan şairin Süleyman Çelebi değil, Ahmedî olduğu ileri sürülmüştür.²⁷ Ancak Latîfî'nin Ahmedî'ye ait *İskender-nâme*'nin bir nüshasındaki mevliden haberdar olmaması mümkündür. Aynı haberdar olmayış hükmü "...Fakat Türkçe Mevlid Metinleri konulu doktora tezimi bitirdiğim ve Dr. ünvanını aldığım 1950 yılından bu yana Süleyman Çelebi'nin mezkûr eserinden daha eski tarih taşıyan Türkçe Mevlid karakterinde bir metne tesadüf etmedim."²⁸ diyen Necla Pekolcay (1925-2008)

²² İbrâhim Necmi, a.g.e., s. 38-39.

²³ Bu bilginin Köprülüzâde Mehmed Fuad ve Şehâbeddin Süleyman tarafından yazılıp 1914'te yayınlanmış *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı*'ndan alınmış olduğunu tahmin ediyoruz: "(...) Süleyman Çelebi fâsıla-i saltanatın ibtidâlarında vefât eylemiştir: Çünkü bir esere tezyîlâtın icrâ edilebilmesi için mübdi'inden artık istifade ihtimâlinin merfû' bulunduğu vârid-i hâtur olur. Bâ-husûs târihlerde onu Sultan Bâyezîd'in Emir Sultan devri şâiri diye göstermeleri, Mûsâ Çelebi zamânına kadar çıkmamaları bu iddiâmızın oldukça bir kavî delilidir. Hammer gerek Çelebi Mûsâ'nın, gerek Çelebi Sultan Mehmed'in zamân-ı saltanatında Süleyman Çelebi'nin ismini tekrâr etmemektedir." (Köprülüzâde Mehmed Fuad-Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyyâtı*, İstanbul 1332/ 1914, s. 150).

²⁴ Süleyman Çelebi, a.g.e., s. 25.

²⁵ Ahmedî, *İskender-nâme*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. nr. TY 921.

²⁶ Daha fazla bilgi için bk. İsmail Ünver, "Ahmedî'nin İskender-nâme'sindeki Mevlid Bölümü", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1977, c. 25, s. 355-411.

²⁷ M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Ankara 2011, s. 31-32.

²⁸ Necla Pekolcay, a.g.e., s. 16-17; 29.

için de verilebilir. Vefatından iki-üç sene evvel (2005 veya 2006'da) Süleyman Çelebi'den önceki ve sonraki Türkçe mevlidler hakkında telefonla konuştuğumuz merhume Necla Pekolcay, *Ah-medî Mevlidî*'nin *İskender-nâme* adlı mesnevisi içinde yer aldığını, bundan dolayı Hz. Peygamber'in doğumu konusunda müstakil olarak yazılmış *Vesîletü'n-necât*'ın anılan türdeki ilk Türkçe eser sayılma vasfını değiştirmeyeceğini ifade etti. Aynı hükmü, 14. asır şair ve yazarlarından Erzurumlu Mustafa Darîr'in *Sîretü'n-Nebî* isimli eserinde Hz. Peygamber'in doğumunu tasvir eden ve dünyaya gelişinden duyulan sevinci dile getiren manzum parça için de ileri sürmek mümkündür: Bu, siyer türündeki bir kitabında bulunduğu ve Hz. Peygamber'in doğumunu anlatmak için yazılmış müstakil bir eser olmadığı için, ilk mevlid sayılmaz.

Burada *Vesîletü'n-necât*'ın yazılış yılı kabul edilen H. 812/ 1409-10 senesinin bütün yazma mevlid nüshalarında bulunmadığını²⁹ hatırla(t)mak, söz konusu eserin başka bir zaman zarfında yazılmış olması ihtimalini de gözden uzak tutmamak gerekir. 20. asrın ilk çeyreğinde yazılmış bazı edebiyat tarihleri ve onlara benzer biçimdeki ders kitaplarında³⁰ Süleyman Çelebi'nin bu eserine verdiği isim, onu tamamladığı yıl ve şehirden bahsedilmeyişi de söz konusu beyitlerin bütün nüshalarda yer almadığını düşündüren deliller arasındadır. Müstensih ve mevlidhanların asırlar boyunca müdahaleleriyle birbirinden az- çok farklı hâle gelen *Süleyman Çelebi Mevlidî*'nin metnini mümkün olduğu kadar aslına uygun şekilde ortaya koyabilmek için gayret sarf eden ve bu çalışmasını 1306/ 1888 yılında tamamlayan Rızâ Efendi'nin verdiği şu bilgi de söz konusu isim ve H. 812 senesinin bütün yazmalarda bulunmadığına delâlet etmektedir:

“Bu tatbîkın bir kat daha ikmâli için yakın mahallerden başka Bağdad'a kadar bilâd-ı baîdeden de araştırıldığı sırada Ayıntâb şehrinde muahharan bulunup gelen nüsha-i kadîmede

Hem sekiz yüz on ikidür târihi

Bursa'da oldu temâm bil ey ahi

beyti muharrer olmağla ‘intikâl-i Emîr’ 833 hesâbınca Hazret-i Emîr'in âlem-i bekâya irtihâllerinden yirmi bir sene mukaddem te'lîf buyurulduğu ve huzûr-ı pür-nûrlarında da bi'd-defaât kırâat olunduğu anlaşılır.”³¹

[Bu (birbirinden farklı mevlid yazmalarını aslına) benzetme işinin bir kat daha tamamlanması için, yakın yerlerden başka Bağdad'a kadar uzak beldelerden de araştırıldığı sırada Ayıntab (Antep) şehrinde sonradan bulunup gelen eski nüshada, “Hem sekiz yüz on ikidür târihi/ Bursa'da oldu temâm bil ey ahi” beyti yazılı olduğundan, (vefatına düşürülen) ‘intikâl-i Emîr’ 833 hesabına göre Hazret-i Emîr'in ebedî kalıcılık âlemine göçlerinden yirmi bir sene önce yazıldığı ve nurla dolu huzurlarında da defalarca okunduğu anlaşılır.]

Michigan Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan ve *Vesîletü'n-necât*'ın “en eski nüshası” olduğu ileri sürülen³² yazmanın sonunda (s. 106-107) da adı, yazılış yılı ve yerini bildiren beyitlerin bulunuşu, gerçekten söz konusu isim, telif tarihi ve şehrinin doğru olduğunu düşündüren bir delildir.

²⁹ Mesela Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Ayasofya Bölümü nr. 3485'te bulunan ve H. 916/ M. 1510-11 yılında; ayrıca İÜ Nadir Eserler Ktp. TY 136'da yer alan ve H. 1044/ M. 1634- 35'te istinsah edilen nüshada mevlidin adı, yazıldığı yıl ve şehre dair beyitler yoktur.

³⁰ Şehabeddin Süleyman, *Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniyye*, 1328/ 1910, s. 32-36; Fâik Reşad, *Târîh-i Edebiyât-ı Osmâniyye*, İstanbul, Zarâfet Matbaası, ts., s. 65-69; Köprülüzâde Mehmed Fuad- Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyâtı*, İstanbul 1332/ 1914, s. 142-150; İbrâhim Necmi, a.g.e., s. 38-41; Hıfzı Tevfik, Hamâmizâde İhsan, Hasan Âlî, *Türk Edebiyâtı Numûneleri*, İstanbul 1926, s. 214.

³¹ *Musahhah Mevlid-i Şerîf*, nşr. Rızâ Efendi, Mahmud Bey Matbaası 1324/ 1906, s. 29.

³² M. Fatih Köksal, Rifat Kütük, “Vesîletü'n-Necât'ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2022, Sayı 28, s. 393-430.

3- Âşık Çelebi Tezkiresi- Garîbî ve Latîfî Tezkiresi'nden yirmi küsur sene sonra, H. 976/ M. 1568 yılında Âşık Çelebi'nin (926-979/1520-1572) kaleme aldığı *Meşâirü's-şuarâ*'da ise Yıldırım Bâyezîd devri (1389-1403) şairlerinden bahsedilirken bir örnek olarak mevlid sahibi "Süleyman Fakîh" anılmıştır. Dedesinin babası Seyyid Mehmed Nattâ 14. asır sonunda Emir Sultan'la Bursa'ye gelerek yerleşmiş bir seyyid olan Âşık Çelebi, Süleyman Fakîh'in hayatı hakkında Yıldırım Bâyezîd'in kendi imamı ve Bursa'da yaptırdığı Ulucami'nin hocası olduğu bilgisini verir. Mevli-dinin halk arasında "Süleyman Mevlidi" diye tanındığını, o mübarek manzumeyi bunca belâgatli şairin mevlidlerinin ortadan kaldıramadığını ve rağbetten düşüremediğini anlatır; *Süleyman Fakîh Mevlidi*'nin her sene İslâm memleketlerinde binlerce yerde okunduğunu söyler:

"Ba'dehu felek-i râbî-i sipihr-i devr-i Osmâniyân Sultân Yıldırım Bâyezîd Hân zemânunda zuhûr-ı saltanatları keş-şemsi fi râbî'ati'n-nehâr idi ve azvâ ve elvânları âlemde âşkâr idi. Çâr-bâliş-i müttekâ-i saltanatı koltuğuna aldı, sadâ-yı şevket ve şükûh-ı hareket ü sükûnı reb'-i rub'-ı meskûna âvâze saldı. Herkes âsâr-ı terbiyet-i mihirden neşv ü nemâ ve inti'âş u intişâ bulmak lâzım olduğına binâ'en eşi"ât-ı şems-i devletlerinden şuarâya dahi bi-hasbî'l-isti'dâd hisse-i feyz irüp ba'z-ı âsâr zuhûr itdi. Cümleden biri merhûm-ı merkûmun kendi imâmı Süleymân Fakîh'dür ki fevtinden sonra Burusa'da binâ itdüğü Câmî-i Kebîrün imâmı ve beyne'n-nâs 'Süleymân Mevlidi' demekle ma'rûf Mevlid'ün nâzım-ı nazm-ı pür-intizâmı idi. Mevzû'ı şerefine mahmûl olduğundan gayrı ne niyyet-i hâlisaya makrûn olmuşdur ki ol mübârek nazmı bu kadar şuarâ-yı belâgat-şi'ârün mevlidleri vâki' olmuşdur, birisi nesh itmemişdür ve revâc-ı bâzârın kesâda virüp akdın fesh itmemişdür. Her yıl memâlik-i İslâmiyyede niçe niçe bin bin meclisde kırâ'at olunur. Ol mecâlisde olan merâtib çend ü çûndan efzûn ve devâ'ir-i a'dâd ü ta'dâddan bîrûn enfûsün enfâsı adedinceduâlar kılınur."³³

61

Bu kayıtlar, Latîfî tarafından "Süleyman Çelebi" adıyla tanıtılan şairin "Süleyman Fakîh" ismiyle de anıldığını, mevlidinin bir buçuk asır zarfında ne kadar büyük bir şöhrete eriştiğini göstermektedir.

Molla Arab Vâiz'in Mevlidi ve Üsküplü Atâ'nın Tenkidi

Âşık Çelebi'nin tezkiresinde "*Süleyman Mevlidi*"yle alâkalı anlatıldığı bir vakadan, umumi olarak beğenilen ve övülen bu eserin 16. asrın ilk yarısında, galiba bazı "Mevzu (asılsız) rivayetleri içine alıyor" düşüncesiyle tenkide uğradığı da anlaşılmaktadır: *Meşâirü's-şuarâ* yazarı Âşık Çelebi'nin naklettğine göre, Monla Arab Vâiz, "*Süleyman Mevlidi*"nin bazı yerlerinde kusur bulmuş ve kendisi bir mevlid yazarak olabilecek yanlışlarını düzeltmesi ricasıyla "İslah mahalline mum yapıştırsın." diye kitapçığını şair Üsküplü Atâ'ya göndermiştir. Monla Arab Vâiz'in nazminin za-yıflığını ve tertibinin gevşekliğini ilk bakışta gören Atâ, bu eserin tamamını erimiş muma batırıp onu yine sahibine yollamıştır. Bazı yazarlar ve edebiyat tarihi araştırmacıları tarafından Üsküplü Atâ'nın mevlid nazmettiği şeklinde hatalı anlaşılan bu parçayı, Âşık Çelebi Tezkiresi'nden ay-nen nakletmeyi gerekli buluyoruz:

"Mervîdür ki Monla Arab Vâiz, ki fenn-i va'zda İbn Cevzî ve Sa'âlebi geçerdî; belâgatde Asma'î ve Câhuz, Süleymân Mevlidi'nün ba'z(ı) yerine dahl idüp kendi bir mevlid nazmeyler. Egerçi zu'munca bûlegâ-yı Acem'i göze göstermez, belki fusahâ-yı Arab'a vücûd virmez ammâ bu yüzden nefsin kezm eyler ki Atâ merhûma irsâl idüp 'Bizüm bu fende çendân mûmâresetimüz ve nazm ile mûnâsebetimüz yokdur. Eger beşeriyet mûcebi kusûr u fütûr var ise, tenkîh buyursunlar, ıslâh mahalline mum yapışdırsunlar' dir. Risâle Atâ'ya var-dukda, bâdî nazarda nazmunun rekâketi ve tertibinün sehâfeti ma'lûm olup cümlesin erimiş

³³ *Meşâ'irü's-şuarâ- Âşık Çelebi Tezkiresi*, nşr. G. M. Meredith Owens, London 1971, c.1, vr. 19b-20a.

muma bandırup yine göndürür kendiye. Vâiz-i merhûm birkaç gün Atâ'yı ikfâr ü zemme hasr idüp kürsîyi kıssa-hân meclisine döndürür..."³⁴

Kınalızade Hasan Çelebi (953-10 12/1546-1603) de tezkiresinde bu hadiseyi -büyük bir ihtimalle *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nden naklen- anlatırken Molla Vâiz-i Arab'ın, *Süleyman Çelebi Mevlîdî*'ni "Ahbâr-ı mevzûayı müştemildir", yani uydurma haberleri içine almaktadır diye ayıpladığını ve kendisinin bir mevlid yazdığını belirtir:

"Vâiz-i Arab, Süleymân Çelebi'nün mevlûdine 'Ahbâr-ı mevzûayı müştemildür' diyü dahl idüp kendüsi mevlûd nazm itdikde 'Bizüm arûz ve eş'âr ve san'at-ı şî'rle şî'ârumuz yokdur. Eger beşerîyyet muktezâsı üzre hatâ vâki' oldıysa ser-i engüşt-i islâhla tashîh ve ba'z(ı) yerinde haşv ü tekrâr var ise tenkîh eyleyesiz' diyü hazmen li-nefsihi mezbûra gönderir. Merkûm dahi rekâket ve sehâfet-i nazm-ı mezbûrı ma'lûm idindikde cümlesi muhtâc-ı islâh olduğundan kinâyet idüp kitâbı balmumına banup merhûma irsâl itdikde mezbûrı meclis-i va'zında ikfâr idüp âlemi başına teng ü târ itmiş idi."³⁵

Âşık Çelebi ve Hasan Çelebi Tezkiresi'ndeki bu fıkra, Şemseddin Sâmî'nin (1850-1904) *Kâmûsü'l-a'lâm* adlı eserinde, şair Üsküplü Atâ biyografisinde hayli hatalı anlaşılmış ve anlatılmıştır: "Süleyman Çelebi'nin *Mevlûd* manzûmesine dahledip ahbâr-ı mevzûayı câmi' olduğunu iddiâ etmekle, kendisi buna bedel bir manzûme nazmederek, nazımca hatâsı var ise, tashîh etmek üzere, mûmâ ileyh Süleyman Çelebi'ye göndermiş, ve Süleyman Çelebi bu manzûmenin serâpâ muhtâc-ı tashîh olduğunu beyanla iâde ve kendisini meclis-i va'zında tekfir etmiş olduğu mervîdir."³⁶

[Süleyman Çelebi'nin *Mevlûd* manzumesine sataşp onun asılsız haber(rivayet)leri derleyici olduğunu iddia etmekle, kendisi buna karşılık bir manzume nazmederek, nazım yönünden hatâsı varsa, düzeltmek üzere, sözü edilen Süleyman Çelebi'ye göndermiş ve Süleyman Çelebi bu manzûmenin baştan ayağa kadar düzeltmeye muhtaç olduğunu söyleyerek geri vermiş; kendisini vaaz meclisinde kâfir saymış olduğu rivayet edilmiştir.]

Görülüyor ki bu uzun cümlede –aralarında bir asır kadar fark bulunan- Süleyman Çelebi'yle Üsküplü Atâ aynı çağda yaşamış gibi gösterilmiş... Üsküplü Atâ'nın Süleyman Çelebi'nin Mevlid manzumesine "Asılsız rivayetleri tolayıcıdır" diye sataştığı, kendisinin bunun yerini tutacak bir şiir yazıp nazım bakımından yanlış varsa düzeltmesi için adı geçen şaire gönderdiği belirtilmiş. Süleyman Çelebi'nin bu manzûmenin baştan ayağa kadar düzeltmeye muhtaç olduğunu söyleyerek geri verdiği, o şahsın vaaz meclisinde bu sözü dile getiren kişiyi kâfir saymış olduğu anlaşılmıştır. Hâlbuki Süleyman Çelebi mevlidinin "mevzû" (asılsız, uydurma) rivayetleri toplayıcı olduğunu söyleyen ve onun yerine mevlid yazan kişi, şair Üsküplü Atâ değil, Molla Arab Vâiz'dir. Molla Arab Vâiz'in yazdığı ve okuyup düzeltmesi ricasıyla gönderdiği Mevlidi balmumuna batırıp sahibine iade eden şahıs ise Üsküplü Atâ'dır. Üsküplü Atâ'nın bu davranışı üzerine Molla Arab Vâiz onu vaaz meclisinde kâfir saymıştır.

Köprülüzâde Mehmed Fuad (Köprülü, 1890-1966), tahminimize göre, bu fıkrayı hatalı anladığından, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde Üsküplü şair Atâ'yı -Âşık Çelebi Tezkiresine atıfta bulunarak- "mevlidci" diye vasıflandırmıştır: "Garb Türkleri arasında, Yesevî

³⁴ *Meşâ'irü's-suarâ- Âşık Çelebi Tezkiresi*, a.g.e., vr. 177a-b.

³⁵ Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-suarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1989, c. 2, s. 638. (Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Rabia Doğru, "Kara Vâiz ve Mevlid'i", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Sayı 39, s. 221-250).

³⁶ Ş. Sâmî, *Kâmûsü'l-a'lâm*, İstanbul, 1311/ 1894, c. 4, s. 3158.

ahfâdından olarak, *Tecnîsât-ı Kâtibî* tarzında *Tuhfetü'l-uşşâk* adlı bir eser yazan mevlidci Üsküplü şâir Atâ'yı görüyoruz.”³⁷ Köprülü'nün, daha sonra yazdığı bir ansiklopedi maddesinde de Üsküplü Atâ'yı da mevlid sahibi birkaç şair arasında anması, tahminimize göre, yine *Âşık Çelebi Tezkiresi* Atâ'yı Üskübî bahsindeki anektodu hatalı anlamasının sonucudur: “Süleyman Çelebi *Mevlidi*'nin halk arasındaki şöhretini görerek başta Akşemseddin-zâde Hamdî olduğu halde, Üsküplü Atâ ve Saruhanlı Keşfî de mevlid manzûmeleri yazmışlarsa da, onun yerini tutamamışlardır.”³⁸

Bu kayıtlar, Latîfî, Âşık Çelebi, Gelibolulu Âlî gibi tezkire ve tarih yazarlarından umumiyetle beğenildiğini, aynı türdeki eserlerin hepsinden üstün tutulduğunu öğrendiğimiz *Süleyman (Çelebi) Mevlidi*'nin 16. asrın ilk yarısında bir vaizin “Asılsız ve uydurma haberleri bir araya getirmiş...” manasında tenkidine uğradığını göstermektedir. Bu konuda yapılan akademik bir çalışmada Süleyman Çelebi'nin *Mevlid* adıyla meşhur eserinde hadis ilmi ölçüleri yönünden sahih olanlar yanında bazı zayıf ve mevzu (uydurma) rivayetlerin de yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.³⁹

Osmanlı edebiyatı tarihi hakkında Köprülü-zâde Mehmed Fuad ve Şehâbeddin Süleyman (1885-1919) tarafından 1914'te yayınlanan bir kitapta da Süleyman Çelebi'nin Hz. Peygamber'in doğum menkıbelerini söylerken tarihi tamamen gözetmediği, bazan hayal gücü ve kalbinin ateşiyle onu değiştirdiği belirtilir:

“Süleyman Çelebi'nin mevlidi ciddî bir teessürün, bir teheyyücün eseridir. Eserde Hazret-i Fahr-i Kâ'inât hakkında şedîd bir aşk mevcûddur, Çelebi Sultân-ı Enbiyâya muhabbeti bütün rûhiyle, bütün mevcûdiyetiyle hissetmiş; ondan sonra bize nakleylemiştir. (...) Süleyman Çelebi'de bir mütefekkinden ziyâde bir şâir rûhu yaşıyor, o bize Hazret-i Peygamber'in menâkıb-ı velâdetini söylerken tamâmîyle târîhe riâyet etmiyor, bâzan muhayyilesiyle, kalbinin âteşiyle onu tağyîr ediyor.”⁴⁰

63

Ömer Fuâdî: “Kitâbın sıdkla yazmış o hazret”

Süleyman Çelebi Mevlidi, her ne kadar nadiren “İçinde mevzu (uydurma) haberler var” gibi bir tenkide uğramışsa da asırlardan beri birçok şair, yazar, edebiyat tarihçisi ve tenkitçi tarafından övülerek anılmış; onun bu konuda yazılmış eserlerin en güzeli olduğu belirtilmiştir. Sonraki sayfalarda tarih, bibliyografya, vefeyatname, seyahatname vb. türlerde eserler telif etmiş âlim, şair ve yazarların Süleyman (Çelebi) Mevlidi hakkındaki fikir ve takdirlerini aktaracağız. Burada zaman sırasını gözeterek bir edebî şahsiyetin bahis konusu esere dair övücü sözlerini nakletmek istiyoruz. 16. asrın ikinci ve 17. asrın ilk yarısında yaşamış Kastamonulu Ömer Fuâdî (ö. 1046/1636), H. 989/ 1581 yılında yazdığı *Risâle-i Hâbiyye* adlı mesnevisinde, 13. yüzyıldan kendi zamanına kadar gelmiş geçmiş bazı âlim, şair, sultan ve yazarlardan bahsederken, *Mevlid* sahibi Süleyman Efendi'yi şöyle anmaktadır:

“Veliyyu'llah biri dahi Süleymân
Velâyet tahtına lâyük o sultân

Muhammed mevlidin nazm ile yazdı
Gülâb-ı verd-i Hak'dan sükker ezdi

Vilâdet ile mi'râcında el-hak
Kamu akvâli hakdur bil muhakkak

³⁷ Köprülü-zâde Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1918-19, s. 87.

³⁸ M. Fuad Köprülü, “Türkler (Türk Edebiyatı)”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, C. 12/II, s. 557.

³⁹ Halil Şirin, *Süleyman Çelebi'nin Vesiletü'n-necat (Mevlid-i Şerif) Adlı Eserindeki Hadis Dayanakları ve Değerlendirilmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Isparta 2016.

⁴⁰ Köprülü-zâde Mehmed Fuad-Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyatı*, İstanbul 1332/1914, s. 146.

*Kitâbın sıdkla yazmış o hazret
Anun-çün buldı âlem içre rağbet”⁴¹*

[Allah dostlarından biri de Süleyman Efendi'dir. O sultan, velilik tahtına lâyıktır. Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) doğumunu şiir şeklinde yazdı. Hak gülünün suyundan şeker ezdi. (Hoşa gidecek biçimde güzel ve tatlı sözler söyledi). Hakikaten (Hz. Peygamber'in) doğumu ve miracı konusundaki bütün sözlerinin şüphesiz gerçek olduğunu bil. O hazret, kitabını doğruluk, bağlılık ve halislikle yazmış... Bundan dolayı Mevlidi dünyada herkes tarafından rağbet gördü...]

4- Gelibolulu Âlî, *Künhü'l-ahbâr*-

16. asrın Edirneli Sehî, Bağdatlı Ahdî, Kınalızade Hasan Çelebi gibi edebî şahsiyetlere ait şair tezkirelerinde Süleyman Çelebi'nin hayatı ve eser(ler)i konusunda bilgi verilmemiştir. Aynı yüz yılın tanınmış şair, tarihçi ve yazarlarından Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde Süleyman Çelebi'yi Yıldırım Bâyezîd devri (1389-1403) şairleri arasında tanıtır. Âlî Efendi, 1000-1008 (1591-1599) yılları arasında yazdığı bu meşhur eserinde, muhtemelen *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nden naklen, Süleyman Çelebi'nin Yıldırım Bâyezîd'in sağlığında divan-ı hümayun imamı, anılan sultanın vefatından sonra, Bursa'da yaptırdığı caminin hocası olduğunu belirtir. Mevlidin yazılışına yol açan iddia sahibinin “tâcir-i Acem”, Latîfî'nin sözüne göre ise kürsüde oturan bir vaiz olduğunu bildirir. Mustafa Âlî, mevlidin yazılmasına sebep olan hadiseyi *Latîfî Tezkiresi*'ne uygun şekilde, kısaltarak anlattıktan sonra Süleyman Çelebi'ye ait eserin aynı türdeki kitaplarından üstünlüğünü belirtir ve “Sanki Mukaddes Ruh'un (Cebrâîl'in) öğretimi ile söylemiştir!..” manasında bir cümle kurarak İlâhî ilham eseri olduğunu anlatır:

“Haflı olmaya ki Osmân Han ve Orhan Han ve Sultân Murâd Han zamânlarında şuarâdan kimse zuhûrî ma'lûm degüldür. Mücerred sâde nazma kâdir ba'zı varsagı-gûlar dahi şöhrat bulmamışdur. Zîrâ ol zamânda sükkân-ı mülk-i Rûm ekseriyâ guzât-ı Etrâk ü Tatar idügi ma'lûm ve sâ'ir ehâlî-i merzubûm ise evlâd-ı kefereden zuhûr itmiş bir bölük sâde-levh idükleri mefhûm olmagın içlerinde şi'r-şinâsları bile ma'dûm idi. Nazma râgıbları hod safahât-ı rûzgârda bi'l-küllîyye mektûm idi. Ana binâ'en şâ'ir nâmına bir ferd yoğ idi. Tâ Bâyezîd Han zamânına gelince ve Timur Hanla ba'z-ı şu'arâ'-i Acem mülk-i Rûma dâhil olunca sâhib-mahlas kimse yoğ idi. Ammâ bunlar zamânında ba'zı kimesne beydâ-i peydâ oldu. Pes bu zümreden biri Süleymân Çelebi cenâblarıdur ki Yıldırım Bâyezîd Hân'un zamân-ı sıhhatinde dîvân-ı hümayûn imâmı idi. Ba'dehu Yıldırım Hân'un fevtinden sonra Burusa'da ihyâ itdügi câmi'un imâmı oldu. Ol târîhde rağbet-i eş'âr diyâr-ı Acemde idi ve bâzâr-ı Rûmiyânda es'âr-ı eş'ârda çendân kıymet yoğ idi. Ammâ mezbûr Süleymân Çelebi merzubûm-ı Rûm'un yalnız yügrügi olup Süleymânlık iderdi. Zahîrî olan sâhib-i serîrûn hüsn-i iltifâtına mukârin olmağla Hâkânî gibi kâmrânlık iderdi. Hikmet-i Hudâ ol târîhde bir tâcir-i Acem, Latîfî kavlince kürsî-nişîn bir vâ'iz-i muhterem لا نفرق بين احد من رسله nass-ı şerîfî tefsîrinden dem ururken ma'nî-i şerîfîni vech-i âhara tahvîl idüp ya'nî ki تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض nass-ı kerîminden gaflet ider ve Hazret-i Îsâ'yı server-i enbiyâdan tafdîl idüp Burusa halkının i'tikâdına ihtilâli virüp nice felsefiyyât söyler. Mezbûr Süleymân Çelebi (Beyt:)

Ölmeyüp Îsâ göge bulduğı yol

Ümmetinden olmag için idi ol

beytini bedîhe nazm itmiş. Kibâr ü sığâr pesend-i bî-şümâr itmegin Mevlûd-i Nebî hudmetini kendüye lâzım itmiş. El-hak bir kitâb-ı müstetâb itmişdür ki lisân-ı kalemden beyâz-ı rakama gelmesi bir sâat-i saîdde vukû' bulup belki ekser-i kevâkibün burc-ı şerefde ittifâkına

⁴¹ Ömer Fuâdî, *Risâle-i Hâbiyye*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Düğümlü Baba, nr. 320, vr. 93a.

râst gelüp âsâr-ı nuhûsetden müberrâ zamânda gelmişdür ki sâl-be-sâl niçe bin mecâlis-i vâcibü'l-iclâlde okınur. El-hak mü'essir edâlar ile nazm eylemişdür. Niçe Mevlûd-i Nebiyy-i manzûm dahi var iken birisi ne ele alınur ve ne kimsenün gözine dokunur. Gûyâ ki ta'lîm-i Rûh-ı Kudsi ile söylemişdür.”⁴²

Mustafa Âlî Efendi, anılan tarihinde Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın (ö. 761/1360) Rumeli'ye geçişini anlatırken, *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi'yi onunla aynı zamanda yaşamış ve meşrebi (huyu) bir gösterir. Süleyman Çelebi'nin ara-sıra Süleyman Paşa'nın meclisinde bulunup onunla sohbet ettiğini de belirtir:

“Hattâ nâzım-ı Mevlûd-i Nebî Süleymân Çelebi ki müşârun ileyh Süleymân Paşa-yı gâzînün semîyy-i hem-meşrebi ve ahyânen ser-halka-i bezmine dâhil olup musâhabetiyle şeref kesh iden hem-nâm-ı müeddebi idi, mücâhid-i büzürgvârun Rûm ili yakasına geçdiğini işi[t]di, tehniyet-i gazâyâ duâ-nâme-i bihemtâ inşâ idüp münâsebetle bu matla'-ı garrâyı imlâ itmiş idi. Beyt:

Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsun

Yakasın Rûm ilinün dest-i takvâ ile almışsun”⁴³

Burada anlatıldığı gibi mevlid sahibi Süleyman Çelebi, hakikaten Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın meclisinde bulunmuşsa, onun böyle bir sohbet halkasında yer aldığı sıralarda en azından yirmili yaşlarda, dolayısıyla kendisine ait olduğu iddia edilen bir beyte dayanılarak ileri sürüldüğü gibi⁴⁴ 1350'li senelerde değil, daha önce, 1320 veya 1330'lu yıllarda doğmuş olması gerekir. Ancak tarihçi Âlî Efendi'nin anılan kitabının sonraki bir sayfasında verdiği bilgi, bu kaydı şimdilik temkinli karşılamayı gerektirici mahiyettedir. Mustafa Âlî, adı geçen tarih kitabında Yıldırım Bâyezîd devri şairlerinin başında Süleyman Çelebi'yi tanıttıktan sonra onun dedesi Şeyh Mahmud'dan da bahseder. Burada yazarın verdiği çelişkili bir bilgi de dikkat nazarımızı çekmektedir.⁴⁵ Âlî Efendi, eserinin daha önceki bir sayfasında (s. 46) Süleyman Paşa'nın gazilerle Rumeli'ye geçişini tebrik maksadıyla Süleyman Çelebi tarafından söylendiğini bildirdiği beytin sahibi olarak bu sefer Şeyh Mahmud'u göstermektedir:

65

⁴² Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e. s. 115-116. (Bazı küçük farklarla: *Kühû'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, a.g.e., s. 101).

⁴³ Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., c. 5, s. 46.

⁴⁴ Raif Yelkenci, “Müslüman âleminde en çok okunan Türkçe eser: Süleyman Çelebi'nin Mevlid Manzumesi”, *En Son Dakika* gazetesi, 12 Ocak 1949. Yelkenci Mevlid'de “Yeğiklik dâhi geçti şöyle, hoca,/ İrişti (Şast) hık u oldu koca !” beytinin bulunduğunu, burada şairin yaşının altmışa vardığını söylediğini belirtmekte; eserin yazılış senesi olan 812'den “şast” (60) çıkarıldığında doğum tarihi olan 752'ye, yani miladi 1351 yılına ulaşıldığını anlatmaktadır. Ancak şairin *Mevlid*'i yazdığı zaman yaşının altmışa eriştiğini bildiren beyit, başka yazma nüshalarda bulunmamaktadır. Yine Yelkenci'nin yazısında andığı bu ve ondan bir önceki beytin farklı bir aruz kalıbıyla kaleme alınmış olması, sonradan eklendiğini düşündürmektedir. Söz konusu beyitlere dayanarak şairin yaşı hakkında iddiada bulunmak mümkün değildir. (Bu mevzuda daha fazla bilgi için bk. Süleyman Çelebi, a.g.e., s. 25-27).

⁴⁵ Tarihçi Âlî Efendi'nin eserinde rastladığımız başka bir çelişkisi, zaman zaman yanıldığını delâlet etmekte; Süleyman Çelebi'nin Süleyman Paşa meclisinde bulunduğu ve anılan devlet adamının Rumeli'ye geçişini tebrik maksadıyla bir dua-name yazdığı manasındaki sözlerini de ihtiyatla karşılamamıza sebep olmaktadır: Âlî Efendi, Sultan Orhan zamanındaki (1324-1362) meşhur âlim ve büyük şeyhler arasında Hacı Bektaş'ı da tanıtmış; “Ve Yûnus Emre hîdmet-i âlîlerinde iken terbiyetini Tapduk Emre'ye bunlar buyurmuşlardır.” diyerek Yunus Emre'yi Hacı Bektaş'la çağdaş olarak göstermiştir. (Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., c. 5, s. 57). Âlî Efendi, yine adı geçen tarihinde -Tapduk Emre ve Yûnus Emre'yi Orhan Gazi zamanındaki meşhur âlim ve büyük şeyhler bahsinde Hacı Bektaş'ı anlatırken yazdığını her nasılsa unutarak- Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Emîr Süleyman (ö. 813/1411) zamanındaki şeyhlerden sayarak tanıtmıştır. (Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., c. 5, 127-128). Orhan Gazi devriyle Emîr Süleyman'ın zamanı arasında en azından kırk küsur yıllık bir fark vardır. Tapduk Emre ve bilhassa onun halifeleri arasında gösterilen Yûnus Emre'nin hem Hacı Bektaş'la çağdaş, hem de Emîr Süleyman zamanında yaşamış olması, aradaki fazlaca zaman farkından dolayı pek mümkün görünmemektedir.

“Ve mezbûr Süleymân Çelebi’nün Şeyh Mahmûd nâm ceddî egerçi ki şî’rle küllî iştihâr bulmamış ve bir mahlas ihtiyâriyle ebyâtını tedvîne râğbet kılmamış, lâkin asrı halkınun zebân-ı vukû’una göre câ-be-câ ebyât ü matâlî’ nazmına ikdâm ider imiş. Muhharrik râst geldükde temâm gazel dahi söyler imiş. Merhûm Süleymân Paşa bin Orhan Gâzî ki Rûmilini ve Gelibolî câniblerinde leb-i deryâyı gark-ı hûn eyleyüp kanlar saçan evvelâ anlardur ve mezâr-ı şerîfî Gelibolî’ya nısf menzil karîb olan Bolayır’da vâki’dur, sallâr düzüp ashâb-ı cihâdla Rûmiline geçdükde mezbûr Şeyh Mahmûd tehniye-i gazâ hûdmetini edâ idüp şehzade-i cihâd-iktirâna bir duâ-nâme yazup içinde bu matla’ı edâ kılmış: Beyt
Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsın
Yakasın Rûmilinün dest-i takvâ ile almışsın”⁴⁶

Görüldüğü gibi, tarihçi Mustafa Âlî Efendi, Süleyman Çelebi’nin Şeyh Mahmud adlı dedesinin şair olarak tanınmamışsa da yer yer beyit ve matlalar nazmetmeye çalıştığını, gazel de söylediğini bildirmiş; Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa’nın sallâr hazırlayıp mücahitlerle Rume- li’ye geçişi ve oralarda askerî başarılar kazanması üzerine, bir duanâme yazıp onu tebrik ettiğini de anlatmıştır. Âlî’ye göre, şu matla o duanamede yer almaktadır:

“Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsın
Yakasın Rûmilinün dest-i takvâyile almışsın”

[Halka velilik gösterip suya seccade salmışsın. Rumeli’nin yakasını takva eliyle almışsın...]

66

Yıldırım Bâyezîd’in H. 802/M. 1399-1400 yılında Bursa’da yaptırdığı Ulucami’de imam olan, bazı nüshalarına göre *Vesiletü’n-necât* adını koyduğu mevlidini 812/ 1409-1410 yılında, yine anılan şehirde yazdığı bilinen Süleyman Çelebi’nin, H. 761/ M. 1360 yılında vefat ettiği anlaşılan Süleyman Paşa’yla görüşmüş, sohbet etmiş olması, imkânsız değil... Fakat söz konusu iki kişi arasındaki düşündürücü zaman farkından dolayı -bizce- rahatlıkla “mümkündür” denebilecek gibi de değildir. Süleyman Çelebi’nin doğum ve vefat yılının tereddüde mahal vermeyecek derecede bilinmeyişi, bu kaydı kesin olarak reddetmemeyi, ancak ihtiyatlı karşılamayı gerektiriyor.⁴⁷ Şunu da belirtmek lazımdır ki, Süleyman Çelebi’nin, isminin Şeyh Mahmud ve Orhan Gazi’nin oğlu Süleyman Paşa’nın Rumeli’ye geçtiği sıralarda hayatta olduğunu yine *Künhü’l-ahbâr* sahibinin bildirdiği dedesi, bahis konusu matlaı yazmış olabilir...

Gelibolulu Mustafa Âlî’nin kanaatince, Latîfî, Süleyman Çelebi’nin şair Atâyî’nin küçük kardeşi olduğunu yazmakla “büyük hatâ itmişdür.” Atâyî’nin vezirlerden Hacı İvaz Paşa’nın (ö. 831/ 1428) oğlu olduğu ve Sultan II. Murad devrinde (824-848/1421-1444, 850-855/1446-1451) yaşadığı, babası öldüğü sırada genç yaşta bulunduğu bilinmektedir. Süleyman Çelebi ise “Sultan Murâd-ı Kadîm”, yani I. Murad devrindedir. (Saltanatı 763-791/ 1362-1389). Bu iki kişinin arasında çok yıl farkı bulunduğundan kardeş olmaları mümkün değildir.⁴⁸

⁴⁶ Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., *Künhü’l-ahbâr*, c. 5, s. 116. Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih nr. 4225, vr. 36b-37a da göz önünde bulundurulmuştur. (Ayrıca ufak-tefek farklarla *Künhü’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, haz. Mustafa İsen, Ankara 1994, s. 102).

⁴⁷ Eski edebiyatımızın tarihi hakkında bir eser yazan ve 1338/1922’de onu bastıran İbrâhim Necmi’ye göre, “Süleyman Dede”nin, Sultan Orhan devri adamlarından olup Süleyman Paşa’nın arkadaşı ve yukarıda bahsi geçen tebrik beytinin şairi olduğu rivayeti yanlıştır: “Sultan Orhan devri ricâlinden olup Süleyman Paşa’nın refikî ve bâlâdaki tebrik beytinin şairi olduğu rivâyeti galatdır.” (İbrâhim Necmi, a.g.e., s. 39).

⁴⁸ *Künhü’l-ahbâr*, c. 5, s. 239-240. (*Künhü’l-ahbâr’ın Tezkire Kısmı*, a.g.e., s. 119-120).

Süleyman Çelebi'nin Emir Süleyman'ın Nedimi Olduğu İddiası

Her ne kadar 15 ve 16. asır Osmanlı tarihleri ve şuara tezkireleri gibi biyografik kaynaklarında dayanağını göremediyssek de Süleyman Çelebi'nin, Emîr Süleyman'ın nedim ve musahibi olduğu, iltifatına mazhar şairler arasında yer aldığı manasındaki bilgiler de Avusturyalı şarkiyatçı Hammer'in (1774-1856) *Devlet-i Osmâniyye Târîhi*, Mehmed Süreyyâ'nın (1845-1909) *Sicill-i Osmânî* ve Şemseddin Sâmî'nin (1850-1904) *Kâmûsü'l-a'lâm*'ı gibi hayli sonraki asır eserlerinde görülmektedir. Hammer, adı geçen tarihinde Yıldırım Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman'dan bahsederken, onun iltifatlarına mazhar olan şairlerin başında Süleyman Çelebi'yi şöyle anar:

“Sarayında asrının en büyük şâirleri bulunurdu. Bunlardan bâzılarını yâd edeceğiz: İmam Süleyman Çelebi ki Orhan'ın silâh arkadaşı olan büyük pederi Mahmud, Orhanzâde Süleyman'ın Rumeli fethine ibtidâr etmek üzere Gelibolu'ya ilk mürûrunda bir nazm-ı irticâî ile şehzâdeyi tebrîk eylemiş idi. Süleyman Çelebi velâdet-i [Hazret-i] Peygamberî hakkında ilk kitâb-ı manzûmun nâzımıdır. Şi'ri bugün dahi her vech ile müstahak olduğu bir şöhrete mazhardır.”⁴⁹

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*... adlı eserinde Süleyman Çelebi'nin “Sultan Yıldırım Bâyezîd Hân imâmı olup sonra Şehzâde Emîr Süleymân'a nedîm ve musâhib oldu”ğunu belirtir.⁵⁰ Şemseddin Sâmî de *Kâmûsü'l-a'lâm*'da Süleyman Çelebi'yi tanıtırken onun Fetret Devri'nde (1402-1413) I. Bâyezîd'in oğlu Emîr Süleyman'ın himaye ve iltifatını gören şairlerden olduğunu söyler: “Fetret zamânında Emîr Süleymân bin Bâyezîd-i Evvel'in himâye ve iltifâtına mazhar olan şuarâdandır.”⁵¹

Bu bilginin dayanağını, görebildiğimiz kadarıyla 16. asır biyografik ve tarihî kaynaklarında bulamadık. 16. yüzyılın meşhur edebî şahsiyetlerinden Âşık Çelebi (926-979/ 1520-1572), şuara tezkiresinde Mîr Süleyman'ın son derece ayyaş ve şairlerle birlikte yiyip içmeye meşgul olduğunu, Hamzavî ve Ahmedî kardeşlerin, Ahmed-i Dâî ve “Şeyhoğlu” diye tanınan, *Ferecnâme* adlı eserin sahibinin o sohbetlerde bulunduğunu anlatır.⁵² Gelibolulu Âlî de *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde I. Bayezid'in oğlu Emîr Süleyman devrinde yaşayan, onun yeme-içme meclisinde bulunan şairler arasında Ahmedî, Hamzavî, Cemâlî ve Ahmed-i Dâî'yi sayar.⁵³

Garîbî'nin tezkiresinden, Süleyman Efendi'nin Sultan Mehmed huzurunda şiir söyleyip yüksek makamlara eriştiği kaydını; *Âşık Çelebi Tezkiresi*'nden ise Süleyman Fakîh'in Yıldırım Bayezid'in kendi, vefatından sonra da Bursa'da yaptırdığı Ulucami'nin imamı olduğu bilgisini nakletmiştik. Yine bu iki biyografik kaynaktan farklı olarak Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinde Süleyman Çelebi'yi, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'yla meşrebi bir ve ara-sıra onun meclisinde bulunan bir kişi diye tanıttığına temas etmiştik. Ahmed Ateş'in (1913-1966) de dikkat çektiği gibi⁵⁴ Mevlid sahibi Süleyman Çelebi'nin Emir Süleyman'ın nedim ve musahibi olduğu, yani meclisinde bulunup onunla sohbet ettiği, himaye ve iltifatını gören şairler arasında yer aldığı

⁴⁹ Joseph Freiherr von Hammer-Purgstall, *Devlet-i Osmâniyye Târîhi*, terc. Mehmed Atâ, İstanbul 1329, c. 2, s. 105. (Latin harfli yayımı: Joseph von Hammer, *Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmet Ata, haz. Abdülkadir Karahan, İstanbul 1990, c. 1, s. 97).

⁵⁰ Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî yâhud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye*, İstanbul 1311, c. 3, s. 76. *Türk Edebiyatı Numûneleri* adlı lise ders kitabında da –muhtemelen doğrudan veya dolaylı olarak buradan naklen- Süleyman Çelebi'nin bir müddet Bursa'daki Ulucami'de imamlık etmiş, daha sonra Birinci Süleyman'ın sarayında bulunmuş olduğu belirtilmiştir. (Hıfzı Teflik v. dğr., *Türk Edebiyatı Numûneleri*, İstanbul 1926, s. 214).

⁵¹ Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-a'lâm*, İstanbul 1311/ 1894, c. 4, s. 2620.

⁵² *Meşâîriü's-suarâ- Âşık Çelebi Tezkiresi*, a.g.e., c. 1, vr. 20a.

⁵³ Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., c. 5, 128-130. (*Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, a.g.e., s. 105-107).

⁵⁴ Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât*, Mevlid, a.g.e., s. 27-28.

bilgisi, *Künhü'l-ahbâr*'daki bu kayıt⁵⁵ ve ondan nakilde bulunan Bursalı İsmâil Belîğ'in *Güldeste*'sindeki şu cümleden çıkmış olmalıdır: "Süleymân Paşa-yı gâzînün hem-meşrebi ve ahyânen ser-halka-i bezmine dâhil olup musâhabetiyle şeref kesb iden hem-nâm-ı mü'eddebi idi."⁵⁶

[Gazi Süleyman Paşa'yla huyu bir ve ara-sıra onun meclisinin halka başına girip sohbetiyle şeref kazanan edepli adaşıydı.]

Süleyman Çelebi'nin, 760/ 1359 yılında vefat eden Süleyman Paşa'yla görüşmesinin mümkün olmadığını, anılan zamanda belki doğmamış veya belki de bir-iki yaşlarında bulunduğunu ileri süren Ahmed Ateş'e göre, sonraki yazarlar bu imkânsızlığı ortadan kaldırmak için onu Emîr Süleyman'a musahip ve nedim yapmışlardır. 16. asır kaynaklarında rastlanmayan, ancak 19 ve 20. asırda yazılmış bazı eserlerde görülen Süleyman Çelebi'nin Emîr Süleyman'ın nedimi olduğu, himaye ve iltifatına mazhar şairler arasında bulunduğu bilgisi, iki sebeple akla uygun görünmemektedir: Birincisi, Emîr Süleyman, daha ziyade Bursa dışındaki şehirlerde vazifeli olarak bulunmuş; Süleyman Çelebi'ninse Bursa'dan dışarı çıktığına dair bir bilgi yoktur. İkinci sebep ise Emîr Süleyman'la Süleyman Çelebi arasındaki meşrep farklılığıdır: Emîr Süleyman'ın zevk u safa, yiyip içme ve eğlenceye düşkün bir şehzade idiği bilinmekte; böyle sefihçe bir hayat tarzını benimsemiş kimseyle Yıldırım Bayezid'in imamlığında ve Bursa'da yaptırdığı Ulucami'nin imametinde bulunduğu, diğer taraftan Emir Sultan'a bağlı bir derviş olduğu bilinen, başka bir ifadeyle zahidçe bir yol tutan Süleyman Çelebi'nin uyuşması, pek mümkün görünmemektedir...

5- Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*...

17. asır Osmanlı âlimlerinden Kâtip Çelebi (1017-1067/ 1609-1657), *Keşfü'z-zunûn*...'da "Mevlûd[Mevlid]ü'n-Nebî Aleyhis's-salâtü ve's-selâm" başlığı altında Süleyman Çelebi'nin eseri hakkında bilgi verir. Bunun, (Hicri) 800 yılından sonra vefat eden Bursalı Süleyman'ın Türkçe manzum eseri olduğunu belirtir. Süleyman Efendi'nin Sultan Yıldırım Bayezid'in imamı, daha sonra anılan hükümdarın Bursa'da yaptırdığı caminin hocası olduğunu, mevlidinin Anadolu'da meclis ve mahfil (toplanacak yer)lerde okunduğunu, diğer şairlerin aynı türdeki eserlerinin bu kadar rağbet görmediğini ve tanınmadığını anlatır:

ترکی منظوم لسلیمان الیرسوی المتوفی بعد سنة ٨٠٠ ثمانمائة
و کان اماما للسلطان یبلیدیرم بایزید و بعده وفاته قطن ببورسه و صار
اماما لجامع السلطان المذكور و هولذی یتلى فی المجالس و المجامع
فی البلاد الرومية و قد نظمه غیر واحد من الشعراء لکن
لم یلتفت الی نظم احد سواه و لم یشتہر⁵⁷

Bu bilgilerin, *Âşık Çelebi Tezkiresi* ve *Künhü'l-ahbâr* gibi 16. asır biyografik ve tarihî kaynaklarından alındığını söylemek yanlış olmayacaktır. Fakat söz konusu parçada ilkin Süleyman Çelebi'ye ait mevlidin "*Mevlûdü'n-Nebî*" adıyla tanıtılması, sonra şairin isminin "Süleymânü'l-Bursevî" (Bursalı Süleyman) şeklinde ve kendisinin H. 800/ M. 1397-98'den sonra vefat ettiğinin bildirilmesi, dikkat nazarımızı çekmektedir. Süleyman Çelebi'nin, H. 802/ 1399-1400'de Bursa'da yapılan Ulucami'de, Yıldırım Bayezid'in (ö. 805/ 1403) ölümünden sonra imamlık ettiği belirtildiğine göre, vefat yılının "805'ten sonra" manasında kaydedilmesi uygun olurdu. *Mevlid* sahibi şai-

⁵⁵ "Hattâ nâzım-ı *Mevlûd-i Nebî* Süleymân Çelebi ki müşârun ileyh Süleymân Paşa-yı gâzînün semiyy-i hem-meşrebi ve ahyânen ser-halka-i bezmine dâhil olup musâhabetiyle şeref kesb iden hem-nâm-ı müeddebi idi." (Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., c. 5, s. 46).

⁵⁶ Seyyid İsmâil Belîğ Efendi, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Hudâvendigâr Vilâyeti Matbaası 1302, s. 145. (Ayrıca, Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara 2016, s. 354).

⁵⁷ Katib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*..., Beyrut 1413/1992, c. 2, s. 1910.

rin adının, *Latîfî Tezkiresi* ve *Âlî Târîhi (Künhü'l-ahbar)* gibi 16. asır Osmanlı eserlerinde “Süleyman Çelebi” biçiminde anılmışken, burada “Süleymânü'l-Bursevî” şeklinde yazılışı, her zaman aynı tarzda kullanılmadığını gösteren işaretlerden biridir. Nitekim yine başka bir 16. asır eseri olan *Âşık Çelebi Tezkiresi*’nde şairin “Süleyman Fakih” ismiyle anıldığını görmüştük.

Süleyman Çelebi, *Mevlid*’inin -bazı yazma nüshalarına göre- adının *Vesiletü’n-necât* olduğunu ve onu 812/ 1409-1410 yılında Bursa’da tamamladığını bildirmiştir. *Keşfü’z-zunûn*’da şairi tarafından *Mevlid*’e verilen bu ismin anılmayışı, ayrıca onun tamamlanış tarihi ve yeri hakkında bilgi verilmeyişi, akla birkaç ihtimali getirmektedir: 1. Kâtip Çelebi’nin gördüğü Bursalı Süleyman mevlidinin nüshası veya nüshalarında bu bilgileri ihtiva eden beyitler yoktur. 2. O nüshada veya nüshalarda söz konusu beyitler yer aldığı hâlde yazar bunu fark etmemiştir. 3. Fark ettiği hâlde teferruat türünden saydığı için nakletmeyi gerekli bulmamıştır.

6- Baldırzâde Mehmed Selîsî, *Ravza-i Evliyâ*- 17. asır müderris ve kadılarından Baldırzâde Mehmed Selîsî Efendi (ö. 1060/ 1650), Bursa’nın fethinden 1059/ 1649-50 yılına kadar bu şehirde vefat etmiş iki yüzden fazla âlim, mutasavvıf ve şairin hayatı hakkında bilgi verdiği *Ravza-i Evliyâ* isimli eserinde, *Mevlid* sahibi Süleyman Efendi’nin de biyografisini yazmıştır. Mehmed Selîsî, burada Süleyman Efendi’yi Hz. Peygamber’in doğuşu hakkında yazdığı, hâlen meclis ve mahfillerde okunan, eşi-benzeri bulunmayan bir düzene sahip manzumenin şairi olarak takdim eder. O, faziletler ve irfanla tanınmış, insanlar tarafından hayırla anılan ve halkın (değerine, sözlerine yahut ermişliğine) inandığı bir kişidir. Sultan Mehmed’in zamanında dünyayı bırakıp ebedî cennete gitmiştir. Bursa’da Eski Kaplıca yakınında, Yoğurtlu Baba Tekkesi’nin önündeki yol üstünde medfun olup gelen ve gidenlerin duasına mazhardır. Zamanında bir vaiz, Hz. İsa’yı, bütün büyük peygamberlerin en faziletlisi olan Hz. Muhammed’den üstün tuttuğu için, onu (şehrin asayişle vazifeli kimselere) aldırıp vaktin hâkiminin emriyle öldürtmüştür diye herkesçe bilinir. Hatta Süleyman Efendi’nin, “Ölmeyüp İsa göğe bulduğu yol/ Ümmetinden olmağ için idi ol” beytini anılan şahsın sözünü reddetmek üzere söylediği rivayeti meşhurdur:

“Süleymân Efendi sâhibü’l-Mevlûd.

Mevlid-i Hazret-i Resûl-i Ekrem salla’llâhu aleyhi ve sellem hakkında dinilüp hâlâ mecâlis ve mehâfilde kırâ’at olunan nazm-ı bedî’u’n-nizâmün nâzımıdur. Fezâ’il ü irfân ile hâtem-i Süleymân gibi meşhûr ve elsine-i nâsda hayr ile mezkûr ve mu’tekad-ı cumhûrdur. Zamân-ı bâ-emân-ı Muhammed Hân’da (beyt)

Hem Süleymân-ı fakîre rahmet it

Yoldaşın îmân yirini cennet it

diyürek terk-i cihân ve azm-i behîşt-i câvidân eyledi. Burusa’da Eski Kaplıca kurbünde Yoğurtlu Baba Zâviyesi önünde olan reh-güzârda medfûn ve duâ-yı âyende ve revendeye makrûndur. Zamânında bir vâ’iz kürsîde Hazret-i İsa aleyhi’s-selâmı efdal-i enbiyâ-i kirâm olan Hazret-i Muhammed aleyhi efdali’s-salavâtü ve’s-selâmdan tafdîl itmegîn, mezbûrî ahz itdirriüp ve emr-i hâkimü’l-vakt ile katl itdirdi diyü şâyî’ u meşhûrdur. Hattâ Mevlid-i Resûl-i Ekrem hakkında didigi nazm⁵⁸ meşhûrdur:

Ölmeyüp İsa göğe bulduğu yol

Ümmetinden olmağ için idi ol

beytini, mezbûrun kelâmını redd için buyurdıkları ma’lûm ve meşhûrdur dirler. Rahmetu’llâhi aleyh.”⁵⁹

⁵⁸ Bu kelime, “nazm-ı” şeklinde de okunup yazılabilir.

⁵⁹ Baldırzâde Mehmed Selîsî, *Vefeyât-nâme (Ravza-i Evliyâ)*, İÜ Nadir Eserler Ktp. TY 2556, vr. 51a-b. (Eserin Ankara Millî Kütüphanesi’nde bulunan bir nüshasının sayfalarıyla da karşılaştırılmıştır: 06 Mil Yz A 8340, vr. 117a-b).

Görüldüğü gibi, yazar, bu eserinde 16. asır biyografik ve tarihî eserlerinden farklı olarak Süleyman Efendi'nin vefat ettiği devir ve kabrinin yeri hakkında bilgi vermekte; Sultan Mehmed zamanında dünyayı bırakıp cennete gittiğini ve Bursa'da Eski Kaplıca yakınında Yoğurtlu Baba Tekkesi'nin önünde medfun olduğunu ifade etmektedir.⁶⁰ Mehmed Selîsî, Süleyman Efendi'nin mevlidi yazış sebebini de önceki kaynaklardan biraz farklı şekilde anlatır: Latîfî, Bursa'da bir vaizin vaaz kürsüsünde "Onun elçilerinden hiçbirini diğerinden ayırmayız" (Bakara Suresi, 2/ 285) mealindeki ayeti delil göstererek ve "İşte biz, o elçilerden kimini kimisinden üstün kıldık" (Bakara Suresi, 2/ 253) manasındaki ayeti göz önünde bulundurmayarak "Ben Hz. Muhammed'i Hz. İsa'dan üstün tutmam" diye hatalı açıkladığını bildirirken, Mehmed Efendi, söz konusu şahsın Hz. İsa'yı Hz. Muhammed (s.a.v.)'den daha faziletli saydığını belirtmiştir. Yine Latîfî, şuaara tezkiresinde cemaat arasında bulunan bilgili ve gayretli bir Arab'ın, söz konusu iddiayı ileri süren vaize itiraz edip onun iddiasını çürütmek üzere çeşitli Müslüman memleketlerindeki âlimlerin fetvalarını getirdiğini, bunlara dayanarak mezkûr şahsı Ulucami önünde öldürdüğünü söylerken, *Ravza-i Evliyâ* sahibi Süleyman Efendi'nin o şahsı aldırıp zamanın hâkiminin emriyle öldürttüğünü anlatmıştır. Yazarın *Latîfî Tezkiresi*'nde bu konuya dair bilgileri aktarırken, iki buçuk asır zarfında şehirde yaygın söylentileri de onlara eklemiş olduğunu tahminen söylemek mümkündür.

7- Evliyâ Çelebi Seyahat-nâmesi- 17. asır yazarlarından *Seyahat-nâmesi*yle meşhur Evliyâ Çelebi, adı geçen kitabında Bursa velileri ziyaret yerleri hakkında bilgi verirken, mevlid sahibi Süleyman Çelebi'yi "Sarmısakçı-zâde Süleyman Efendi" diye tanıtmıştır:

"Eski Kaplıca kurbünde ayruca bir merkad-i pür-envârı vardır. Âl-i Osmân mülkinde ve gayrı diyârlarda tilâvet olunan *Mevlid-i Şerîf* manzûmesini işte bu Süleyman Efendi tanzîm itmişdür ki hakkâ sehl-i mümteni' ve şî'r-i mu'cizdür. Yıldırım Han Câmîi kurbünde 'Kadîdler Kabri' denilen mahalde bir gâr-ı azîm içerüsünde yüzlerce yıldan berü meyyitler kadîd olup ter ü tâze yatarlar. Medfûn değûllerdür."⁶¹

Evliyâ Çelebi'nin *Seyahat-nâmesinde* *Mevlid*'i yazan şair Süleyman Çelebi için kullandığı "Sarmısakçı-zâde" sıfatı, ondan bahseden 16. asır kaynaklarında geçmemektedir. Köprülüzâde Mehmed Fuad (Köprülü, 1890-1966), 1918'de *Şâir mecmuasında* yayınladığı "Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf" başlıklı yazısında bu bilgiyi şöyle nakleder:

⁶⁰ *Târîh-i Edebiyyât Dersleri* yazarı İbrâhim Necmi, Süleyman Dede'nin doğum ve vefat tarihi kayıtlı değilse de Sultan Orhan devrinde doğduğu ve "Sultan Süleymân-ı Evvel", yani Yıldırım Bâyezîd'in oğlu Emir Süleyman devrinden sonra vefat ettiğinin bilinmiş olduğunu söyler. (İbrâhim Necmi, a.g.e., s. 39). Adı geçen yazar, anılan eserinin başka bir sayfasında, Süleyman Dede'nin Mûsâ Çelebi'nin saltanatı zamanında (1411-1413) Edirne'de vefat ettiğini ileri sürmektedir: "Süleyman Dede Sultan Bâyezîd ve mahdûmu Sultan Süleymân-ı Evvel devirlerinde yaşamış ve Sultan Mûsâ devri esnâsında Edirne'de irtihâl etmiştir." (İbrâhim Necmi, a.g.e., s. 41). İbrâhim Necmi'nin bu bilgiyi nereden aldığı meçhuldür. Biz, *Mevlid*'i yazan şair Süleyman Çelebi'nin Bursa'nın dışına çıktığına ve Mûsâ Çelebi'nin sultanlığı devrinde Edirne'de vefat ettiğine dair biyografik ve tarihî kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamadık. Ayrıca Süleyman Çelebi'nin kabrinin Bursa'da bulunduğu, görebildiğimiz kadarıyla 17. asır ortalarından itibaren Mehmed Selîsî, İsmâil Belîğ, Gazzîzâde Abdüllatîf Efendi gibi yazarlar tarafından anlatılmış; mezar yeri de tarif edilmiştir. Tahminimize göre, İbrâhim Necmi, bazı 19. asır tarihî ve biyografik yayınlarındaki Süleyman Çelebi'nin Emir Süleyman'ın sarayında iltifatını gören şairler arasında bulunduğu, nedimi ve imâmı olduğu bilgilerinden hareketle Sultan Mûsâ devri esnasında Edirne'de vefat ettiğini ileri sürmüştür. Nitekim yazar, anılan eserinin 39. sayfasında Süleyman Dede'nin, Sultan Yıldırım Bâyezîd ve Sultan Süleymân-ı Evvel'e divan imamlığı ettiği bilgisini nakletmiştir. Mûsâ Çelebi'nin 813/ 1411 yılında Edirne'yi aldığı, Emir Süleyman'ın kaçarken bir köyde katledildiği bilinmektedir. Süleyman Dede'nin Emir Süleyman'a divan imamlığı ettiğini belirten müellif, tahminimize göre, bu rivayete dayanarak Edirne'de vefat ettiğini yazmıştır.

⁶¹ *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Dersaadet İkdâm Matbaası 1314, c. 2, s. 53.

“Büyük Türk seyyâhı Evliyâ Çelebi, ‘Eski Kaplıca kurbünde ayrıca bir merkad-i pür-envârı bulunan Sarmısakçı-zâde Süleyman Efendi’nin’ bu manzûmesini ‘Âl-i Osmân mülkünde ve gayrı diyarlarda tilâvet olunan bir sehl-i mümteni’ ve şi’r-i mu’ciz’ addediyor. Süleyman Mevlidi’nin dâ’ire-i iştihârını göstermek için Evliyâ Çelebi’nin bu şehâdetinden daha kıymetli bir vesîka bulunamaz.”⁶²

Ali Emîrî Efendi (1857-1924), Köprülüzâde Mehmed Fuad’ın bu yazısını tenkit etmek gayesiyle yazdığı ve kendi mecmuasında yayınladığı makalesinde, Evliyâ Çelebi’nin Süleyman Çelebi hakkında verdiği bilginin doğru olup olmadığını araştırmaksızın nakledilmesine karşı çıkar; Süleyman Çelebi’nin Sarmısakçı-zâde Süleyman Efendi’yle herhangi bir alâkasının bulunmadığını, bir vezir oğlu, babasının Ahmed Paşa ve dedesinin Şeyh Mahmud olduğunu anlatır. Mehmed Fuad’ın Süleyman Çelebi’nin babası hakkında *Latîfî Tezkiresi*’nde verilen bilgiyi niçin görmezlikten geldiğini sorar:

“Bir de müşârun ileyh Fakîh Süleyman Çelebi hazretleri hakkında Evliyâ Çelebi Seyâhatnâmesi’nden nakl ile ‘Sarmısakçı-zâde’ deniliyor.

Evliyâ Çelebi her şeyden bahseder, yanlış olarak işittiğini de yazar bir seyyah olduğundan Fakîh Süleyman Çelebi hakkında bir ‘Sarmısakçı-zâde’ tâbîrini tefevvüh etmesi çok görülmezse de lâkin müşârün ileyh gibi pek kıymetli bir nâzımımıza gûyâ müdakkikâne olarak mükerreren yazılan bir makâlede bilâ-tedkîk ‘Sarmısakçı-zâdelik’ isnâd etmek de bilmem doğru olabilir mi?

Ne garîb ahvâldendir ki yine Evliyâ Çelebi’ye atfen ‘Kargazâde’ yapılan Bâkî hakkında sekizinci numarolu mecmuamın 153üncü sahifesinde şu satırları yazmışdım:

‘Vay zavallı Bâkî vay, gülşen-i edebiyatda şâh-ı gül olduğun hâlde esnâf-ı âlem-i edebiyât arasında bir manav kadar haysiyeti hâiz olmayan bî-şuûr ve nakdîne-i ilm ü irfân husûsunda pek fakîr bir şahsın dükkânçe-i hırsına düşerek sebzece dükkânlarında satılan pırasa ve lahanaya kadar rağbet bırakmayacak mertebede mevki-i iktidardan sukût etdirildin. Ben kendim bile bu tercüme-i hâlî okudukça, bu Bâkî bizim bildiğimiz Bâkî midir, yoksa başka birisi midir diye hayran hayran tereddüdler içinde kaldım’ demişdim. İşte aynıyle *Mevlid-i Şerîf* sâhibi Süleyman Çelebi hazretleri de böyle oldu. Belki karîhasını manavcı dükkânına benzetdiğim zâtın gûyâ beni tasdik için müşârün ileyhi ‘Sarmısakçı-zâde’ yaparak dükkânçe-i bakkâliyesindeki pırasa ve lahananın yanına bir de sarımsak ilâve ediyorlar. Hâlbuki Fakîh Süleyman Çelebi hazretleri öyle Sarmısakçı-zâde olmayıp saltanat-ı Osmâniyye’nin sıhriyet ve karâbetleriyle müşerref olmuş pek büyük bir hânedâna mensubdur.

Süleyman Çelebi hazretlerinin pederi, Sultan Murâd-ı Evvel vüzerâsından Ahmed Paşa’dır. Onun pederi Rumeline mürûr iden Süleyman Paşa ibn Orhan Gâzî’nin büyük dayıları Şeyh Mahmud hazretleridir. İşte bu Şeyh Mahmud’dur ki yeğenlerinin Rumeli fütûhâtını tebriken;

‘Kerâmet gösterüp halka suya seccâde salmışsın

Yakasın Rumelinin dest-i takvâ ile almışsın’

buyurmuşdur. Müşârün ileyh Şeyh Mahmûd’un pederi de müessis-i devlet-i Osmâniyye Osman Gâzî hazretlerinin kâinpederi ve husûsât-ı mülk ve saltanatda muâvin ve müsteşârı ve umûr-ı şer’iyyede müftî-i müşkil-güşâsı olan Edebâlî Hazretleridir. Şimdi Allah için söylenilsin, böyle kâbirân an kâbirin büyük bir silsileye mensûb olan bir zât-ı âlî-kadra Sarmısakçı-zâdelik isnâdı nereden çıkıyor? Görülmüyor mu ki *Tezkire-i Latîfî*’de Atâyî bahsinde Süleyman Çelebi hakkında ‘Vâlidlerine İvaz Paşa dirlerdi. Sultan Murâd’a vezîr olmuş idi’ ibâresi muharrerdir.

⁶² Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf”, *Şâir*, 17 Kânûn-ı Evvel 1918, c. 1, Sayı 2, s. 19.

Gerçi Latîfî ‘İvaz Paşa’nın oğludur’ demesinde yanlışmış ise de yine bir vezîr-zâde olduğunu göstermiştir ve zâten İvaz Paşa da Fakîh Süleyman Çelebi hazretlerinin amca-zâdelerindendir. Anlaşıyor ki, Latîfî’nin zühûlü yalnız pederleri ismini ‘Ahmed Paşa’ yazacak yerde ‘İvaz Paşa’ yazmasından ibâretidir.

Fuad Beğ *Latîfî Tezkiresi*’nden Fakîh Süleyman Çelebi hakkında bahsetmiş iken, Evliyâ Çelebi’nin ‘Sarmısakcı-zâde’ dediğini yazıyor da Lâtîfî’nin ‘vezir-zâdedir’ demesinden neden sükût ediyor?”⁶³

8- İsmâil Belîğ, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*...

Süleyman Çelebi’nin hayatı ve mevlidi hakkında bilgi edindiğimiz biyografik kaynaklardan biri de 18. asır şair ve yazarlarından Bursalı İsmâil Belîğ’in (ö. 1142/1730) *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*... adlı eseridir. Belîğ, “Nâzım-ı Mevlid-i Hazret-i Nebî eş-Şeyh Süleymân” başlığı altında onun hayat hikâyesini yazarken –mukayese sonucunda anlaşıldığına göre- *Latîfî Tezkiresi*’nden ve Gelibolulu Âlî’nin *Künhü’l-ahbâr* adlı tarihinden faydalanmıştır. İsmâil Belîğ, Anadolu memleketlerinde herkesten önce parlak şiir yayan kişinin, Şeyh Mahmud’un torunu ve Hz. Peygamber’in mevlidini yazan şair Süleyman Efendi olduğunu⁶⁴, onun Orhan Gazi devrinde (beyliği 724-763/1324-1362) doğduğunu, fazilet ve irfan tahsil ettiğini anlatır. Yine Mustafa Âlî’den naklen Süleyman Efendi’nin Orhan Gazi oğlu Süleyman Paşa’yla meşrebinin bir olduğunu ve ara-sıra sohbet ettiğini ifade eder. Daha sonra Yıldırım Bayezid’in divanının imamı, Emir Sultan’a bağlılığı bulunduğu ondan işaretiyle Ulucami imamı olduğunu belirtir. Burada anılan 16. asır biyografik ve tarihî kaynaklarında yer almayan farklı bir bilgi, Süleyman Çelebi’nin Emir Sultan’ın işaretiyle Ulucami imamı olduğudur. Çünkü Âşık Çelebi ve muhtemelen ondan naklen Gelibolulu Âlî, Süleyman Çelebi’nin Yıldırım Bayezid’in divanında ve vefatından sonra Bursa’da yaptırdığı Ulucami’de imam olduğunu bildirmiş; fakat anılan cami imamlığını Emir Sultan’ın işaretiyle kabul ettiğini belirtmemişlerdir.

Latîfî Tezkiresi’nde Hacı İvaz Paşa’nın çocuklarından Atâyî’nin Süleyman Çelebi’nin kardeşi olduğu şeklindeki kaydın büyük hata bulunduğunu Mustafa Âlî’den nakleden Belîğ, mevlidin yazılış sebebi konusunda yine *Künhü’l-ahbâr*’da yer alan bilgiyi aktarır. İbare benzerlikleri, Belîğ’in *Mevlid*’in değerini ve yaygın şöhretini anlatırken *Âşık Çelebi Tezkiresi*’nden de faydalandığını düşündürmektedir. Yazar, son olarak yirmi kadar manzum ve mensur mevlid gördüğünü, fakat

⁶³ Ali Emîrî, “Kıblelîzâde Fuad Beğ’in ‘Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf’ Makalesine Cevap”, *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*, sene 1, 31 Kânûn-ı Sâni 1335 (31 Ocak 1919), aded 11, s. 197-199. (Bu yazının tam metni ve değerlendirilmesi için bk. Âdem Ceyhan, a.g.e., s. 1003-1015).

⁶⁴ Eğer İsmâil Belîğ’in Süleyman Çelebi biyografisini yazarken *Künhü’l-ahbâr*’dan faydalandığı göz önünde tutulmazsa, “Bilâd-ı Rûm’a cümleden evvel neşr-i şi’r-i âbdâr iden Şeyh Mahmûd’un...” ibaresi hatalı anlaşılabilir. Nitekim anılan ibarenin bazı yayınlarda maksada uygun biçimde anlaşılmadığını gördüğümüz için bu izahı yazma lüzumunu duyduk. Bursalı Belîğ, burada Şeyh Mahmud’un Anadolu memleketlerine herkesten önce güzel şiir yayan kişi olduğunu söylemiyor; onun torunu ve Hz. Peygamber’in mübarek doğumu konusunda hayret verici güzellikte bir düzene sahip mevlidi yazan Süleyman Çelebi’nin bu şehirlerde herkesten evvel parlak şiir neşrettiğini belirtiyor. Şayet *Âşık Çelebi Tezkiresi* mukaddimesindeki “Gâzî Hunkâr” (Sultan I. Murad) ve “Sultân Yıldırım Bâyezîd Hân” kısmıyla (*Meşâ’irü’ş-şuarâ- Âşık Çelebi Tezkiresi*, a.g.e., vr. 19b-20a) *Künhü’l-ahbâr*’da Yıldırım Bayezid devri şairlerinin tanıtılmaya başlandığı bölüm okunursa, bu sayfalar da Osman Han, Orhan Han ve Sultan I. Murad zamanlarında şairlerden mahlas sahibi kimsenin ortaya çıktığının bilinmediğinin anlatıldığı görülür. Adı geçen yazarlara göre, Sultan I. Bayezid zamanına gelinceye kadar şair namına bilinen pek kimse yoktu; fakat anılan hükümdarın çağında (şiir türünde eserler meydana getiren) bazı kişiler ortaya çıkmıştı. Bu bölükten biri Süleyman Çelebi’ydi. Belîğ’in Süleyman Çelebi hakkında bilgi verirken faydalandığı kaynak, bizzat bildirdiği üzere, *Künhü’l-ahbâr*’dır. Bundan dolayı “Bilâd-ı Rûm’a cümleden evvel neşr-i şi’r-i âbdâr iden...” ibaresiyle kast ettiği kişi, Şeyh Mahmud değil, onun torunu Süleyman Çelebi’dir. Başka bir ifadeyle söz konusu ibare, Şeyh Mahmud’a değil, Süleyman Çelebi’ye yöneliktir.

onların hiç birinin Süleyman Çelebi'nin eseri gibi yakıcı, üslubu tesirli olmadığını ve tanınmadığını belirtir:

“Nâzım-ı Mevlid-i Hazret-i Nebî eş-Şeyh Süleymân Çelebi

Bilâd-ı Rûm'a cümleden evvel neşr-i şî'r-i âbdâr iden Şeyh Mahmûd'un nebîre-i ercümendi, nâzım-ı bedî'u'n-nizâm-ı mevlid-i pâk-i Hazret-i Fahrû'l-enâm aleyhi efdali't-tahiyyeti ve's-selâm Süleymân Efendi'dür ki evâ'il-i saltanat-ı Osmâniyye'den ahd-i devlet-i Orhaniyye'de serâ-perde-i ademden şeref-efzâ-yı mehd-i vücûd ve neyyir-i zât-ı huçesteleri nûr-efşân-ı matla'-ı şühûd olup dest-yârî-i feyz-i Hudâ-dâd ile tahsîl-i fazl ü irfân idüp unvân-ı cerîde-i fazl ü ifdâl ve Süleymân-ı erîke-i ilm ü kemâl olmuş idi. Süleymân Paşa-yı gâzînün hem-meşrebi ve ahyânen ser-halka-i bezmine dâhil olup musâhabetiyle şeref kesb iden hem-nâm-ı mü'eddebi idi. Ba'dehu Sultân Yıldırım Hân'un dîvân-ı hümayûnları imâmı olup âstâne-i Hazret-i Emîr'e intisâb-ı tâmmı olmağın işâret-i aliyyeleri ile niçe eyyâm Câmî-i Kebîr'de muktedâ-yı enâm oldu.

Müverrih-i nâdire-dân, *Künhü'l-ahbâr* sâhibi merhûm 'Âlî'den menküldür ki 'Latîfî Tezkire-si'nde mezbûrî el-Hâcc İvaz Paşa evlâdından Atâyî nâm şâir-i kadîmün birâderidür didigi hatâ-yı fâhişdür. Zîrâ ki Sultân Murâd-ı sâbık devrinde olmagla sinîn-i müteaddideye tevîkî müşkildür.' dimişdür. Ol târîhde bir tâcir-i Acem ve Latîfî kavlince kürsî-nişîn bir vâiz-i muhterem لا نفرّق بين احدٍ تلك الرّسل فضلنا Nass-ı kerîmi tefsîrinde dem ururken ma'nî-i şerîfini vech-i âhara tahvîl, ya'nî نعلنا Nass-ı celîlinden gaflet idüp Hazret-i İsâ aleyhi's-selâmı Server-i Enbiyâ aleyhi't-tahâyâ cenâbına tafdîl eyler ve bu vechle ehâlî-i şehrûn i'tikâdına hâlel virüp zu'mınca niçe felsefiyyât söyler. Ol esnâda müşârûn ileyh dahı

Nazm

*Ölmeyüp İsâ göge buldığı yol
Ümmetinden olmağ-ı için idi ol*

*Hem dahı Mûsâ elindeki asâ
Oldı anun izzetine ejdehâ*

*Çok temennâ itdiler Hakdan bular
Kim Muhammed ümmetinden olalar*

*Gerçi kim bunlar dahi mürseldürür
Lîk Ahmed ekmele [ü] efdaldürür*

ıkdu'l-cevâhirini bedîhî nazm idüp vâ'iz-i dâhhâl-i bî-edeb ber-mûcib-i fetvâ-yı celîlül'fehvâ, tîg-ı şerîat-ı garrâ ile katl olundukda sînesine vaz' itmesiyle kibâr ü sıgâr şâyeste-i âferîn ve hezâr tahsîn itmeleriyle nazm-ı Mevlid-i Nebî aleyhi's-selâma şürû' ve itmâm itmişdür. El-hakk bir kitâb-ı kem-yâb-ı belâgat-me'âbdur ki lisân-ı kalem-i müşgîn-rakamdan burc-ı saâdetde tulû' u bürûz idüp tamga-zede-i dest-i kabûl-i Sultânü'l-enbiyâ olmağla revâc-ı i'tibârî rûz-ı bâzâr-ı haşre dek nebre ve kesâd bulmaz ve her sâl şehreyn-i Rebî'aynda meyân-ı cem'ıyyetgâh-ı ümmet-i merhûmede

Beyt

*Hem Süleymân-ı fakîre rahmet it
Hem-demin îmân yirini cennet it*

manzûmesi kırâ'ati akîbinde yek-sere micmere-i evfâh-ı nâsdan sudûr iden ithâf-ı Fâtihatü'l-Kitâb ile rûh-ı şerîfine olan şemîm-i duâ münkatı' olmaz. (...) Fi'l-hakîka yigirmi kadar manzûm u

mensûr mevlid-i Hazret-i Resûl-i Ekrem salla'llâhu aleyhi ve sellem görölüp lâkin müşârün-ileyhün te'lîfi gibi sûznâk-i mü'essirü'l-edâ olup biri râğbet ü iştiâh bulmamışdır.”⁶⁵

İsmâil Belîğ, *Güldeste*'sinde Süleyman Çelebi'nin mezarını başka iki şahsiyetin kabrini tarif ederken belirtir ve *Mevlid* sahibi şairin Bursa'da Eski Kaplıca yakınında, Yoğurtlu Baba Tekkesi civarında medfun olduğunu bildirir.⁶⁶

9- Mü'minzâde Hasîb, *Silkü'l-leâl-i Âl-i Osmân*-

18. asır müderris, kadı ve şairlerinden Mü'minzâde Hasîb (ö. 1166/1752-53), *Silkü'l-leâl-i Âl-i Osmân* adlı manzum Osmanlı tarihinde, Yıldırım Bayezid devri edebî şahsiyetlerini tanıtırken, Süleyman Çelebi'den de bahseder. Şairin bu bilgileri verirken *Latîfî Tezkiresi* ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ından faydalandığı anlaşılmaktadır. Hasîb Efendi, Süleyman Çelebi'nin Bursa'da doğduğunu, manzum mevlidinde görüldüğü gibi Hz. Peygamber'e samimiyetle bağlı olduğunu, devlet adamlarına imamlık ettiğini, sonra Yıldırım Bayezid'in isteğiyle imamlığına getirildiğini anlatır. Süleyman Çelebi, padişahın camiinde (Bursa'da yaptırdığı Ulucami'de) birçok sene imamlık vazifesini eda etmiştir. Daha önceleri Anadolu'da şiir sanatının şöhreti olmadığını belirten Hasîb Efendi, Hz. Peygamber'in doğumu hakkındaki *Mevlid* kitabının yazılış sebebini *Latîfî Tezkiresi*'ndeki gibi anlatır. Fakat onun bu konuda tezkire yazarı Latîfî ve tarihçi Mustafa Âlî'ye tamamen bağlı kalmadığı, *Mevlid*'in yazılışına sebep olan hadiseyi naklederken bazı ilavelerde bulunduğu görülmektedir. Süleyman Çelebi, işte bu hadiseden duyduğu üzüntüyle hazırlıksız olarak bir beyit söylemiş; şehrin ileri gelenlerinin ricası üzerine Hazret-i Muhammed'in (s.a.v.) şanını ve üstünlüğünü anlatan mevlidi yazmıştır. Bu eser, samimiyetle telif edildiği için, Osmanlı sultanları her sene o manzumeyi okutmuşlardır. Sadakat ve ihlas mahsulü olduğundan dünyada okunan ve şairinin adını hatırlatan da o mevliddir. Hasîb Efendi, Süleyman Çelebi'nin bu tarzda birçok beyit ve şiirlerinin görüldüğünü söyleyerek ismini mahlas olarak kullandığını, başka bir adının-sanının bulunmadığını belirtir.

Şair, son olarak Süleyman Çelebi'nin Bursa civarında medfun olduğunu, insanların ondan feyiz aldıklarını ve ruhani yardım dilediklerini söyler. Süleyman Çelebi'ye ayrılan sayfalardan birinin kenarındaki not, onun İvaz Paşa'nın oğlu olduğu yolunda *Latîfî Tezkiresi*'nde yer alan bilginin zaman içinde nasıl değişikliğe uğradığını düşündürmektedir. Ancak şair, doğruluk derecesine erişmeyen bu rivayetin, tarihçiler tarafından kabul görmediğini de ifade eder. Şimdi Ahmed Hasîb'in manzum Osmanlı tarihinde Süleyman Çelebi ve onun mevlidini yazış sebebi hakkında verdiği bilgileri okuyalım:

“Süleymân Çelebi Sâhib-i Risâle-i *Mevlid-i [Nebî]* Aleyhi's-selâm

Cenâb-ı Yıldırım Hân'ın zamân-ı adl ü dâdında

Belâgat tahtına Hâkânî yâ nazmın Süleymân'ı

O zât-ı muhteremdir kim tevellüd itdi Bursa'da

Lisân-ı halkda mezkûrdur evsâf-ı zî-şânı

⁶⁵ Seyyid İsmâil Belîğ Efendi, a.g.e., s. 145-147. Aynı bilgiler, ufak tefek farklarla şu neşirde de yer almaktadır: Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara 2016, s. 353-355. Bursalı Bakırcı Mehmed Râşid'in (1195-1232/1781-1816) *Zübdetü'l-vekâyi' Der-belde-i Celîle-i Bursa* adlı eserinde Süleyman Çelebi hakkında verdiği bilgiler (Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Tarih nr. 89, vr. 48a-b), İsmâil Belîğ'in *Güldeste*... 'sinden aktarılmış olduğu için burada ayrıca söz konusu edilmemiştir.

⁶⁶ “...Bursa'da Eski Kabluca kurbünde Mevlidî Süleymân Çelebi kabri civârında defn olundu.” (Seyyid İsmâil Belîğ Efendi, a.g.e. s. 307); “...Yoğurtlu Baba Zâviyesi pîşgâhında mestûr-ı hâk-i mezâr, Mevlidî Süleymân Çelebi ile hemcivârdır.” (Seyyid İsmâil Belîğ Efendi, a.g.e. s. 419).

Odur Sultân-ı kevneyne hulûs u sıdk ile bende
Ki nazm-ı Mevlid'iyle olmuş idi menkabet-h'ânı

Ricâl-i devlete dîvân-ı 'âlîde imâmetle
Salâh-ı hâlîle olmağla ma'lûm-ı hıdîvânî

İmâmetden ferâgat eyleyüp dîvân-ı 'âlîde
Berâtiyle varup oldu imâm-ı Yıldırım Hânî

Niçe yıl câmi'inde şehryârın muktedâ oldu
O devletde olup mahsûd-ı akrân hem-çü Hâkânî

Yazar tafsîlini Monlâ Latîfî bu Süleymân'ın
Yoğ imiş Rûm'da eş'ârın evvel şöhret ü şanı

Sebeb-i Nazm-ı Kitâb-ı Mevlidü'n-Nebî Aleyhi's-selâm
Kuzât-ı (?) şehrdan bir vâiz-i gayr-i mülâhiz kim
Olup kürsî-nişîn-i câmi'-i vâlâ-yı sultânî

Kazâyı gör ki vâiz meclis-i va'zında Kur'ân'ın
İki âyet miyânında virüp ma'nâ-yı butlânî

Birisi lâ nüferrık biri faddalnâ miyânında
Münâfât oldığın selb eyleyüp ol şeyh-i nâdânî

Alâ kavlin cehâletle idüp inkâr-ı tafdîli
Muhammed üzre tafdîl eylemiş Îsâ-yı İmrân'ı

Dimiş hâşâ ve kellâ şeyn-i garaz efdalü'l-halka
Mü'eddî bir niçe söz söylemiş ber-vech-i bühtânî

Herîfin bu kelâmın birisi ehl-i diyânetden
O asrın kümmelinden kırk kadar müftî-i zî-şânı

Tolaşup her birinden başka başka itmiş istiftâ
Bu kavlinden herîfin lâzım olup küfr ü butlânı

Cezâsın katlle tertîb için fermân aldıkda
Gelüp Bursa'ya emr-i şer' ile ol zât-ı hakkânî

Mübâşirlerle vardı şeyhi kürsîsinden indirdi
Getürdüp bâb-ı câmi'de o şeyh-i kavm-i hızlânı

Cezâsın zebh ile tertîb kıldı katl itdirdi
Temâşâ eyler iken beldenin eşrâf u a'yânı

*Hemân bir kelb-i esved zâhir oldu kanını içdi
İyânen rü'yet itdi belde-i mezbûre sükkânı*

*Dinildi mü'min olsaydı eger bu vâiz-i kânî (?)
Yemezdi kelb lahmin yalamazdı mürdeden kanı*

*O demde hâzır idi ol Süleymân-ı sühan-ârâ
Bu beyt-i dil-nişîni irticâlen didi ol ânî*

*Muhammed Mustafâ'ya ümmet olmak isteyüp Îsâ
Semâvâta urûc itdi olup teşrîfe şâyânî*

*Niyâz itdi o sultân-ı serîr-i milket-i nazma
Bursa şehrinin sâdât ü eşrâf-ı azîzânı*

*Muhammed Mustafâ'nın şânını tafdîl ü i'lâyâ
Yaza bir mevlid-i pâk-i resûl-i Şâh-ı Adnânî*

*Hulûs-ı kalb ile te'lîf ü nazm itmekle her yıldı
O nazmı okıdır ancak mülûk-i Âl-i Osmânî*

*Karîn-i sıdk u ihlâs olduğındandır ki dünyâda
O mevliddir okunan zikr idüp nâm-ı Süleymân'ı*

*Hudâ rûhına rahmet eylesün nâzik eser kıldı
Okundukca revân-ı pâki bulsun şâd ü handânî*

*Niçe ebyât u eş'ârı görülmüştür bu vâdîde
Tahallus eylemiş ismiyle yokdur gayri unvânı*

*Finâ-yı Bursa'da medfûndur kabr-i şerîfinden
İderler istifâza dahi istimdâd-ı rûhânî*

[Derkenâr:] Mezbûr Süleymân Efendi Yıldırım Bâyezîd Hân aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân vüzerâsından olup bâlâda zikri sebk iden merhûm el-Hâcc İvaz Paşa'nın li-ebeveyn küçek karındaşı olmağla birâderi himmetiyle kendüye vezâret arz olundıkda kabûl itmeyüp meslek-i dervîşâna sülûk ve imâmet takrîbiyle semîr-i mülûk olduğu ahâlî-i Bursa'dan mervîdir. Ancak bu rivâyet medâric-i sıdk u tahkîka resîde olmamağla ba'z-ı müverrih ahz itmemiştir. Lâkin şeyh-i mezbûrun katli husûsında teâvün-i mebrûrî müttefakun aleyh-i cumhûrdur ve meclis-i katlinde inşâd itdiği beyt-i zîbâsının bir mazmûnını nazm itmişizdir. Kendülerinin buyurdıkları; Beyt-i Süleymân:

*Ölmeyüp Îsâ göğsü itdi vusûl
Ümmetinden olmağ için idi ol"⁶⁷*

⁶⁷ Mü'minzâde Ahmed Hasib, *Silkü'l-le'âl-i Âl-i Osmân*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Hâlet Efendi, nr. 596, vr. 110b-111b. Ahmed Hasib Efendi, *Silkü'l-le'âl-i Âl-i Osmân*, Manzum Osmanlı Tarihi (1299-1481), haz. Göker İnan, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay. İstanbul 2021, c. 1, s. 478-480).

10- 18. asır Kırım yazarlarından **Abdülgaḫfâr bin Hasan Kırımî**, *Umdetü'l-ahbâr* adlı tarih kitabında Yıldırım Bayezid devri şairlerinin hayat hikâyelerini yazarken, önce *Mevlid*'i nazmeden Süleyman Çelebi'yi tanıtır. Kırımlı müellifin bu parçayı kaleme alırken *Latîfî* ve *Âşık Çelebi Tezkiresi* ile Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinden faydalandığı anlaşılmaktadır. Yazara göre, Sultan I. Bayezid zamanında şiire rağbet eden kişiler arasında ilk ortaya çıkan, Hz. Peygamber'in doğumu konusunda manzum bir mevlid yazan Süleyman Çelebi'dir. Süleyman Çelebi'nin Yıldırım Bayezid devrinde divan imamı, onun vefatından sonra Bursa'da yaptırdığı caminin imamı olduğunu belirten Abdülgaḫfâr Efendi, mevlidi yazmasına sebep olan hadiseyi, adı geçen 16. asır kaynaklarına dayanarak anlatır. Son olarak yine selefleri gibi *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nin bütün memleketlerde şöhretinin fazla, aynı konuda yazılmış diğer eserlerden üstün olduğunu ifade eder:

“Asr-ı Bâyezîd'de Timur ile Acemden şuarâ vü zurefâ gelüp ol ilme rağbet olındı. Bunlardan ibtidâ zuhûr eyleyen nâzım-ı Mevlûd-i Resûlu'llâh Süleymân Çelebi'dir ki, asr-ı Sultân Yıldırım'da dîvân-ı hümayûn imâmı olup anun fevtinden sonra Burusa'daki Sultân Bâyezîd Câmî'i imâmı oldu. Ol vakitte eş'âr-ı belâgat-şiâra diyâr-ı Rûm'da rağbet olmayup ancak şî'r ü inşâ diyâr-ı Acem'e intimâ olmağla mezkûr Süleymân Çelebi ol vakte göre belîğ-ı nükte-dân ve şâ'ir-i fesâhat-beyân add olunup asrında yektâ bulunmağla her vechle şî'r ü fesâhat ile engüşt-nümâ olmuşlar ve fî nefsi'l-emr salâh ü diyânet ü i'tikâdda da metâneti olmağla *Tezkire-i Monla Latîfî*'de rivâyet olunduğı üzere bir gün Burusa'da olan Câmî-i Kebîr'e bir vâ'iz gelüp va'z ider.

âyet-i kerîme[ylî] tefsîr esnâsında dir ki ‘İşbu âyete göre Hazret-i Muhammed aleyhi's-selâm Hazret-i İsâ'dan efdal dinilmek⁶⁸ ve sâyir enbiyâ dahî cümle berâberdür’ deyü tefevvüh idicek, zümre-i Arabdan bir merd-i dîn-i pür-edeb, sabr u tahammülü meslûb olup kürsî yanına varur. ‘Ey câhil-i bî-iz'ân, kürsî-i va'z sana mekân degüldür. Aşağı in! Nâsıh u mensûhdan bî-habersin *على بعد تلك الرسل فضلنا بعضهم* nass-ı nâsıhı bilmezsin’ deyü vâ'iz ile mücâdele ider.

Ammâ avâm-ı nâs vâ'izün azm-i şân ve ammâme ve ferâce-i unvânına nazaran Arab'a iltifât itmezler. Lâkin ol gayûr-ı dîn muhibb-i sâdık-ı Resûlü's-sakaleyn olmağla yedi kerre diyâr-ı Arab ve Şâm ve Haleb'e sefer ider. E'imme-i dîn-i Muhammedîden müte'addid mekâtîb ve fetâvâ getirür. ‘Halkun i'tikâdını kelâm-ı felsefiyye ile tahvîle cehlen ve yâhûd ‘amden tekellüm iden şahs-ı câhil rücû’ ve tevbe itmezse, katli vâcibdür’ ve ‘Katl itmezler ise, diyâr-ı Rûm'a gazâ ve cihâd olunmak ümmet-i Muhammede lâzımdur’ deyü ibrâz-ı fetâvâ idicek, âkıbet vâ'iz-i dalâlet-mevâ'iz ile Arab'un beynini tahliye iderler. Arab tekîf-i rücû' itdükde, inâd-ı mükâberede ısrâr idicek, câmî' öninde Arab vâ'iz-i merkûmı kassâb koyun zebh ider gibi zebh ve katl ider.

Çünkü işbu hâlâtı mârru'z-zikr Süleymân Çelebi müşâhede ider, kalbine te'sîr-i küllî olur ki ‘Hazret-i Resûl-i Ekrem'e ümmet olıcak böyle gerek. Bârî bende işbu rütbe gayret yok ise bârî mevlûd-i Nebiyyu'llâhı nazm idecek mikdâr ve yüz binde bir na't-ı pâkini edâ idecek kadar kudret-i ilmiyyem vardır’ deyü hulûs-ı derûn-ı safâ-makrûn ile mevlûd nazm ider. Elhak ve insâf budur ki alime'llâhu Teâlâ muktezâ-yı hulûs üzere nazm itdüğü mevlûdı makbûl-i dergâh-ı Rabb-i Vedûd olmuşa benzer ki cemî'-i bilâd ü emsârda şöhreti artık ve bu kadar mevlûd kitâblarının üzerine müreccah u fâyıkdur. Cemî'-i kevâkibün burûc-ı şerefde iktirânı vakt-i sa'îdinde (186a) vukû' bulmuş ola. Her sene cemî'-i bilâd-ı İslâmiyyede Mevlûd-ı Süleymâniyye mecâlis ve mehâfilde okunup ümmet-i Muhammed'ün kulûbına külliyyet ile te'sîr ider. Ve bu kadar mevlûd-ı

⁶⁸ Bu kelimedden sonra “câ'iz degüldür” veya “münâsib olmaz.” gibi birkaç kelimenin noksan olduğunu, sehven unutulduğunu tahmin ediyoruz.

manzûme ki her biri nazm-ı dil-güşâ ile tanzîm olunmuş iken, ne okunur ve ne ele alınur. Mevlûd-ı Süleymâniyye gûyâ ki ta'lîm-i Rûh-ı Kudsî ile nazm olunmuşdur. Mezbûr Süleymân Çelebi ol vakt-i mü'essirde işbu beyti nazm eylemişdür. Beyt:

Ölmeyüp İsâ göge bulduğu yol
Ümmetinden olmağ için idi ol"⁶⁹

Yazar, Mevlidin yazılışına sebep olan hadiseyi *Latîfî Tezkiresi*'nden naklen anlatırken, kendi hayal gücüyle bazı eklemeler yapmıştır: *Latîfî Tezkiresi*'nde "şehir-i Burusa'da bir vâiz var imiş" denerek bahis konusu ayeti tefsir eden vaizin Bursa'da olduğu bildirilmiş; fakat bu şehirdeki Câmi-i Kebîr'e (Ulucami'ye) geldiği belirtilmemiştir. Yine Latîfî Efendi, tezkiresinde, o vaize dinleyiciler arasında bulunan bir Arab'ın (mealen) "Sen bu tefsir ilminde kusurlusun. Ayetlerin nâsihinden, mensuhundan, müşâbih ve müteşâbihinden habersizsin!.." dediğini anlatmış; ancak Bakara Suresindeki 253. ayetin, 285. ayeti nesh ettiğini belirtmemiştir. Ayrıca *Latîfî Tezkiresi*'nde, Süleyman Çelebi'nin Türk dilinde mevlidi o hadise esnasında söylediği (yazdığı) ifade edilmiş; gayretli Arab'ın davranışı karşısında "Hz. Peygamber'e ümmet olunca işte böyle olmalı!.. Bende bu derece gayret yoksa da Allah Resulünün mevlidini yazacak ve yüz binde bir övgüsünü yerine getirecek kadar ilmî kudretim vardır" dediği belirtilmemiştir.

11- 18. asır yazarlarından Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn Efendi'nin (ö. 1202/ 1787) *Mecelletü'n-nisâb...* adlı Arapça biyografik eserinde Süleyman Çelebi "Sâhibü'l-Mevlid" ismi altında tanıtılır. Yazar, 1175/ 1762 yılında tamamladığı bu kitabında, Süleyman Çelebi hakkında şu kısa bilgiyi verir:

اشتهر به الشيخ سليمان بن عوض باشا ابوه من وزراء السلطان اورخان
و من فقراء الامير البخارى اول الشعراء الذين نظموا في مولده عليه السلام في الروم
و له اخ في وقته صغير منه يتخلص بعطايى المذكور و ابنه رفاعى⁷⁰

Görüldüğü gibi, burada Orhan Gazi'nin vezirlerinden İvaz Paşa'nın oğlu ve Emir Buhârî'nin dervişlerinden olan Şeyh Süleyman'ın "*Mevlid* sahibi" adıyla tanındığı belirtilmektedir. Onun Hz. Peygamber'in (a.s.) doğuşu konusunda Anadolu'da ilk mevlidi yazan kişi, Atâyî mahlasını kullanan şairin kendisinin küçük kardeşi olduğu, Atâyî ve oğlu Refî'nin de (bu eserde) anılacağı ifade edilmektedir.

Anlaşıldığına göre, Müstakimzâde, Süleyman Çelebi'yi tanıtırken Latîfî'nin şuara tezkiresinden faydalanmıştır. Çünkü Süleyman Çelebi'nin İvaz Paşa'nın oğlu, Emir Buhârî'nin dervişlerinden ve şair Atâyî'nin küçük kardeşi olduğu bilgisini *Tezkiretü's-şuarâ...*'sında veren edebî şahsiyet, Latîfî'dir. Süleyman Çelebi'nin Anadolu'da ilk (Tükçe) mevlid yazan kişi olduğunu söyleyen de yine odur. Fakat Müstakimzâde'nin İvaz Paşa'yı Sultan Orhan'ın vezirlerinden diyerek tanıtmaması yanlıştır. Zira İvaz Paşa, Sultan Orhan'ın değil, Sultan I. Mehmed ve II. Murad'ın vezirlerindendir. Sultan I. Mehmed zamanında vezirliğe yükseltilen Hacı İvaz Paşa, II. Murad'ın saltanatının başlarında da bu vazifesini sürdürmüş; 1424'te Edirne'den Bursa'ya sürülmüş ve 831/1428'de vefat etmiştir.⁷¹

⁶⁹ Abdülgaffâr bin Hasan Kırımı, *Umdetü'l-ahbâr*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, nr. 2331, vr. 185b-186a. (Ayrıca bk. Ersen Ersoy- Uğur Öztürk, "Umdetü'l-ahbâr'da Şair Biyografileri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5, İstanbul 2010, s. 104-105).

⁷⁰ Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn, *Mecelletü'n-nisâb...*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 287a. (vr. 320 b'de Mevlid sahibi Süleyman Efendi, küçük kardeşi şair Atâyî dolayısıyla da anılır).

⁷¹ Abdülkadir Özcan, "Hacı İvaz Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c. 14, s. 485-486.

12- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (ö. 1201/ 1787) de *Vefeyatnâmesinde* Süleyman Çelebi'den kısaca bahseden 18. asır edebî şahsiyetlerinden biridir:

“Sâhib-i Mevlid Şeyh Süleymân Efendi- eş-Şeyh Süleymân Mevlidî, pederi İvaz Paşa ve birâderi Atâyî-i evvel'dir. هفت مردان Heft merdân sene 780 [1378-1379] târihinde Burusa'da rihlet eyledi. Âsârından *Mevlid* ma'rûfdur ve eş'ârı vardır. Nâmdaşı Süleymân Paşa İbn Orhan ile Rumili'ne ibtidâ geçenlerdendir ki demiştir:

*Akdeniz'i geçmişüz biz bir iki sal ile
Himmet-i merdân ile gaybdan irsâl ile
Oldı bizüm salımız taht-ı Süleymân bize
Gözlerimiz açmışuz ahsen-i a'mâl ile”⁷²*

Buradaki Süleyman Çelebi'nin babasının İvaz Paşa, kardeşinin Atâyî olduğu bilgisinin, *Latîfî Tezkiresi*'nden nakledildiği anlaşılmaktadır. Ancak Gelibolulu Âlî'nin belirttiği üzere, bu kayıt, babası öldüğünde genç yaşta olan Atâyî ile Süleyman Çelebi arasındaki zaman farkından dolayı doğru değildir. Ayrıca Hacı İvaz Paşa hakkındaki ilmi bir araştırmadan, onun Süleyman adlı bir oğlunun olmadığını anlaşıldığını daha önce ifade etmiştik. Süleyman Çelebi'nin “heft merdân” kelimelerinin gösterdiği H. 780/ M. 1378-1379 yılında rihlet (ahirete göç) ettiği cümlesini de eldeki verilerden dolayı doğru kabul etmek imkânsızdır. Çünkü Süleyman Çelebi'nin önce Yıldırım Bâyezid'in, sonra anılan sultanın H. 802/ M. 1399-1400 senesinde Bursa'da yaptırdığı Ulucami'nin imamı olduğu, bazı yazma nüshalarına göre, “*Vesîletü'n-necât*” adını verdiği mevlidi H. 812/ M. 1409-1410 yılında yine bu şehirde tamamladığı bilinmektedir.

Süleyman Çelebi'nin adaşı Süleyman Paşa'yla beraber ilkin Rumeli'ye geçenlerden olduğu kaydı da dayanaksızdır. Gerçi Gelibolulu Mustafa Âlî –daha önce temas ettiğimiz gibi- *Künhü'l-ahbâr*'ın bir sayfasında Süleyman Çelebi'nin Süleyman Paşa'yla meşrebi bir olduğunu, zaman zaman sohbet ettiğini bildirmiş; anılan gazinin Rumeli'ye geçişini tebrik maksadıyla bir duaname yazdığını de ifade etmiştir... Fakat Süleyman Paşayla birlikte Rumeli'ye geçtiğini yazmamıştır. Ayrıca yine adı geçen tarihinde Yıldırım Bayezid devri şairlerinden bahsederken söz konusu duanameyi ve “matla'ı garrâyı” (mısraları birbiriyle kafiyeli parlak beyti) Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un yazdığını bildirmiştir.

Son olarak şunu da belirtmek gerekir ki Ayvansarâyî'nin bu eserinde Süleyman Çelebi'ye ait diye naklettiği beyitler onun değildir. Gelibolulu Mustafa Âlî, adı geçen tarihinde Süleyman Paşa'nın 70-80 veya kırk yigitle Rumeli'ye geçişini anlatırken, hâl diliyle âdeta bu beyitleri okuduklarını belirtir, “li-münşîhi” diyerek o nazmın kendisine ait olduğunu da söyler:

“Yetmiş seksan kişiyle ve bâzılar kavlince yalnız kırk kişi ile Süleyman Paşa ve mezbûrân-ı dilîrân-ı kaviyyü'l-cenân Rûm yakasına geçdiler ve zebân-ı hâlîle gûyâ ki bu ebyâtı ezber okudılar. Li-münşîhi:

*Akdenizi giçmişüz biz bir iki salla
Himmet-i merdânla gaybdan irsâlîle
Oldı bizüm salımız taht-ı Süleymânımız
Gözlerimiz açmışuz ahsen-i a'mâlîle”⁷³*

⁷² Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* (İnceleme- Tenkitli Metin), haz. Ramazan Ekinci, Buhara Yay. İstanbul 2013, s. 158-159. (Bu parça nakledilirken kitaptaki çeviri yazı işaretleri kullanılmamıştır.)

⁷³ Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, nr. 4225, vr. 14a. (Ayrıca bk. Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e., ts. c. 5, s. 46).

13- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi, *Hulâsatü'l-vefeyât*-

18. asrın son çeyreği ve 19. asrın ilk yarısında yaşayan Bursalı şeyh ve yazarlardan Gazzîzâde Abdülatîf Efendi (1190-1247/ 1776-1832), *Hulâsatü'l-vefeyât* adlı eserinde Süleyman Çelebi'yi "Mevlûdî Süleymân Efendi Kuddise Sirruhu" başlığı altında şöyle tanıtır:

"Yıldırım Hân'ın imâm-ı evvelidir. Kibâr-ı evliyâ'ullahdan bir âşık zâtdır. Mukarreb-i Nebvî olduğuna *Mevlûd*'ü delâlet eder. Şarkan ve garben âşıklar tilâvet ederler. Eski Kapluca'ya yakın yol üzerinde türbeleri meşhûr ve kerâmeti mevîfûrdur."⁷⁴

Abdülatîf Efendi, bu türbenin yerine dair, eserinin Bursa'da olan tekke ve zaviyeleri anlattığı kısmında –Baldırzâde Mehmed Efendi'nin *Ravza-i Evliyâ*'sında da bulunan- şu bilgiyi verir:

"Kadîmî tekye olup şimdi metrûk olan tekyeler beyân [olunur]: Yoğurtlu Baba Zâviyesi, Eski Kapluca kurbünde Mevlûdî Süleyman Efendi türbesi civârında harâbe bir zâviyedir. Evkâf-ı kesîresi vardır."⁷⁵

14- Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin damadı Mehmed Fahreddîn (ö. 1272/1856), *Gülzâr-ı İrfân* adlı eserinde Süleyman Çelebi hakkında İsmâil Belîğ'in *Güldeste...*'sinden naklen bilgi vermiş; anılan kaynaktan aktardığı hâl tercümesinin sonuna şu ilavede bulunmuştur:

"...Gâlibâ evâ'il-i asr-ı Çelebi Sultân Mehmed Hân'da azm-i riyâz-ı dâr-ı cinân edip Çekirge reh-güzârında vâki' Yoğurtlu Baba nâm makâm-ı nûzhet-efzâda nühüfte-i sandûka-i hâk-i siyâh ve şinâh-künende-i deryâ-yı rahmet-i İlâh'dır. Merhûm-ı mezbûrun rehber-i⁷⁶ tevfik-ı Hakk ile mazhar ve muvaffak olduğu eser-i celili hasbiyle zât-ı mehâsin-âyâtı cemî' büldânda sığâr u kibârın mâlûmu olup evsâf-ı bergüzîde-i sıfât-ı aliyeleri külfet-i tahrîr ve târifden müstağnî olmağla makâlât-ı tûl ü dırâzdan bi'l-ihtirâz kasr u îcâz olundu."⁷⁷

Görüldüğü gibi burada Süleyman Çelebi'nin galiba Çelebi Sultan Mehmed devrinin (1413-1421) başlarında vefat ettiği ve Çekirge yolunun üstündeki Yoğurtlu Baba adı verilen yerde medfun olduğu bildirilmiş; Allah'ın yardımıyla meydana getirdiği eserinden ötürü bütün şehirlerde küçük-büyük herkesçe tanındığı, seçkin sıfatlarının tarifine gerek bulunmadığı, bundan dolayı uzun sözlerden kaçınılıp kısaca anlatılmasıyla yetinildiği belirtilmiştir.

15- Arapça iki biyografik, bibliyografik eseriyle tanınan **Bağdatlı İsmâil Paşa** (1839-1920) da *Hediyetü'l-ârifin Esmâ'ü'l-müellifin ve Âsârü'l-musannifin* adlı kitabında Süleyman Çelebi hakkında bilgi verir. Yazar, Süleyman Efendi'nin İvaz Paşa'nın oğlu, Mahmud'un torunu, Bursalı, Hanefî mezhebine mensup ve Osmanlı sultanı Bâyezid'in dairesinde imam olduğunu, Hicrî 780 [M. 1378-79] yılı sınırlarında vefat ettiğini anlatır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğuşu konusunda "*Vesiletü'n-necât*" adını verdiği, Türkçe manzum bir mevlidinin bulunduğunu belirtir. Onun denizden Gazi Süleyman Paşa ile Gelibolu'ya geçtiği(rivayeti)nin gerçek olarak ortaya çıktığını, bu manayı (şiir şeklinde) dile getirdiğini ifade eder:

البرسوى سليمان بن عوض باشا بن محمود البرسوى الحنفى
كان اماماً فى دائرة السلطان بايزيد العثمانى [1]
توفى فى حدود سنة ٧٨٠ ثمانين و سبعمائة
له مولد النبى صلى الله عليه و سلم منظوم تركى سماه وسيلة النجاة

⁷⁴ Gazzî-zâde Abdülatîf, *Hulâsatü'l-vefeyât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, nr. 2257, vr. 12a.

⁷⁵ Gazzî-zâde Abdülatîf, a.g.e., vr. 66a.

⁷⁶ Bu kelime, Arap harfli asıl metinde "rehberi" şeklinde yazılıdır.

⁷⁷ Mehmed Fahreddîn, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî Şer'îye, nr. 1098, vr. 188 b.

[1] el-Maksad, Yıldırım Bâyezîd'dir.

و تحقق انه عبر البحر مع الغازى سليمان پاشا الى كليبولى
و هو القائل فى هذا المعنى
اق دكرى كچمشز بز بر ايكى صال ايله¹²¹
همت مردانله غيبين ارساله
اولدى بزم صالمز تخت سليمان بزه
كوزلرمز آچمشز احسن اعمال ايله⁷⁸

Anlaşıldığına göre, yazar, Süleyman Efendi'nin memleketi, babası, dedesi, Osmanlı sultanı Yıldırım Bayezid'in divanında imam oluşu konusunda verdiği bilgileri *Latîfî Tezkiresi* ve Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı gibi 16. asır eserlerinden, H. 780/ M. 1378-79 sınırlarında vefat ettiği kaydını ise –tahminimize göre- Hüseyin Ayvansarâyî'nin *Vefeyât-nâme*'sinden almıştır. Süleyman Çelebi'nin daha önceki tarihî, biyografik ve bibliyografik kaynaklarda “*Kitâb-ı Mevlûd, Mevlid-i Nebî, Süleymân Mevlidi, Mevlûdu'n-Nebî, Mevlid-i Şerîf, Menkabe-i Velâdet-i Nebevî*” gibi isimlerle tarif edilen eserine “*Vesîletü'n-necat*” adını verdiği belirtilmiş; Gazi Süleyman Paşa'yla denizden Gelibolu'ya geçtiği, bu manayı nazmen dile getirdiği anlatılmıştır.

Süleyman Çelebi'nin İvaz Paşa'nın oğlu olduğu bilgisine tarihçi Gelibolulu Âlî'nin dolaylı olarak, Ali Emîrî Efendi'ninse açıkça itiraz ettiğini nakletmiştik. Önceki kaynaklarda Süleyman Çelebi'nin amelî mezhebi konusunda bir kayda rastlamadık. Fakat Türk âlim, şair ve yazarlarının çoğu itibarıyla Hanefî olduğunu gözönünde tutan Bağdatlı İsmail Paşa'nın mevlid sahibi Süleyman Efendi'yi de böyle tarif ettiği anlaşılmaktadır. Hüseyin Ayvansarâyî'nin *Vefeyât-nâmesinde* de görülen Süleyman Çelebi'nin 780/1378-79 yılı sınırlarında vefat ettiği bilgisinin nereden alındığı belirsizdir. Esasen bu kayıt, bazı 16. asır biyografik ve tarihî kaynaklarında bulunan ve onlardan naklen İsmail Paşa'nın da verdiği Süleyman Efendi'nin Osmanlı sultanı Bayezid'in dairesinde imam olduğu bilgisiyle çelişmektedir. Çünkü Yıldırım Bayezid, 791-805/1389-1403 yılları arasında hüküm sürmüştür. Ayrıca mevlidin bazı yazma nüshalarının sonunda adının *Vesîletü'n-necât* olduğunu belirten beyti müteakiben H. 812/ 1409-1410 yılında Bursa'da tamamlandığı da bildirilmiştir. 1378-79 yılında vefat etmiş bir kişinin bundan on-on bir sene sonra tahta oturan Yıldırım Bayezid'in dairesinde imamlık etmesi ve otuz- otuz iki yıl sonra bir eser yazmasının mümkün olmadığı açıktır. Süleyman Efendi'nin Gazi Süleyman Paşa'yla beraber Gelibolu'ya geçtiği iddiasının da gerçeğe uygun görünmediğini, daha önce bu konuda Hüseyin Ayvansarâyî *Vefeyât-nâmesinde* yer alan bilgileri değerlendirirken izah etmiştik.

16- Osmanlı Devleti'nin son devri ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış mutasavvîf şair ve yazarlardan Hüseyin Vassaf (1872-1929), 1317/ 1901 Mayısında Bursa'ya seyahatinin hatırası olan eserinde, Süleyman Çelebi'nin kabrini ziyaret edişini de anlatmış; Sultan II. Abdülhamid'in yakını Hacı Ali Bey'in onu tamir ettirdiğini bildirerek mezar taşındaki yazıyı aktarmıştır. Burada Gazzîzâde Abdülatîf Efendi'nin adı geçen vefeyat-namesinden faydalanılarak şair hakkında kısaca bilgi verildiği de görülür.⁷⁹ II. Meşrutiyet'ten sonra Süleyman Çelebi ve *Mevlid* hakkında yazılar yayınlayan⁸⁰ yazar, bunları bazı ilavelerle *Vesîletü'n-necat* adı altında kitap hâlinde bastır-

¹²¹ Vezni, müfteilün fâilün müfteilün fâilün'dür.

⁷⁸ Bağdatlı İsmail Paşa, *Hedîyyetü'l-ârifin Esmâ'ü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, haz. Kilisli Rifat Bilge- İbnülemin Mahmud Kemal İnal, İstanbul 1951, c. 1, s. 401.

⁷⁹ Hüseyin Vassaf, *Bursa Hatırası*, haz. Mustafa Kara- Bilal Kemikli, Bursa 2010, s. 30-31.

⁸⁰ Hüseyin Vassaf, “Mevlidî Süleyman Çelebi Hazretleri”, *Sırât-ı Müstakîm*, 28 Safer 1328/ 11 Mart 1910, Aded 79, s. 9-10; Hüseyin Vassaf, “İlk Mevlid-i Şerîf Cemiyeti Ne Zaman Teşekkül Etti?”, *Sırât-ı Müstakîm*, 5 Rebiülevvel 1328/ 17 Mart 1910, aded 80, s. 24-25.

mıştır.⁸¹ Hüseyin Vassaf, Cabbarzâde Mehmed Ârif Bey'in (1244-1339/ 1828-1920) *Îzâhü'l-merâm alâ Vilâdeti Seyyidi'l-enâm* adlı *Mevlid* şerhi için 10 Ramazan 1328/ 15 Eylül 1910 tarihinde bir takriz yazmış; adı geçen müellifin isteğiyle Süleyman Çelebi'nin hayatına dair bilgi de vermiştir.⁸² Mevlide ve onu yazan Süleyman Çelebi'ye büyük bir sevgi beslediği anlaşılan Hüseyin Vassaf, *Vesîletü'n-necât'ı Gülzâr-ı Aşk* ismiyle hayli hacimli şekilde şerh etmiştir.⁸³ El yazması hâlinde kalan bu eser, Latin harflerine çevrilerek yayınlanmıştır.⁸⁴ Hüseyin Vassaf Bey, *Esmâr-ı Esrâr* adlı kitabı şerh etmek üzere yazdığı ve kısaca *Sefîne-i Evliyâ* ismiyle anılan beş ciltlik eserinde de Süleyman Çelebi'yi tanıtmıştır. Müellif hattı nüshası Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi'nde bulunan ve yazarının vefatından altmış küsur sene sonra Latin harflerine çevrilerek yayınlanmaya başlayan bu hacimli eserde, Süleyman Çelebi hakkında *Latîfî Tezkiresi*, Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı, İsmâil Belîğ'in *Güldeste*'si gibi kaynaklardan faydalanılarak bilgi verilmiştir. Onlardan farklı olarak Süleyman Çelebi'nin vefat yılı belirtilmiş; Âkif mahlaslı bir şairin bu konuda düşürdüğü manzum tarih nakledilmiştir. Burada "târîh-i intikalleri" diye bildirilen H. 825/ M. 1421-22 yılının hangi kaynaktan alındığı belirsizdir. Temas edilen mesele hakkında şimdiki delil ve vesikalara dayanarak söylenebilecek söz, Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-necât'ı* tamamladığı H. 812/ 1409-10 yılından sonra vefat ettiğidir. Hüseyin Vassaf, Sultan II. Abdülhamid zamanında *Mevlid* sahibinin kabrinin Hacı Ali Paşa tarafından tamir ettirildiğini bildirerek kitabesini de yazmıştır. Bu başlangıçtan sonra onun yazdığı hâl tercümesini okuyalım:

"Mevlidî Süleyman Çelebi Hazretleri

82

Bursa'da zînet-sâz-ı âlem-i şuhûd olmuşdur. Yıldırım Bâyezid Han devri ricâлиндendir. Bu mübârek zât, mazhar-ı feyz-i Muhammedî olup, yüzlerce seneden beri, eyâdî-i ihtirâm-ı ümmet-de bulunan manzûme-i velâdet-i Nebeviyyeyi inşâd buyurmuşdur. *Tezkire-i Latîfî*'de [haber verildiğine göre] meşhûr İvaz Paşa merhûmun mahdûm-ı mükerremleri, şuarâdan Atâî'nin büyük birâderleridir. Müşârûn ileyh, Sultan Orhan-zâde Süleyman Paşa'nın'nın iltifât ve sahâbetine mazhar oldu. Efâdıl-ı fuzalâdan ve erbâb-ı aşkdan idi. Bursa'da Emîr Sultan hazretlerinin berekât-ı hüsn-i nazar ve terbiyeti ile perverde oldu. Hulefâsı meyânında ism-i şerîfleri mezkûrdur. Emîr Sultân'ın emriyle Bursa'da Câmi'-i Kebîr'de imâmet hıdmetini ifâ eyledi ve meşhûr-ı âlem olan *Mevlid-i Nebevî* manzûme-i garrâsını bu esnâda vücûda getirdi.

Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve *Tezkire-i Latîfî*'de mezkûr olduğuna göre, menkabe-i mevlid-i şerîf manzûme-i mübârekesinin tertûb ve tanzîmine bir hâdise-i garîbe sebep olmuşdur:

Bursa'da, ilmi mahdûd vâizin biri, esnâ-yı va'zda, esteîzü bi'llâh, ⁸⁵ لَا تَفَرِّقْ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ ⁸⁶ âyet-i kerîmesini tefsîr sırasında, 'Bu âyet-i celîle mücebince ben, Nebîyy-i âhiru'z-zamânı sâ'irinden tafdîl⁸⁶ etmem.' demesiyle, müstemiîn meyânında fuzalâ-yı Arabdan bir zât-ı âlî-kadr, tarz-ı ifâdeden müteessir olarak, delâ'il-i kâtia ile vâiz-i merkûmu ilzâmen, 'Bu bâbda izâle-i cehl edememişsiniz. İlm-i tefsîrde pek çok noksânınız vardır. Âyât-ı kerîmenin nâsihinden, mensûhundan, muhkeminden, müşâbihinden gâfilsiniz. 'Rusûl beyninde fark yokdur.' demekden maksad-ı

⁸¹ Osman-zâde Hüseyin Vassaf, *Vesîletü'n-necât*, Dersââdet 1329/ 1910-11. (Latin harflerine çevrilmiş ve sadeleştirilmiş baskısı: Hüseyin Vassâf, *Mevlid Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-necât'ı*, haz. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı, Ankara 1999).

⁸² Cabbarzâde Mehmed Ârif Bey, *Mevlid Şerhi Îzâhü'l-Merâm Alâ-Vilâdeti Seyyidi'l-Enâm*, haz. Ozan Yılmaz, İstanbul 2011, s. 120-125.

⁸³ Hüseyin Vassaf, *Gülzâr-ı Aşk*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Yazma Bağışlar bl., nr. 2315.

⁸⁴ Hüseyin Vassâf, *Mevlid Şerhi, Gülzâr-ı Aşk*, haz. Mustafa Tatçı- Musa Yıldız- Kaplan Üstüner, İstanbul 2019.

⁸⁵ "Peygamberler arasında fark gözetmeyiz." (Bakara Suresi, 2/285).

⁸⁶ Arap harfli asl metinde -galiba dat harfinin noktası unutulmuş olduğu için- sehven "tafsîl" şeklinde yazılmış bu kelime, "tafdîl" olmalıdır.

İlâhî, emr-i risâlet ve husûs-ı nübüvetdedir. Yoksa merâtib-i fazîletde değildir. Eger âyet-i kerîmenin ma'nâsı, min cemî'l-vücûh demek olsaydı, esteîzü bi'llâh ⁸⁷ تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ buyurulur muydu?" diye vâizi bi-hakkın iskât eylemiştir.

Keyfiyyet Süleyman Çelebi'nin sâmia-ı ıttılâna vâsıl olmasıyla pek müteesir olmuş ve efdal-i enbiyâ efendimizin ulüvv-i kadr-i risâlet-penâhîlerinden bâhis olmak üzere, sûret-i velâdet-i nebeviyyelerini ve mu'cizât-ı celîle-i Ahmediyyelerini musavvir olan manzûme-i makbûleyi, âdetâ irticâl denecek derecede bir isti'câl ile tanzîm ve şu âlem-i fânîde ibkâ-yı nâmına hizmet etmek üzere kütüb-hâne-i aşk ve irfâna yâdigâr olarak tevdi' eylemiştir. Bunun ismi *Vesîletü'n-necât*'dır.

Bu bâbda, tettebbuât-ı zevkiyyeyi hâvî bir eser-i matbû'-ı âcizânem olduğu gibi, manzûme-i mübâreke üzerine *Gülzâr-ı Aşk* nâmıyla, gayr-i matbû', mufasssal bir şerh-i fakîrânem vardır. Her ikisinde de tafsîlât vardır. Burada daha ziyâde, tafsîlden ictinâb olundu.

Hem sekiz yüz on ikidir târihi

Bursa'da oldu tamâm bil ey ahî

beytinden târîh-i te'lîfin zamânı anlaşılır. Süleyman Çelebi hazretleri, sonra, Yıldırım Bâyezid Hân'a imâm-ı sultânî oldu. Bir rivâyete göre, padişâh-ı müşârûn ileyhın büyük şeh-zâdeleri Emîr Süleymân hazretlerine de mukârenet peydâ eyledi.

Târîh-i intikâlleri, 825 sene-i hicriyyesi[M. 1421-22]dir. "Râhat-ı ervâh" راحت ارواح târîh-i irtihâlini müş'irdir. Müteahhirînden bir zât, şu manzûme-i târîhiyyeyi söylemiştir:

Fevtine cevher-i târîh düşünürdüm Âkif

Yazdı bâ-emr-i İlâhî kalemin gonca-lebi

Şu Vesîle ile dâreynde necâtı buldu

Mâdih-i fahr-i rusûl ya'ni Süleymân Çelebi

Kabr-i şerîfleri Bursa'da, Çekirge'ye gidecek yolun dağ tarafında, Setüstü'nde ve Çekirge'ye karîb bir mahallededir. Ziyâretgâh-ı ehl-i aşk u îmândır. Sultan Hamîd-i Sâni'nin ser-karîni merhûm Hacı Ali Paşa tarafından, tecdîden ta'mîr olunarak üzerine demir parmaklıklı bir kubbe yapılmıştır. Mezâr taşında, 'Manzûme-i menkabe-i velâdet-i Nebeviyye aleyhi's-selâm ve't-tahiyye müellifi Süleymân Efendi hazretlerinin merkad-i müteberrikidir. Aleyhi'r-rahmeti ve'l-gufrân, rûh-ı pür-fütûh-ı âlîlerine li'llâhî'l-Fâtîha' yazılıdır."⁸⁸

17- Mehmed Şemseddin Ulusoy, *Bursa Dergâhları, Yâdigâr-ı Şemsî*⁸⁹,

Bursa Ulucamii karşısındaki Niyâzî-i Mısırlî Âsitânesinin son postnişini olan Mehmed Şemseddin (Ulusoy, 1867-1936), "*Bursa Dergâhları*" adıyla basılan eserinde, Yoğurtlu Baba Tekkesi ve burada medfun *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi hakkında da bilgi vermiştir. Anlaşıldığına göre müellif, Çelebi'nin hayatını yazarken iki asır önceki selefi ve hemşehrisi Bursalı İsmail Belîğ'in (ö. 1142/1730) *Güldestesinden* faydalanmıştır. Süleyman Çelebi'nin vefat tarihi konusunda *Güldeste* ve diğer biyografi kitaplarında, hatta mezar taşında bir işaret görülemediğini ifade eden Şemseddin Efendi, bunun için merakta kalmışken, Hüseyin Vassâf'ın *Vesîletü'n-necât* isimli eserinde "râhat-ı ervâh" tamlamasının –ebced hesabına göre– gösterdiği 825 senesine rastlayınca,

⁸⁷ "Biz o peygamberlerden bir kısmını diğerlerinden üstün kıldık" (Bakara Suresi, 2/ 253).

⁸⁸ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2305, c. 1, s. 286-287. (Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, haz. Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1990, s. 291-293).

⁸⁹ haz. Mustafa Kara- Kadir *Atlansoy*, Bursa 2021, s. 549.

memnun olduğunu anlatır. Mevlidin birçok faziletli kişi tarafından övüldüğünü belirten yazar, onu nazmeden şaire ait mezarın Yoğurtlu Baba tekkesinde bulunduğunu öğrenenlerin aklına gelebilecek “Süleyman Çelebi’nin kabri neden Yoğurtlu Baba Tekkesindedir? Emir Sultan dervişi olduğu bildirilen merhum şairle bu tasavvufi müessese arasında nasıl bir alâka olabilir?” sorularına tahmini bir cevap verir: Süleyman Çelebi, Emir Sultan’ın dervişi olduğundan, muhtemelen o zaman mamur hâldeki bu Yoğurtlu Baba dergâhında şeyhlik postuna oturmuş ve vefatında gömülmüştür:

“Yoğurtlu Baba tekkesi, Yoğurtlu Baba, nâm-ı diğer İlâhîzâde Zâviyesi. Mûmâ ileyh Yoğurtlu Baba’nın âsâr-ı hayriyesindendir.

Azîz-i mezbûr yoğurda mâ’il olmakla bu nâmıla teşehhür etmiştir. İsmi nâ-mâlûm olup mahall-i mezkûrda uzletle dem-güzâr iken âzim-i dârü’l-karâr ve zâviyesi hazîresine vedâ-i rahmet-i Kirdigâr olmuştur.

Mahall-i mezbûrda ‘râhat-ı ervâh’ terkîbinin medlûlünce 825 [M. 1421-22] târihinde irtihâl-i dârü’l-cinân eden *Mevlûd* sâhibi eş-Şeyh Süleyman Çelebi hazretleri de medfûn olup onlar da ayrıca şeref-bahş olmuşlardır. Evvelce harâbezâr dört duvar içinde iken ahîren sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât Başmâbeyinci Hacı Alî Paşa merhûm tarafından demir parmaklık ve mermerle tezyîn olunarak meydâna çıkarılmışdır.

Yoğurtlu Baba denilen zât, hîn-i fetihde gelen bûdelâ-yı erbaînden olmaları melhûzdur. Zîrâ Mevlûdî Süleyman Efendi’nin terceme-i hâlini yazanlar, müşârün ileyh Yoğurtlu Baba Zâviyesi hazîresinde defnolunmuşdur diyorlar ki [vefât senesi] 825’dir. Süleyman Çelebi Hazretlerinin terceme-i hâli meşhûr ise de kabûl-i Peygamberî’ye mazhar bir zât-ı maâlî-güsterin terceme-i hâlinden bahsetmek elbette kitâbımıza şeref-bahşdır.

Müşârün ileyh ahd-i Sultân Orhan Gâzî’de şeref-efzâ-yı mehd-i vücûd olup ba’de’t-tahsîl Süleymân Paşa-yı Gâzî’nin hemmeşrebi olmakla musâhibi ve Yıldırım Bâyezîd Hân’ın dîvân-ı hümayûnunun imâmı iken Sultân Emîr Efendimize intisâb etmekle, işâretleriyle Câmî-i Kebîrde imâm ve muktedâ-yı enâm olmuşlardı. *Mevlûd-i Şerîf*’in sebep-i te’lîfi bir vâiz-i câhilin Cenâb-ı Fahr-i Risâlet Efendimize Hazret-i Îsâ’yı tafdîl etmesi imiş. Şu hizmeti nezd-i ‘âlî-i Hazret-i Eşref-i Kâ’inât’da kabûle karîn olmuş ki şimdiye kadar te’lîf olunan mevlûdlerin hiç birisi neşr olamamaya ancak merhûm-ı müşârün ileyh’in eseri kabûl-i âmmeye mazhar olmuş ve her ân her husûsda okunarak bu meyânda kendi rûh-ı şerîfine de birer Fâtîha ihdâ olunmakda bulunmuşdur.

Müşârün ileyh’in târîh-i vefâtına dâ’ir ne *Güldeste* ve ne de sâ’ir terâcim-i ahvâl kitâblarında, hattâ seng-i mezâr-ı mağîret-medârlarında da bir işâret görülememiş ve bunun için pek ziyâde merakda kalınmış ise de ahîren Hüseyin Vassâf Efendi’nin yazdığı *Vesiletü’n-necât* nâm eser-i ‘âlîde ‘râhat-ı ervâh’ terkîbinin delâleti üzere 825 [M. 1421-22] olduğu görülmekle, değil bu fakîr, pek çok zevât memnûn u mahzûz olmuşlardır. Tafsîlini murâd eden, kitâb-ı mezkûra mürâcaat buyursun. Birçok fuzalâ, bâ-husûs merhûm Ziyâ Paşa senâ-hân olarak ‘sehl-i mümteni’dir’ demişler.

Mî’râciyye faslındaki şu beyt:

Kimde kim aşkın nişânı vardurur

Âkıbet mâşûka anı ırgürür

insânı vecde getirmeğe kâfidir. Azîz-i müşârün ileyh Cenâb-ı Sultân Emîr’e münîb olmakla ihtimâl ki ol zamân mâmûr olan işbu Yoğurtlu Baba dergâhında post-nişîn ve irtihâllerinde defîn olmuşdur.”⁹⁰

⁹⁰ Bu parça, eserin sonundaki Arap harfli aslıyla (s. 388-389) karşılaştırılmış ve üzerinde bazı düzeltmeler yapılmıştır.

18- Süleyman Çelebi ve mevlidi hakkında bilgi veren yazarlardan biri de **Osmanlı Müellifleri** isimli eseriyle tanınan **Bursalı Mehmed Tâhir** Bey'dir. Yazar, bu konuda *Latîfî Tezkiresi*, Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı, Bursalı İsmâil Belîğ'in *Güldeste*'si gibi eski; Ziyâ Paşa'nın *Harâbât*'ı, Ahmed Rifat'ın *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrafiyye*'si, Hüseyin Vassaf Bey'in *Vesîletü'n-necât* isimli kitapçığı ve Ali Emîrî Efendi'nin *Osmanlı Târih ve Edebiyâtı Mecmûası*'nda çıkan yazısı gibi yeni denebilecek yayınlardan faydalanmıştır. Bursalı Tâhir Bey'in (1861-1925) yazdığı bu hâl tercümesini aktardıktan sonra değerlendirmeye çalışalım:

“Süleyman Çelebi- Süleyman Dede”

Pederi, Sultan Murâd-ı Evvel vüzerâsından Ahmed Paşa, büyük pederi Şehzâde Süleyman Paşa'ya tehniyet yazan Şeyh Mahmud Efendi'dir. Latîfî'nin İvaz Paşa oğlu demesi eser-i zühûldür.^[1] Yıldırım Bâyezid Hân'ın imâmı ve Emîr Sultân hazretlerinin mürîd-i hâssıdır. Eş'âr-ı Osmâniyye'nin müessislerinden addolunurlar.^[1] El-ân eyâdî-i hürmet ve itibârda bulunan ve nazmı inde'l-bülegâ sehl-i mümteni' hükmünü alan mevlid-i^[2] Peygamberî menkabesi bu zât-ı 'âlinindir. Bu manzûme-i şerîfenin ismi *Vesîletü'n-necât* olduğu ve 812 [M. 1409-10] târihinde Bursa'da hitâm bulduğu nüsha-i asliyelerinin âhîrinde mezkûrdur. Rihletleri 'râhat-ı ervâh' terkîbinin delâleti olan 825 [M. 1421-22] târihinde, kabr-i mübârekleri Bursa hâricinde Çekirge yolundadır. Sebeb-i nazmı, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân*'da ve zamânımız erbâb-ı dânişinden Hüseyin Vassâf Bey'in *Vesîletü'n-necât* ismindeki risâlesinde musarrahdır. Manzûme-i şerîfenin mukaddimesinden teberrûken derc olundu:

*Allah adın zikr idelüm evvelâ
Vâcib oldu cümle işde her kula*

*Allah adın ol kim evvel ana⁹¹
Her işi âsân ide Allah ana
Allah adı olsa her işün öni
Hergiz ebter olmaya anun sonu⁹²*

[1] Zamânımızın mütetebbi' erbâb-ı ilm ü kaleminden Ali Emîrî Efendi'nin *Osmanlı Târih ve Edebiyyât* mecmualarının on birinci nüshasında sâhib-i tercüme hakkında kıymetli mesrûdât vardır.

[2] Süleyman Çelebi'den evvel edebiyâta dâir eser kalmamış gibidir. *Künhü'l-ahbâr* sâhibi Âlî Efendi'nin kavline göre, selâtin-i selâse-i pişin hazarâtı zamanlarında âmâl-i umûmiyye cihet-i gazâyâ mâtûf olmağla ve kadr-dânân-ı sühan elbine-i Arabiyye ve Fârisiyyeye âşinâ bulunmağla nazm-ı Osmânî revâclanamamış ve Mevlânâ Niyâzî ve müşârûn ileyh Süleyman Çelebi'nin ceddi Şeyh Mahmûd eş'ârla iştihâr bulmuşlar ise de herc ü merc-i Timurî'de divânları zâyi olmuştur.

Velâyet gösterüp halka suya seccâde salmışsın

Yakasın Rûmeli'nin dest-i takvâ ile almışsın

beyti Şeyh Mahmûd'un Süleyman Paşa-yı gâziye Rûmeli fütûhâtını tehniye için takdim eylediği kasîdenin matlâı imiş. Şuarâ-yı Osmâniyyeden bir hayli zevât alâ tarîkî't-tanzîr mevlid-i şerîf manzûmeleri yazmışlarsa da herhâlde kabûl-i âmmeye mazhar olan ârif-i billâh ve âşık-ı Resûlullâh Süleyman Dede merhûmunkidir. (Bursalı Tâhir Bey bundan sonra mevlid yazan bazı şairlerin isimlerini saymış ve Süleyman Çelebi'nin söz konusu eserinin diğer bazı dillere yapılan tercümeleri hakkında bilgi vermiştir. Dipnotun asıl konumuzla alakalı olmayan bu kısımlarını nakletmeye gerek görmedik).

[2] “Dört yüz seneden beri efâzıl

Bir söz demedi ana mûmâsıl

Tanzîrine çok çalışdı yârân

Kaldı yine bîkr misl-i Kur'ân [Mukaddime-i *Harâbât*]

⁹¹ Bu mısra, *Vesîletü'n-necât*'ın 16. asırda yazılmış nüshalarında “Allah adın her kim ol evvel ana” şeklindedir. (Aymutlu, a.g.e., s. 73; Ateş, a.g.e., 92; Pekolcay, a.g.e., s. 46; Timurtaş, a.g.e., s. 4).

⁹² Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333/ 1915, c. 2, s. 221-223.

Bursalı Tâhir Bey, Süleyman Çelebi'nin babasının adı konusunda Ali Emîrî Efendi'nin daha önce andığımız makalesinde ileri sürdüğü fikri kabul etmiş; mevlidin isminin *Vesîletü'n-necât* olduğu ve 812/ 1409-1410 tarihinde Bursa'da tamamlandığının aslı nüshalarının sonunda söylendiğini belirtmiştir. Gerçekten bu ismin, tamamlanış yılı ve şehrinin söz konusu eserin bazı eski tarihli nüshalarının sonunda zikredildiği görülmektedir. Süleyman Çelebi'nin H. 825/ 1421-22 yılında vefat ettiği bilgisi ile (ahirete) göçüne düşürülen tarihin Hüseyin Vassâf'ın *Vesîletü'n-necât* adlı eserinde yer aldığını, henüz daha eski bir kaynağına rastlamadığımızı onu değerlendiren ifade etmiştik.

Yazarın, Süleyman Çelebi'nin Osmanlı şiiirlerinin kurucularından olduğunu bildiren cümlesinden sonraki dipnotta Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ını kaynak göstererek Şeyh Mahmud'un divanının da Timur karışıklığı sırasında zayı olduğunu söylemesi doğru değildir. Çünkü tarihçi Âlî Efendi, adı geçen eserinde –daha önce belirttiğimiz gibi- Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un şiiirle çok tanınmadığını, bir mahlas seçip beyitlerini kitaplaştırmaya rağbet etmediğini, fakat yer yer beyit ve matla'lar nazmetmeye çalıştığını anlatır. Anılan tarihçi yazar, Yıldırım Bayezid devri şairlerinden Niyâzî'nin Farsça ve Türkçe divanının Timur fitnesinde yok olduğunu belirtir.⁹³

SONUÇ

16-20. asırlarda Süleyman Çelebi ve eser(ler)i hakkında bilgi veren şuara tezkiresi, tarih, ve feyatname, bibliyografya vb. türden kaynakları inceleme sonucunda ulaştığımız neticeleri şöyle sıralayabiliriz:

86

1- Süleyman Çelebi'nin hangi tarihte doğduğu kesin olarak belli değildir. *Mevlid*'in yazma bir nüshasında bulunan bir beyitten, şairin bu eserini yazdığı zaman altmış yaşına eriştiğinin anlaşıldığı, *Vesîletü'n-necât*'ın tamamlanış tarihi olan H. 812 (M. 1409) yılından, anılan sayı çıkarıldığında 752/ 1351 senesine ulaşıldığı, Raif Yelkenci (1894-1974) tarafından ileri sürülmüştür. Buna göre, şair, yazış yılını bildirdiği mevlidinde yaşını da söylemek suretiyle 752/ 1351 senesinde doğduğunu dolaylı olarak anlatmıştır.

Ancak mezkûr beyit, *Mevlid*'de kullanılandan farklı bir aruz kalıbıyla yazıldığı ve söz konusu eserin başka eski tarihli nüshalarında yer almadığı için, sonradan ilâve ihtimalini düşündürek kabule değer görülmemiştir. Ayrıca bu eserin adının *Vesîletü'n-necât* olduğunu ve 812/ 1409-1410 yılında Bursa'da tamamlandığını bildiren beyitlerin, istinsah tarihi belli veya belirsiz bütün yazma nüshalarında bulunmadığını da belirtmek gerekir.

Bununla birlikte *Mevlid*'deki bazı beyitlerden, şairin bahis mevzuu eserini ömrünün sonunda, saçının-sakalının ağardığı bir zamanda yazdığı anlaşılmaktadır. Süleyman Çelebi'nin anne tarafından dedesinin Orhan Gazi devrinde (1324-1362) yaşamış Şeyh Mahmud olduğu, Yıldırım Bayezid'in imamlığı ve Bursa'da 802/ 1399-1400 yılında yaptırdığı Ulucami'de imamet vazifesinde bulunduğu, bazı yazma nüshaları sonundaki beyitlere göre *Vesîletü'n-necât*'ı 812/ 1409-10 senesinde tamamladığı göz önünde tutulursa, 14. asrın ortalarında (1350'li-1360'lı yıllarda) doğmuş olabileceği tahminen söylenebilir.

Tarihçi Gelibolulu Mustafa Âlî'nin (ö. 1008/ 1600) “Zîrâ ki anlar Sultân Murâd-ı Kadîm devrindedür” diyerek Süleyman Çelebi'nin Sultan I. Murad devrinde (1362-1389) olduğunu belirtmesi, Bursalı İsmâil Belîğ'in (ö. 1142/ 1730) de mevlidi yazan söz konusu şairin, Osmanlı saltanatının başlarında, Orhan Gazi'nin beyliği zamanında (1324-1362) yokluktan varlık beşiğine şeref verdiğini bildirmesi, bu tahmini teyid etmektedir.

⁹³ “Egerçi Fârsî ve Türkî mükemmel divânı var imiş; Timur Han fitnesinde zâyî olup gitmekle mün'adimü'l-âsâr imiş.” (Gelibolulu Mustafa Âlî, a.g.e. s. 116).

2- Şuara tezkiresi yazarı Kastamonulu Latîfî (ö. 990/ 1582) tarafından Süleyman Çelebi'nin babasının Sultan Murad'ın veziri İvaz Paşa (ö. 831/ 1428), küçük kardeşinin ise şair Atâyî (ö. 841/1437) olduğu bildirilmiştir. Buna karşılık Gelibolulu tarihçi Mustafa Âlî, babasının öldüğü sıralarda Atâyî'nin henüz genç yaşta bulunduğunu, Süleyman Çelebi'ninse Sultan Murâd-ı Kadîm (Sultan I. Murad) devrinde (1362-1389) olduğunu, bu sözün aralarındaki çok seneye uydurulmasının mümkün görünmediğini belirtmiştir. Eldeki tarihî vesikalar ve kabir kitabelerinden Hacı İvaz Paşa'nın Süleyman adlı bir oğlunun olmadığı anlaşılmaktadır.

Ali Emîrî Efendi (1857-1924) de Süleyman Çelebi'nin babasının İvaz Paşa olduğu kaydına itiraz etmiş; iki vakıfnameyi delil göstererek pederinin vezir Ahmed Paşa, onun babasınınsa Şeyh Mahmud olduğunu ileri sürmüştür. Yine Ali Emîrî'nin iddiasına göre, Şeyh Mahmud da Osman Bey'in kayınbabası Edebâlî'nin oğludur. Süleyman Çelebi'nin babası hakkında Ali Emîrî Efendi'nin bu iddiası, Bursalı Mehmed Tâhir (1861-1925), Necla Pekolcay (1925-2008) gibi konuya dair yayın yapan bazı yazarlarca kabul edilmiş; İbrahim Necmi (Dilmen, 1889-1945), Ahmed Ateş (1913-1966), Ahmed Es'ad Benim misali başka araştırmacılar tarafından ikna edici bulunmamıştır. Biz de söz konusu bilginin başka delil ve vesikalarla teyide muhtaç olduğu fikrindeyiz.

3- Bu arada Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud hakkında rastladığımız başka bir hatalı anlamaya daha temas etmek mümkündür: Bazı araştırmacılar, Bursalı İsmâîl Belîğ'in *Güldeste...*'sinde *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud hakkındaki "Bilâd-ı Rûm'a cümleden evvel neşr-i şîr-i âbdâr iden Şeyh Mahmûd'un..." ibaresini yanlış anlamış ve Şeyh Mahmûd'un "bilâd-ı Rûma cümleden evvel neşr-i şîr-i âb-dâr" eden kişi yahut "Anadolu'ya 'parlak ve kusursuz' şiiri herkesten önce getiren" kimse olduğunu ifade etmişlerdir. Eğer İsmâîl Belîğ'in Süleyman Çelebi biyografisini yazarken faydalandığı *Künhü'l-ahbâr* ve onun da bu konuda istifade ettiğini sandığımız *Âşık Çelebi Tezkiresi* önsözündeki Sultan Osmân, Orhan Hân, Gâzî Hunkâr ve Sultân Yıldırım Hân başlıklı kısımlar göz önünde bulundurulmazsa, aktardığımız ibarenin belirtilen biçimde anlaşılması mümkündür. Ancak Gelibolulu Âlî, Osmanlı padişahlarından Yıldırım Bayezid zamanına gelinceye ve Timur'la bazı Acem şairleri Anadolu'ya girinceye kadar burada mahlas sahibi kimsenin bilinmediğini, sırf sade nazma gücü yeten birtakım varsağı söyleyicilerin de tanınmadığını anlatır. Bu bilgi göz önünde tutulduğunda, Bursalı Belîğ'in Anadolu memleketlerine herkesten önce güzel şiir neşreden kişinin Şeyh Mahmud değil, onun torunu *Mevlid* sahibi Süleyman Çelebi olduğunu söylediği anlaşılabacaktır.

4- Gelibolulu Mustafa Âlî (ö. 1008/ 1600), *Künhü'l-ahbâr* isimli tarihinde, *Mevlid*'i yazan şair Süleyman Çelebi'nin ara-sıra Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın meclisinde bulunduğunu, onunla sohbet ettiğini, söz konusu paşanın gazilerle Rumeli'ye geçişini tebrik etmek için bir duaname yazarak bu mektupta parlak bir beyte yer verdiğini anlatır. Süleyman Çelebi'nin, Yıldırım Bayezid'in (saltanatı 763-791/1389-1403) imamlığında bulunuşu, anılan sultanın Bursa'da 802/ 1399-1400 yılında yaptırdığı Ulucami'nin imamı oluşu, bazı yazma nüshalara göre mevlidi 812/ 1409-1410 yılında yazışı göz önünde tutulduğunda, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın meclisine dahil olup onunla sohbet etmesi ve adı geçen paşanın Rumeliye geçişini tebrik etmesi, büsbütün imkânsız değilse de -arz ettiğimiz verilerden dolayı- pek mümkün görünmemektedir.

Zaten Âlî Efendi, *Künhü'l-ahbâr* adlı tarihinin daha sonraki bir bölümünde, Süleyman Paşa'nın gazilerle Rumeli'ye geçişini tebrik etmek için Süleyman Çelebi'nin dedesi Şeyh Mahmud'un bir duaname yazıp onun içinde güzel bir beyte yer verdiğini belirterek çelişkiye düşmüştür. İbrahim Necmi (Dilmen, 1889-1945), Ahmed Ateş (1913-1966) ve Ahmed Es'ad Ben'im gibi bazı edebiyat tarihi araştırmacılarının da dikkat nazarını çeken şu tenakuz da adı geçen tarih kitabında bu konuda verilen ilk bilgiyi ihtiyatla karşılamayı gerektirmektedir. Ancak onun dede-

si Şeyh Mahmud'un Süleyman Paşa'nın meclisinde bulunması ve Rumeli'ye geçişini tebrik maksadıyla duaname yazması mümkündür.

Mevlid sahibi Süleyman Çelebi'nin ara-sıra, adaşı Süleyman Paşa'nın meclisinde bulunduğu ve onunla sohbet ettiği bilgisi, Bursalı İsmâil Belîğ'in (ö. 1142/ 1730) *Güldeste...*'si gibi 16. asırdan sonraki bazı biyografik eserlerde ya iyice incelenmeden tekrar edilmiş veya -galiba zaman bakımından mümkün görülmediği için- "Şehzâde Emir Süleyman'a nedîm ve musâhib" yahut adı geçen emîrin "himâye ve iltifâtına mazhar" olduğu gibi kayıtlara çevrilmiştir. Bu yayınlarda Süleyman Paşa ve Emir Süleyman isimlerinin karıştırılmış olabileceği ihtimali de akla gelmektedir.

5- Emir Süleyman'ın (ö. 813/1411) meclisinde Ahmedî, Hamzavî, Ahmed-i Dâî gibi şairlerin bulunduğu, *Âşık Çelebi Tezkiresi* ve Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı gibi bazı 16. asır kaynaklarında anılmakta; fakat mevlid sahibi Süleyman Çelebi -görebildiğimiz kadarıyla- bu edebî şahsiyetler arasında yer almamaktadır. Hammer'in *Devlet-i Osmâniyye Târîhi*, Mehmed Süreyyâ'nın *Sicill-i Osmânî...*, Şemseddin Sâmî'nin *Kâmûsü'l-a'lâm*'ı gibi 19. asır tarihî ve biyografik eserlerinde Süleyman Çelebi'nin Emir Süleyman'ın sarayında bulunduğu, nedimi ve iltifâtına mazhar şairlerden olduğu şeklindeki kayıtların dayanağına rastlanamamıştır. Emir Süleyman'ın daha çok Bursa dışında bulunuşu, Süleyman Çelebi'ninse bu şehir dışına çıktığına dair bir bilginin olmayışı, söz konusu geç tarihli kayıtları ihtiyatla karşılamayı gerektirmektedir. Ayrıca Emir Süleyman'ın içkiye, eğlenceye düşkün bir şehzade, Süleyman Çelebi'ninse ilim-irfan sahibi, Emir Sultan'ın dervişi ve *Mevlid*'inden anlaşıldığı üzere İslami hayat tarzını benimsemiş bir kişi olduğu düşünüldüğünde, güvenilir vesikalara dayanmayan bu söylentiye doğrulamakta acele etmemek, gerçeği araştırmacılık tavrına daha uygun bir davranıştır.

88

6- Hüseyin Ayvansarâyî'nin (ö. 1201/ 1787) *Vefeyât-nâmesi* ve Bağdatlı İsmâil Paşa'nın (1839-1920) *Hediyetü'l-ârifîn...*'i bazı biyografik eserlerde Süleyman Çelebi'nin, Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'yla Rumeli'ye geçenlerden olduğu ve şu şiiri söylediği nakledilir:

"Akdeniz'i geçmişüz biz bir iki sal ile
Himmet-i merdân ile gaybdan irsâl ile
Oldı bizüm salımız taht-ı Süleymân bize
Gözlerimiz açmışuz ahsen-i a'mâl ile"

Bu, anlaşıldığına göre, Gelibolulu Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'da verdiği ve az önce ele alıp değerlendirdiğimiz bilginin değiştirilmiş şeklidir. Her ne kadar tarihçi Âlî Efendi, Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişini tebrik etmek için Süleyman Çelebi'nin bir duaname yazdığını bildirmişse de anılan yere onunla beraber geçtiğini belirtmemiştir. Ayrıca söz konusu mısralar Süleyman Çelebi'nin değil, Âlî Efendi'nindir. Çünkü tarihçi Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*'da, Süleyman Paşa'yla Rumeli'ye geçen yiğitlerin hâl diliyle bu beyitleri okuduklarını belirtir; anılan kitabının yazma bir nüshasında söz konusu manzumeden önce "li-münşiihi" (yazara ait, yazanın) diyerek onu kendisinin nazmettiğini de bildirir.

7- Süleyman Çelebi'nin Yıldırım Bayezid'in kendi ve onun vefatından sonra Bursa'daki Ulu cami'nin imamı olduğu, *Âşık Çelebi Tezkiresi* ve Âlî'nin *Künhü'l-ahbâr*'ı gibi 16. asır biyografik ve tarihî kaynaklarında yer almakta; sonraki bazı eserlerde de nakledilmektedir. Süleyman Çelebi'nin, tezkire yazarı Latîfî'nin bildirdiği üzere, Emir Sultan (ö. 833/ 1429?) müridi ve halifesi olduğu kaydı göz önünde tutulursa, Yıldırım Bâyezîd'in divanında imamlık vazifesinde bulunuşu mümkün görünmektedir. Adları anılan iki 16. asır eserinde bu konuda verilen bilgiyi asılsız saymak için bir sebep yoktur. Bilindiği gibi, Emir Sultan, Yıldırım Bâyezîd'in damadıdır ve anılan şeyhin, müridi Süleyman Çelebi'nin böyle bir vazifeye getirilmesi hususunda tavsiyesi yahut o konudaki talep karşısında muvafakati olabilir.

Ancak Süleyman Çelebi'nin, Yıldırım Bâyezîd oğlu Emir Süleyman'ın da imamı olduğu bilgisi, *Sicill-i Osmânî*, *Türk Meşhurları* gibi sonraki tarihlere ait bazı biyografik eserlerde yer almakta; 16 ve 17. asır kaynaklarında –görebildiğimiz kadarıyla– geçmemektedir. Fakat bizim ulaşımadığımız tarihî metinlerde böyle bir kayda mesnet teşkil eden bir bilginin bulunması ihtimalini de gözden uzak tutmamak gerekir.

8- Latîfî, şüara tezkiresinde Süleyman Çelebi'nin eseri hakkında bilgi verirken, anılan şairden önce hiç kimsenin Türkçe mevlid yazmadığını belirtmiş; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin Efendi de *Mecelletü'n-nisâb...*'da onu Hz. Peygamber'in doğuşu konusunda Anadolu'da mevlid nazmeden şairlerin ilki diye vasıflandırmıştır. 16. asırda istinsah edilmiş bazı yazma nüshaların sonundaki beyitlerden, şairin söz konusu eserine “*Vesîletü'n-necât*” (Kurtuluş Vesilesi) adını verdiği ve onu 812/ 1409-1410 yılında Bursa'da tamamladığı anlaşılmaktadır. İsmail Ünver (1944-2015), 14. asrın ikinci yarısı ve 15. asır başlarının tanınmış şairlerinden Germiyanlı Ahmedî'nin (ö. 815/1412-13), *İskendernâme* adlı hacimli mesnevisinin bir yazma nüshasında, bir mevlid bölümünün yer aldığını fark ederek anılan metni yayınlamıştır. Ahmedî, bu eserini 810/ 1407 yılında Bursa'da tamamladığını, onun 615 beyitli olduğunu bildirmektedir. Bundan dolayı bazı Türk Edebiyatı tarihi araştırmacıları, *Ahmedî Mevlidî*'ni müstakil bir eser kabul etmek gerektiğini, onun bahis konusu türdeki metinlerin “Süleyman Çelebiden önce ilk örneği” olduğunu belirtmişlerdir.

Eğer Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât*'ı –bazı nüshaların sonunda görüldüğü üzere– 812/1409-1410 yılında Bursa'da tamamlamışsa, onun Anadolu'da mevlid türünde telif edilen ilk Türkçe eser olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Ahmedî'nin bundan iki sene önce, yine aynı şehirde Türkçe bir mevlid yazdığı, söz konusu araştırmadan anlaşılmaktadır. Fakat Süleyman Çelebi'ye ait mevlidin eski tarihli bazı yazma nüshalarında bu tamamlanış yılı ve yerinin bulunmadığı görülmektedir. Ayrıca söz konusu eser hakkında bilgiler içine alan yirmiye yakın biyografik ve tarihî kaynaktan onun asıl adının *Vesîletü'n-necât* olduğuna, 812/ 1409-1410 yılında Bursa'da tamamlandığına temas edilmeyişi de çeşitli ihtimalleri düşündürmektedir. Onlardan biri, mevlidin bazı nüshalarında anılan isim, tamamlanış yılı ve mahalline dair beyitlerin olmadığı, diğeri ise yer almasına rağmen fark edilmediğidir. Burada şunu da ifade etmek yerinde olur ki, söz konusu eserin 2022'de Michigan Üniversitesi Kütüphanesinde bulunan ve hayli eski tarihli görünen yazması, adının *Vesîletü'n-necât* olduğunu ve 812/ 1409-10 yılında Bursa'da tamamlandığını bildiren nüshaları teyid etmektedir.

9- Kastamonulu Latîfî, mevlidin Bursa'da vaaz kürsüsünde bir vaiz tarafından Bakara Suresi 285. ayetinin hatalı izah edilmesi, buna cemaat içinden bir Arab'ın itiraz etmesi sebebiyle yazıldığını anlatır. Şehir halkı, o hocaya itiraz eden ve karşı çıkışının sebebini makul bir şekilde açıklayan Arab'a itibar etmeyip vaizin yanında yer almıştır. Bilgili ve gayretli Arab'ın, o yorumun hatalı olduğu konusunda Arap vilayeti, Mısır ve Haleb'e gidip âlimlerden altı kere fetva alıp getirmiş olmasına rağmen, Bursa halkı vaize sahip çıkmıştır. Arap, ancak yedinci fetvadın son vaizi Ulucami önünde cezalandırmış; Süleyman Çelebi *Mevlid*'i bu hadise esnasında yazmıştır. Latîfî Efendi, eserini yazdığı 953/ 1546 yılından yüz elli sene kadar önce cereyan etmiş bir vak'aya dair bu rivayeti anlattıktan sonra “Mesuliyet, nakledenin boynuna...” manasına gelen bir söz söylemeyi de ihmal etmez. Onun bu bilgileri güvenilir bir yazılı kaynaktan mı aldığı, yoksa halk arasındaki söylentileri mi kayda geçirdiği belli değildir.

İlkin *Latîfî Tezkiresi*'nde gördüğümüz bu rivayeti, daha sonraki yıl ve asırlarda Gelibolulu Âlî, Baldırzade Mehmed Selîsî, Mü'minzâde Hasîb gibi şair ve yazarlar, bazı ekleme ve çıkarmalarla anlatmışlardır. Tahminimize göre, bu farklar, *Mevlid*'in Süleyman Çelebi tarafından yazılış sebebine dair asırlar boyunca az-çok değişerek nakledilen söylentilerin kayda geçirilmesinden ileri gelmiştir.

10- Süleyman Çelebi'nin hangi yılda doğduğu konusunda kesin bir bilgi bulunmadığı gibi, hangi tarihte vefat ettiği hususunda da -şimdiki hâlde- kesin bir delil bulunmamakta; 16. asır tezkire yazarlarından Garîbî, Sultan Mehmed devrinde yüksek mevkilere eriştiğini, 17. asrın meşhur âlimi Kâtip Çelebi H. 800/ M. 1397-98 yılından sonra vefat ettiğini, *Ravza-i Evliyâ* yazarı Bursalı Mehmed Selîsî ise Sultan Mehmed zamanında dünyayı terk edip ebedî cennete gittiğini bildirmektedir. Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkiresi gibi 16. yüzyıl kaynaklarının Süleyman Çelebi veya Süleyman Fakîh hakkında verdiği bilgilerin ışığında adı geçen hükümdarın, Yıldırım Bâyezid oğlu I. Mehmed Çelebi (saltanatı 1413-1421) olduğu anlaşılmaktadır. Eğer bazı nüshalara nazaran *Vesîletü'n-necât* adı konan mevlid, yine birtakım yazmaların sonunda haber verildiği üzere hakikaten 812/ 1409-10 yılında tamamlanmışsa, Süleyman Çelebi'nin bu seneden sonra vefat ettiği söylenebilir.

Eldeki veriler ışığında, Süleyman Çelebi'nin H. 780/M. 1378-79 tarihinde vefat ettiği kaydını doğru kabul etmek mümkün değildir. Hüseyin Ayvansarâyî'nin *Vefeyâtnâmesindeki* bu tarihin dayanağı bilinmediği gibi, Süleyman Çelebi'nin sonraki zamanlara ait imamlık vazifeleri ve bazı nüshalara göre mevlidini tamamlayıp yılı olan 812/ 1409-10 senesiyle uzlaştırılması da imkânsızdır. Hüseyin Vassaf'ın *Vesîletü'n-necât* adlı eserinde kayıtlı, Süleyman Çelebi'nin "râhat-ı ervâh" tamlamasının gösterdiği H. 825/ M. 1421-22 yılında vefat ettiği bilgisinin nereden alındığı ise belli değildir. Görebildiğimiz kadarıyla Süleyman Çelebi'den bahseden 16-19. asır eserlerinde bu vefat yılı yer almaz.

11- Başta Latîfî, Âşık Çelebi ve Gelibolulu Âlî gibi tezkire ve tarih yazarları olmak üzere, Kâtip Çelebi, Baldırzâde Mehmed Selîsî, Evliyâ Çelebi, Bursalı İsmâîl Belîğ, Ziyâ Paşa, Mehmed Âkif, Hüseyin Vassaf misali birçok şair, âlim ve yazar, Süleyman Çelebi mevlidinin bu türdeki eserlerin en güzeli, en tesirlisi, en çok rağbet göreni olduğunu belirtmiş; şair ve eserinden saygıyla, övgüyle bahsetmişlerdir. Bu hâl, *Süleyman Çelebi Mevlidi*'nin ustalık ve aşkla işlediği konulardan ötürü altı asır boyunca Müslümanlar ve mevlidhanlar tarafından hürmetle okunduğunu, halkın hem alt, hem de ilim-irfan yönünden seçkin denebilecek tabakasına hitap ettiğini, şairinin de hafıza ve gönüllerde bir değerli bir yer tuttuğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Abdulgaaffâr bin Hasan Kırımı, *Umdetü'l-ahbâr*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, nr. 2331.
- Ahmed Cevdet, *Kıyas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, 12. cüz, Dersââdet 1331.
- Ahmed Hasib Efendi, *Silkü'l-le'âl-i Âl-i Osmân*, Manzum Osmanlı Tarihi (1299-1481), haz. Göker İnan, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yay. İstanbul 2021.
- Ahmedî, *İskender-nâme*, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Ktp. nr. TY 921.
- Ahmed Rifat, *Lugât-ı Târihiyye ve Coğrâfiyye*, İstanbul 1300/1882-83, c. 4.
- Ali Emîrî, "Hâdim ve Hâfız-ı Emânât-ı Mübâreke, Hulefâ-yı Celîle-i Osmâniyenin Şeref-i Silsile-i Siyâdetleri ve İlmi Celîl-i Ensâbın Fevâ'idî", *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*, 30 Eylül 1335/ 30 Eylül 1919, aded 19, s. 417-435.
- Ali Emîrî, "Kıblelîzâde Fuad Beğ'in 'Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf' Makâlesine Cevap", *Osmanlı Târih ve Edebiyat Mecmuası*, sene 1, 31 Kânûn-ı Sâni 1335/ 31 Ocak 1919, aded 11, s. 197-205.
- Âşık Çelebi, *Meşâ'irü's-suarâ- Âşık Çelebi Tezkiresi*, nşr. G. M. Meredith Owens, London 1971.
- Ateş, Ahmed, Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât Mevlid*, Ankara 1954.
- Aymutlu, Ahmed, *Süleyman Çelebi ve Mevlid-i Şerif*, İstanbul 1995.
- Babacan, İsrail, "16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış 'Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm' Adlı Tanınmayan Bir Tezkire", *Bilgi*, Kış 2007, Sayı 40, s. 1-16.
- Babacan, İsrail, *Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rum- Garîbî Tezkiresi*, Ankara 2010.

- Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin Esmâ'ü'l-müellifin ve Âsârü'l-musannifin*, haz. Kilisli Rifat Bilge- İbnü-lemin Mahmud Kemal İnal, İstanbul 1951, c. 1.
- Bakırcı Mehmed Râşid, *Zübdetü'l-vekâyi' Der-belde-i Celîle-i Bursa*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî, Tarih, nr. 89.
- Baldırzâde Mehmed Selîsî, *Vefeyât-nâme (Ravza-i Evliyâ)*, İÜ Nadir Eserler Ktp. TY 2556; Ankara Millî Kütüphane 06 Mil Yz A 8340.
- Ben'im, Ahmed Es'ad, *Peygamberimiz Efendimiz. Doğuşları Çocukluk ve Gençlik Çağları ve Mevlûd Menzûmesi ile Nazımı Hakkında Tedkik*. Fakülteler Matbaası, İstanbul, ts.
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul 1333, c. 2.
- Cabbarzâde Mehmed Ârif Bey. Mevlid Şerhi *Îzâhü'l-Merâm Alâ-Vilâdeti Seyyidi'l-Enâm*, haz. Ozan Yılmaz, İstanbul 2011.
- Ceyhan, Âdem, "Süleyman Çelebi ve Mevlid'inin Yeni Türk Edebiyatındaki Tesirleri ve Onlara Dair Bir Değerlendirme", *ESTAD- Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, 2022, c. 5, s. 3, s. 958-1068.
- Doğru, Rabia, "Kara Vâiz ve Mevlid'i", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, Sayı 39, s. 221-250.
- Donuk, Suat, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara 2016.
- Ersoy, Ersen- Uğur Öztürk, "Umdetü'l-ahbâr'da Şair Biyografileri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 5, İstanbul 2010, s. 101-120.
- Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Dersaadet, İkdam Matbaası 1314, c. 2.
- Gazzî-zâde Abdüllatif, *Hulâsatü'l-vefeyât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Esad Efendi, nr. 2257.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, *Künhü'l-ahbâr*, ts., Rûkn-i Râbî'. (Ayrıca, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, nr. 4225).
- Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* (İnceleme- Tenkitli Metin), haz. Ramazan Ekinci, Buhara Yay. İstanbul 2013.
- Hammer-Purgstall, Joseph Freiherr von, *Devlet-i Osmâniyye Târîhi*, terc. Mehmed Atâ, İstanbul 1329, c. 2.
- Hammer-Purgstall, Joseph Freiherr von, *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst*, Pesth 1936, c. 1.
- Hammer, Joseph von, *Osmanlı Tarihi*, çev. Mehmet Ata, haz. Abdülkadir Karahan, İstanbul 1990.
- Hayrullah Nedîm, *Terceme-i Hâl-i Nâzım-ı Mevlid-i Nebvî eş-Şeyh Süleyman Çelebi*, Emrî Efendi Matbaası, Bursa 1323/ 1907.
- Hıfzı Tevfik v. dğr., *Türk Edebiyatı Numûneleri*, İstanbul 1926.
- Hüseyin Vassaf, *Bursa Hatırası*, haz. Mustafa Kara- Bilal Kemikli, Bursa 2010.
- Hüseyin Vassaf, *Gülzâr-ı Aşk*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Yazma Bağışlar bl., nr. 2315.
- Hüseyin Vassaf, Mevlid Şerhi, *Gülzâr-ı Aşk*, haz. Mustafa Tatçı- Musa Yıldız- Kaplan Üstüner, İstanbul 2019.
- Hüseyin Vassaf, "Mevlidî Süleyman Çelebi Hazretleri", *Sırât-ı Müstakîm*, 28 Safer 1328/ 11 Mart 1910, Aded 79, s. 9-10; Hüseyin Vassaf, "İlk Mevlid-i Şerîf Cemiyeti Ne Zaman Teşekkül Etti?", *Sırât-ı Müstakîm*, 5 Rebiülevvel 1328/ 17 Mart 1910, Aded 80, s. 24-25.
- Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2305, c. 1. (Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliyâ*, Mehmet Akkuş- Ali Yılmaz, Seha Neşriyat, İstanbul 1990).
- İpşirli, Mehmet. "Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1993, c. 8, s. 259.
- Katib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn...*, Beyrut 1413/1992, c. 2.
- Kayaokay, İlyas, "15. Asır Şairlerinden Sücûdî ve Şiirleri", *ESTAD Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 1 Ağustos 2018, c. 1, Sayı 1, s. 203-244.
- Kemâl, *Tahrîb-i Harâbât*, Kostantiniyye 1303.
- Kemikli, Bilal, "Süleyman Çelebi'nin Muhiti –Vesiletü'n-necat'ın Yazıldığı Ortam Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Süleyman Çelebi ve Mevlid Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri*. Osmangazi Belediyesi Yay. Bursa 2007.
- Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü's-şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara 1989.
- Köksal, M. Fatih, *Mevlid-nâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ankara 2011.
- Köksal, M. Fatih, Rifat Kütük, "Vesiletü'n-Necât'ın En Eski Nüshası ve Süleyman Çelebi'nin Bilinmeyen Şiirleri", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2022, Sayı 28, s. 393-430.
- Köprülüzâde Mehmed Fuad, "Süleyman Fakih: Mevlid-i Şerîf", *İkdam*, 28 Kânûn-ı Sâni 1329/10 Şubat 1914, s.3.

- Köprülüzâde Mehmed Fuad, “Süleyman Fakîh ve Mevlid-i Şerîf”, *Şâir*, 17 Kânûn-ı Evvel 1918, c. 1, Sayı 2, s. 18-20
- Köprülü, M. Fuad, “Türkler (Türk Edebiyatı)”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1988, C. 12/II, s. 530-565.
- Köprülü-zâde Mehmed Fuad- Şehâbeddin Süleyman, *Yeni Osmanlı Târîh-i Edebiyâtı*, İstanbul 1332/1914.
- Köprülü-zâde Mehmed Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, İstanbul 1918-19.
- Kühû'l-ahbâr'ın Tezkire Kısım*, haz. Mustafa İsen, Ankara 1994.
- Latîfî, *Tezkiretü's-şuara ve Tabsıratü'n-nuzamâ*, (İnceleme- Metin), haz. Rıdvan Canım, Ankara 2000.
- Liman, Hatice, *Yahyâ bin Bahşî'nin Menâkıb-ı Emîr Sultân (Menâkıb-ı Cevâhir) Adlı Eseri*, (İnceleme-Metin), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Bursa 2008.
- Mecdî Efendi, *Tercüme-i Şakâyık*, İstanbul 1269/ 1852.
- Mehmed Âkif, *Safahat, Altıncı Kitap Âsım*, İstanbul 1347/ 1928.
- Mehmed Fahreddîn, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Yazma Eser Ktp. Ali Emîrî Şer'îye, nr. 1098.
- Mevlid*, haz. Necla Pekoclay, TDV Yay. Ankara 1993.
- Musahhah Mevlid-i Şerîf*, nşr. Rızâ Efendi, Mahmud Bey Matbaası 1324/ 1906.
- Mü'minzâde Ahmed Hasib, *Silkü'l-le'âl-i Âl-i Osmân*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Hâlet Efendi, nr. 596.
- Müstakimzâde Süleyman Sâdeddîn, *Mecelletü'n-nisâb...*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Hâlet Efendi, nr. 628.
- Nâmık Kemâl'in Husûsî Mektupları*, haz. Fevziye Abdullah Tansel, TTK Yay. Ankara 2013, c. 2.
- Necâtî Bey Dîvânı*, haz. Ozan Yılmaz, Ankara 2015.
- Osman-zâde Hüseyin Vassaf, *Vesîletü'n-necât*, Dersaâdet 1329/ 1910-11. (Latin harflerine çevrilmiş ve sadeleştirilmiş baskısı: Hüseyin Vassâf, *Mevlid Süleyman Çelebi ve Vesîletü'n-necât*ı, haz. Cemâl Kurnaz-Mustafa Tatçı, Ankara 1999).
- Ömer Fuâdî, *Risâle-i Hâbiyye*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Dügümlü Baba, nr. 320, vr. 89b-113a.
- Özcan, Abdülkadir, “Hacı İvaz Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, c. 14, s. 485-486.
- Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1993, c. 1, s. 342-345.
- Pekolcay, Neclâ, “Süleyman Çelebi (Süleyman Dede)”, *İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1979, c. 11, s. 176-179.
- Pekolcay, A. Necla, “Mevlid”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara 2004, c. 29, s. 485-486.
- Rossi, Ettore, “Çelebi Kelimesi Hakkında Ebus-su'ûd'a Atfedilen Bir Fetva”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten* 1954, (2. bs. Ankara 1988), s. 11-14.
- Seyyid İsmâil Belîğ Efendi, *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*, Hudâvendigâr Vilâyeti Matbaası 1302.
- Süleyman Çelebi, *Vesîletü'n-necât*, Süleymaniye Yazma Eser Ktp. Fatih, nr. 5430.
- Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-a'lâm*, İstanbul 1311/ 1894, c. 4.
- Şirin, Halil, *Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necat (Mevlid-i Şerîf) Adlı Eserindeki Hadis Dayanakları ve Değerlendirilmesi*, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi, Isparta 2016.
- Timurtaş, Faruk K., *Mevlid (Vesîlet-ü'n-Necât)*, MEB Yay. İstanbul 1990.
- Ulusoy, Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergâhları, Yâdigâr-ı Şemsî*, haz. Mustafa Kara- Kadir Atlansoy, Bursa Osmangazi Belediyesi Yay. Bursa 2021.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Hacı İvaz Paşa'ya Dâir”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, Eylül 1959, c. 10, Sayı 14, s. 25-58.
- Ünver, İsmail, “Ahmedî'nin İskender-nâme'sindeki Mevlid Bölümü”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1977, c. 25, s. 355-411.
- Yahyâ b. Bahşî, *Menâkıbü'l-cevâhir*, Ankara Milli Ktp. 06 Mil Yz A 3344.
- Yelkenci, Raif, “Müslüman âleminde en çok okunan Türkçe eser: Süleyman Çelebi'nin Mevlid Manzumesi”, *En Son Dakika* gazetesi, 12 Ocak 1949.
- Zavotçu, Gencay, *Türk Edebiyatında Hâb-nâme ve Ömer Fuâdî'nin Hâbiyye Risalesi*, Kocaeli 2007.
- Ziyâ Bey, *Harâbât*, Matbaa-i Âmire (İstanbul) 1291/ 1874, c. 1.